

Günümüz İran Şiîliğinde Kutsal Gün ve Geceler

Habip DEMİR*

Özet

Mezhepler, belli bir coğrafyada ve zaman diliminde ortaya çıksa da farklı kültür ve havzalarla karşılaştıkça bulunduğu yerin kalıbını alarak gelişip farklılaşmaktadır. Her din/mezhep için sembol ifade eden önemli zaman dilimleri mevcuttur. Zira bir mezhep toplumsal hayata ne kadar nüfuz ederse kalıcılığı ve inandırıcılığı da o ölçüde artacaktır. Diğer bütün dinlerde/dini hareketlerde olduğu gibi İslam mezheplerinde de sosyal birlikteliği sağlamak, kutsalı güncel tutmak amacıyla özel önem verilen zaman dilimleri bulunmaktadır. Söz konusu kutsal zamanlara yapılan vurgunun en çok Şiîlik'te olduğu görülmektedir. Şiîliğin kutsal gün ve gecelere verdiği önem mezhebin tarihsel süreçte yenilenerek güncellenmesini ve günümüze kadar toplum üzerinde etkinliğinin sürmesini sağlamıştır. Çalışmamız günümüz İran'ı ve dolayısıyla İmâmiyye Şîa'sı özelinde bir yıl boyunca kutsal kabul edilen gün ve geceler ile bunların önemini açıklamayı amaçlamaktadır. Ancak burada satır aralarında kalmış ve sadece takvim yapraklarında gösterilen gün ve geceler değil, İran'ın dini hayatında gözle görülür etkisi olanları tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İran, Şiîlik, İmâmiyye, Kutsal Zaman, Gün ve Geceler

Sacred Days and Nights in Contemporary Iranian Shiism

Abstract

The sects emerge in a certain geographical region within a certain time period. However, when they encounter different cultures and basins, they develop and differentiate by taking the place where they are. There are important time periods for each religion/religious movements, which are symbolic. The more persistence of a sectarian societal life, the more persistence and persuasiveness it will increase. As in all other religions/religious movements, there are also time periods in Islam that give special importance to keep social consensus among the members of the people and to keep them holy up to date. Among the Islamic sects, the emphasis on holy times seems to be mostly in Shiism. The importance of sacredness to holy days and nights has been renewed and renewed in the historical process of the sect, and it has continued to be active in society as much as the day. Our work aims to explain the importance of today's days and nights, which are considered holy for one year in Iran, and therefore the Shia of Imamiya. However, the lines between them stayed and were

* Yrd. Doç. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, habipdemir@hitit.edu.tr.

not only the days and nights shown on the calendar leaves, but those with visible effects in Iran's religious life were preferred.

Keywords: Iran, Shiism, Imamiyya, Sacred Time, Day and Nights

Giriş

Tarihte yer edinmiş bütün dinler/dini hareketler, ortaya çıktıkları ilk dönemin izlerini taşımakla birlikte tarihsel süreç içerisinde çeşitli toplumsal ve siyasal sâiklerin etkisiyle/baskısıyla yenilenmek ve gelişmek zorunda kalmışlardır. Yeni olgulara ve toplumsal değişime ayak uyduramayan dini hareketlerin zaman içinde müntesiplerinin ihtiyaçlarına cevap veremez duruma gelerek yok olma sürecine girdikleri bilinen bir gerçektir. Dinin anlaşılma biçimi olarak değerlendirilen mezhepler için de durum bundan farklı değildir. Mezhepler, belli bir coğrafyada belli bir zaman diliminde ortaya çıkarlar. Ancak tarihsel süreçte farklı kültür ve havzalarla karşılaştıkça bulunduğu coğrafyanın kalıbını alarak gelişip farklılaşırlar. Bu bağlamda bir mezhebin geniş kitleler tarafından kabul edilmesi, onun farklı kültürlerle eklemlenebilme yeteneğine bağlıdır.

Her din/mezhep için sembol ifade eden önemli zaman dilimleri bulunmaktadır. Dinler/mezhepler, bu zaman dilimleri aracılığıyla inananlarını ve taraftarlarını belli semboller etrafında birleştirip, ortak sevgi ve hüznü paylaşmaları sayesinde dinamizmlerini koruyarak hayatîyetlerini devam ettirmek isterler. İnançların ve bunların kurumsallaşmış hali olan dinlerin gelecek nesillere aktarılmasında bilgi boyutu önemli olmakla birlikte bunları kalıcı hale getirmede duygu ve görselliğin daha çok önem arz ettiği muhakkaktır. Bu nedenle dinlerin en önemli dayanağı olan “*kutsal*” kavramının somutlaşarak geniş halk kitlelerinin belirli ritüeller etrafında toplanması ve halkın tahayyülünde yer etmesi gerekmektedir.

Mezheplerin Güncellenmesinde Kutsal Gün ve Gecelerin Önemi

Mezheplerin nesiller arası aktarımı ancak sosyal hadiselerin bireylerin zihinlerinde güncellenmesiyle mümkün olabilir. Bir mezhep toplumsal hayata ne kadar nüfuz ederse kalıcılığı ve inandırıcılığı o ölçüde artacaktır. Mezhebin kalıcılığında edebiyat/bilgi birikimi önemli olsa da toplumun en küçük yapıtaşlarına nüfuz edememiş bir mezhebin hayatta kalması mümkün değildir. Öyle ki geçmişten günümüze mezhep hareketleri ele alındığında sayıca az olmalarına rağmen müntesipleri arasında nesiller boyu devam eden bir bağ kurabilmiş mezheplerin yaşamaya devam ettikleri görülmektedir. Bunun aksine sadece bilgi boyutuyla kalan ve toplumsal tabana yayılamayan mezheplerin ise yok oldukları bilinmektedir. Bu bağlamda Şiîliğin “yaşayan bir mezhep” olması onun asırlar boyunca toplumla iç içe bulunmasının doğal bir sonucu olsa gerektir.

Dini ya da mezhebi sosyal hayatta etkin kılmanın en önemli araçlarından birisi kutsal zamanlardır. Gelmiş geçmiş bütün dinlerde “kutsal zaman” anlayışı birbirine paralellik arz etmektedir. Dinlerde kutsal zamanlara yapılan vurgu Mısır, İran ve Hint medeniyetlerinin uzun geçmişleri boyunca izlenebilir. Bu medeniyet havzaları, sonradan ortaya çıkmış bütün dini hareketleri kutsal zaman algısı bakımında da etkilemiştir. Eski Mısır’da Tanrılarla ilişkilendirilerek kutsallaştırılan çeşitli günlerin olduğu,¹ Hinduizm’de Rama, Krişna gibi din büyüklerinin ve avatarların doğum günlerine verilen özel ilginin çeşitli dinler içerisinde farklı boyutlarda ve niteliklerde devam ettiğini söylemek mümkündür.²

Dinlerin belirli zamanları kutsallaştırma eğiliminde olmaları bizatihi zaman kavramının nasıl algılandığıyla ilgilidir. Antik dönemde dünyanın ezeli ve ebedi olduğu öngörüsüyle hareket eden filozoflara göre zaman doğrusal bir zeminde sonsuza kadar uzanmaktadır. Bu özelliğiyle zaman, sürekli bir değişimi ve gelişimi ortaya çıkarır. Ancak dindar insana göre zaman türdeş değildir.³ Ona göre dünya, yıllık olarak yenilenen döngüsel bir karaktere sahiptir. Yani yaratıcının elinden çıktığında sahip olduğu kökensel “kutsallığa” her yıl yeniden kavuşmaktadır.⁴ Böylece her seferinde “ilk an” ın coşkusunu yaşama imkânına kavuşmuş olacaktır. Hem ilk ana dönme hem de kutsalın sonsuzluğunu sağlamak amaçlanır.⁵ Bu bağlamda dinlerde özel önem verilen yeni yıl kutlamaları aslında evrenin her yıl yeniden yaratıldığına, saf ve temiz hale geldiğine olan inanç dolayısıyladır. Her yeni yılda evrenin yaradılışı taklit edilmekte, dünya yeniden yaratılmakta ve bunu yaparken aynı zamanda “Zaman” da yaratılmakta, ona yeniden başlanarak diriltilmektedir.⁶

Yeni yılın kutlanması dışında dinlerde bayram adı verilen ve yıllık olarak tekrarlanan kutsal günler de büyük önem arz etmektedir. Eliade, dinlerde bayram uygulamasıyla geçmişte yaşanmış efsanevi bir olayın kutlanması değil, onun yeniden güncelleştirilmesinin amaç edinildiğini belirtir.⁷ Böylece bayrama katılanlar tarihin belli döneminde kalmış efsanevi olayın çağdaşları haline gelmektedirler. Başka terimlerle ifade edildiğinde bunlar tarihsel zamanlarından - yani dindışı, kişisel ve kişiler arası olayların toplamı tarafından meydana getirilen zamandan- “çıkmakta” ve her zaman aynı olan, ebediyete ait olan ilksel zamana kavuşmaktadırlar.⁸

İşte bu nedenle modern dönemde çeşitli meşguliyetler tarafından doldurulan ve sürekli bir akış halinde olan zaman, kutsal zamanlar ile bir süreliğine

¹ Mustafa Ünal, *Dinlerde Kutsal Zamanlar*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayınları, 2008, s. 25.

² Ünal, *Dinlerde Kutsal Zamanlar*, s. 28.

³ Mircea Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, Gece Yayınları, 1991, s. 48.

⁴ Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, s. 55.

⁵ Ünal, *Dinlerde Kutsal Zamanlar*, s. 18.

⁶ Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, s. 85.

⁷ Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, s. 61.

⁸ Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, s. 67.

durdurulmakta böylece ilgi dine ya da mezhebe çekilmektedir. Bu ilgi, bir yandan kişiye ve topluma hayatın kargaşasından bir süreliğine de olsa uzaklaşma fırsatı verirken diğer yandan dinin/mezhebin kendini sürekli gündemde tutmasına yardımcı olmaktadır.

Diğer bütün dinlerde/dini hareketlerde olduğu gibi İslam'da da mensupları arasında sosyal birlikteliği sağlamak, kutsalı güncel tutmak amacıyla başta Ramazan ayı olmak üzere, bayram günleri, Kadir gecesini gibi özel önem verilen önemli zaman dilimleri bulunmaktadır. Bu zaman dilimlerinin dayanaklarını Kur'an ve hadislerde sıkça bulmak mümkündür. Örneğin kendisine başlı başına sûre ayrılmış da olan Kadir gecesinin bin aydan hayırlı bir ay olduğu, meleklerin o gece yeryüzüne indiğinden bahsedilmektedir. Bunun dışında ortak değer olarak Hz. Peygamber'in doğum yıldönümleri "Mevlit" adı altında uzunca bir süredir İslam âleminde çeşitli şekillerde kutlanmaktadır.

Şiî Geleneğin Kutsal Zaman Algısı

İslam mezhepleri söz konusu olduğunda zaman ve mekâna atfedilen kutsallaştırma olgusunun en açık örneğini İmâmiyye/İsnâaşeriyye Şîa'sında görmekteyiz.⁹ Hz. Peygamber'den sonra Hz. Ali'nin ve on bir evladının açık ya da gizli bir nass yoluyla Müslümanların din ve dünya işlerini yönetmek üzere halife olarak görevlendirildiğini iddia eden İmâmiyye mensupları, bugün dünya Müslümanlarının yaklaşık yüzde 12'lik kesimini oluşturmaktadır. Arkasında siyasî gücün hissedilmediği dönemlerde daha çok içe kapanık bir yapı arz eden İmâmîler, iktidarın desteğini aldıkları dönemlerde toplumun bütün hücrelerine nüfuz edecek bir mezhebî kimliği inşa edebilmeyi başarmışlardır. Bunu gerçekleştirirken mezhebin en sık kullandığı yöntemlerden biri de tarihî olaylara duygusal açıdan fazlaca atfı yapması ve bu olaylar üzerinden bir tarih ve ideoloji inşa faaliyetini zihinlerde sürekli kılmasıdır.

Şiî geleneğin kutsal zamanlara verdiği önemi, bu konuda oldukça yoğun bir birikimin görüldüğü dua literatürü üzerinden takip etmemiz mümkündür. Şiî gelenek, ilk asırlardan itibaren dua eserlerine büyük önem vermiş, yıl, ay, hafta, gün ve hatta günün saatlerine özel duaların olduğu birçok eser meydana getirmiştir.¹⁰ Bunun yanında yılın önemli günlerini belirten takvim türü eserler de oluşturulmuştur. Bu eserler aracılığıyla tarihsel süreçte Şiîliğin kutsal kabul ettiği gün ve geceleri ve bunlar arasındaki değişimi takip etmek mümkündür. Geçmişten günümüze İmâmiyye'nin özel önem atfettiği gün ve geceleri tespit eden çalışmalar mevcuttur. Bunlardan Şeyh Müfîd (ö. 413/1032) ve Şeyh Bahâî'nin (ö. 1030/1621) takvimleri Mehmet Ali Büyükkara tarafından yayınlanmış ve bu konuda önemli bir

⁹ Şiîlik hem bir çatı kavram hem de özel anlamda İmâmiyye Şîa'sı için kullanılmaktadır. Makalemiz boyunca Şîa/Şiî kavramıyla İmâmiyye Şîa'sı kastedilmektedir.

¹⁰ Şiî geleneğin dua literatürü ile ilgili bir çalışma için bk. Resul Ca'feriyan, "Şîa'da Dua Edebiyatı", çev. Habip Demir, *İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, 209-237.

boşluğu doldurmuştur.¹¹ Bunun yanı sıra Şîî gelenek açısından oldukça önemli sayılan dua türü eserlerde özel gün ve gecelere sıklıkla değinilmiştir. Bu bağlamda makalemizde dua literatürünün en önemli eserleri arasında sayılan Şeyh Tûsî'nin (ö. 460/1067) *Misbâhu'l-muteheccid*,¹² İbn Tâvûs'un (ö. 664/1266) *el-İkbâlu'l-a'mâl*,¹³ Allâme Meclisî'nin (ö. 1110/1698) *Zâdu'l-meâd*¹⁴ ve Şeyh Abbas Kummî'nin *Mefâtihu'l-cinân*'ı¹⁵ merkeze alınarak bu süreç takip edilmeye çalışılmıştır.

Büveyhiler dönemine (932-1062) kadar siyasi baskılar nedeniyle içe kapalı bir yapı arz eden ve mezhebin sosyal boyutuna dair işaretleri gösteremeyen Şîîler, bu dönemle birlikte gerek ritüeller gerekse de farklı etkinliklerle toplumsal nüfuzlarını artırmışlardır. Çok eskiden beri idrak edilmelerine rağmen Bağdat'ta Büveyhiler'in desteğiyle resmi olarak başlatılan Gadir-i Hum ve Aşura merasimleri kısa sürede diğer bölgelere de yayılmış, böylece mezhebin pratik boyutu ilk kez gözler önüne serilmiştir. Aşura matemi ve Gadir Bayramı şeklinde iki etkinlikle başlayan ve kendilerini Sünnî gruplardan farklılaştırmaya yarayan bu zaman dilimleri, Şîîler için aynı zamanda bir güç gösterisi anlamına gelmekteydi.¹⁶ Şîîlerin toplumsal düzlemde hayata geçirdiği birçok bayram, tören gibi etkinlikler Sünnî çoğunluğun da bunlara çeşitli şekillerde cevap vermesini doğurmuş ve bu dönemde ülkede Büveyhilerin de teşvik etmesiyle çok seslilik hâkim olmuştur.¹⁷

Şîî geleneğe ait ilk dua metinlerinde bütün Müslümanlar tarafından ortak bir şekilde benimsenen özel zaman dilimlerine daha çok vurgu yapıldığını görmekteyiz.¹⁸ Bunun yanı sıra Şîîler için özel anlam ifade eden ve kendilerine has olan Aşura, Gadir ve Mübâhele günlerine yapılan vurgularla Şîî toplumunun farklılaşmaya başladığı görülmektedir. Diğer yandan Şîîlik, farklı coğrafyalara özellikle Hint coğrafyasına yayılması neticesinde yeni kültürleri de bünyesine adapte etmiştir. Bâtınî dünya görüşünün egemen olduğu Hint dinlerinin kutsal zamanlara diğer dinlere nazaran oldukça fazla yer vermesi Şîîliğin kutsal zaman algısını da değiştirmiş olmalıdır. Örneğin Hindistan'da bir velinin ölüm yıldönümü olarak anılan ve "Urs" adı verilen etkinlikler yanında çeşitli din büyüklerini anmaya yönelik çok sayıda etkinliğin de olduğu bilinmektedir.¹⁹ Özellikle

¹¹ Bu eserlerden en önemli iki tanesi neşredilmiştir. (bk. Mehmet Ali Büyükkara, *İmâmîyye Şîası'na Göre Önemli Tarih, Gün ve Geceler (Şeyh Müfid ve Şeyh Bahâî'nin Takvimleri)*, Çanakkale, 1999).

¹² Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen Şeyh Tûsî (ö. 460/1067), *Misbâhu'l-muteheccid*, Beyrut, Müessesesi-i Fıkh-ı Şîa, 1411/1990.

¹³ Ali b. Musa İbn Tavus (ö. 664/1266), *el-İkbâlu bi'l-a'mâl-i'l-hasene fî mâ ya'melu merraten fi's-sene*, thk. Cevad Kayyûmî İsfehânî, Kum, Mektebu'l-A'lâmî'l-İslâmî, 1414.

¹⁴ Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî el-Meclisî (ö. 1110/1698), *Zâdu'l-meâd*, thk. Alauddin A'lamî, Beyrut, Müessesetu el-A'lamî li'l-Matbûât, 1423.

¹⁵ Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu'l-cinân*, Kum, Âyin-i Dâniş, 1386/2007.

¹⁶ Ahmet Güner, "Büveyhiler Dönemi ve Çok Seslilik", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII, 1999, s. 56-57.

¹⁷ Güner, "Büveyhiler Dönemi ve Çok Seslilik", s. 56.

¹⁸ Bu zaman dilimleri arasında Recep, Şaban, Ramazan ve Zilhicce gibi önemli aylar ve bunlar içerisinde zikredilen Namaz, Hac, Oruç, Sadaka gibi ibadetler yer almaktadır.

¹⁹ Annemarie, Schimmel, *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*, İstanbul, Kabcacı Yay., 2004, s. 105.

Safeviler'in İran'da yönetime gelmesi ile birlikte Şiîliğin bu bölgeyle daha yakın temas kurması, önceleri sınırlı sayıda kutlanan gün ve gecelerin sonraki asırlarda on iki imamın her birinin doğum ve ölüm yıldönümlerini de içine alacak şekilde genişletildiği anlaşılmaktadır.²⁰ Safeviler dönemindeki kutsal gün ve gecelerin devletin resmi politikası sonucu artırılmış olduğunu vurgulayan Ali Şeriatî bu olguyu Hristiyanlığın tesirine bağlamaktadır.²¹ Şeriatî bu olguyu Hristiyanlığın tesirine bağlıyor olsa da bu tür tesirlerin Hristiyanlığa bâtinî zihniyetin egemen olduğu Hint kültür havzasından taşındığını düşünmekteyiz. Her ne sebeple olursa olsun Safeviler döneminde Şiîliğin toplumsal tabana daha fazla nüfuz etmesinin kutsal gün ve geceler yoluyla gerçekleştiğini söylememiz mümkündür.

Günümüz İran'ında Önemli Gün ve Geceler

Safeviler döneminde yaygınlaşmaya başlayan ve devlet desteğiyle toplumsal tabana yayılan etkinliklerin, günümüz İran'ında da artarak devam ettiği görülmektedir. Öyle ki imamların ya da mezhebin önemli karakterlerinin doğum veya ölüm yıldönümünün birden fazla tarih olarak kaydedilmesi bu etkinliklerin yıl boyu devam etmesine yol açmaktadır. Bu sayede yılın bütün aylarında mezhebi pratikler yoluyla halkın muhayyilesinin canlı tutulmasına yardımcı olunmaktadır.

Şiî geleneğin yapısı açısından yılın neredeyse bütün günlerinin herhangi bir bakımdan da olsa önem arz ettiği ve bunların da bu amaçla hazırlanmış çeşitli takvimlere yansıdığı bilinmektedir. Ancak biz, satır aralarında kalmış ve sadece takvim yapraklarında gösterilenleri değil, İran'ın mevcut koşullarında toplumsal olarak anlamı olup bir şekilde kutlanan ya da anılan ve çoğunluğunu bizzat gözlemlediğimiz gün ve geceleri Hicrî takvimdeki sırasına uygun olarak ele almaya

²⁰ Schimmel, *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*, s. 106.

²¹ Şeriatî bu konuda şu tespite yer vermektedir: "Şîa, Âli Bûye yönetiminin kısa dönemi ve Serbedâriler gibi geçici yönetimler dışında hiçbir zaman bağımsız olamadığı ve toplumsal görünüm kazanamayarak takkiye altında yaşadığı için henüz nasıl ve ne gibi toplu formlarda ve genel görünümde görüneceğini bilemez. Toplumsal sembolü, alametleri ve törenleri yoktur. Safevi rejiminin bunlara ihtiyacı olduğu sırada bir şeyler yapmalıdır. Bu iş çok basitçe gerçekleşti. Resmi bir vezirlik makamı oluştu. Ravza Okuma İşleri Veziri adıyla bu işleri düzenlemek için bir kişi görevlendirildi.... Ravza okuma ve Taziye İşleri Veziri, Batı Avrupa'ya gitti (ki o sıralarda Safeviler'in onlarla çok yakın ve gizemli ilişkileri vardı) ve oranın dini törenleri ve teşrifatlarıyla ilgili olarak inceleme ve araştırmalarda bulundu. Hristiyanlığın gelenekler, toplu dini törenler, gösteriler, programlar, Mesih'in, havarilerin ve Hristiyan tarihinin şehitlerinin musibetlerini dile getirme gibi unsurlardan birçoğunu, ayrıca bu dini mahfillere ve kiliseye özgü dekorları, bu törenlere özgü araçları iktibas ederek hepsini İran'a getirdi. Burada, Safevi rejimine bağlı ruhanilerin yardımıyla, bu formları ve gelenekleri Şiîliğe, Şiîlik tarihine ve İran'ın dini ve ulusal çıkarlarına uyarladılar. O, Avrupa Hristiyan kalıplarına İranlı Şiî içeriği kazandırdılar. Öyle ki ansızın İran'da, hiçbir zaman ne İran milletlerinde ne İslam dininde ne de Şîa mezhebinde geçmiş bulunan tam anlamıyla yeni semboller, törenler ve gösteriler oluştu. Taziye, dini kahramanların canlandırılması, sancak, kubbe, tahturevan, perdedarlık, kilit kapama, zincir vurma, kılıç vurma, müzik, zil çalma, taziye okuma ve "musibet hanlık" ve "toplulaşma" gibi özel ve yeni protokollük törenlerin hepsi şekil olarak Hristiyanlıktan alınmıştır. Ona aşına olan herkes, bunun taklit olduğunu rahatlıkla teşhis edebilir." (Ali Şeriatî, *Ali Şîası Safevi Şîası*, çev. Hicabi Kırlangıç, Ankara, Fecr Yay., 2011, s. 161-162).

çalışacağız. Bu bağlamda amacımız, sadece İran’da pratik değeri olan ve herhangi bir şekilde kutlanan ya da özel anma programı yapılan günleri tespit edip bir mezhebin nasıl yaşatıldığını ortaya koymaktır.

Günümüzde resmi mezhep olarak İmâmiyye/İsnâaşeriyye’yi kabul eden İran İslam Cumhuriyeti, özellikle 1979’da gerçekleştirilen “İslam Devrimi” sonra dini gün ve gecelere çok daha fazla önem vererek bunları anma ve kutlama programlarını devlet kontrolü altına almıştır. Bunun için özel bir daire kurularak bu etkinliklerin yurt çapında koordine edilmesi sağlanmıştır. Bu bağlamda günümüz İran’ında mevcut gün ve gece programlarının bizzat devlet tarafından şekillendirildiğini ve yaşatılması için özel gayret gösterildiğini söylemek mümkündür.

MUHARREM

Hicri takvimin ilk ayı olan Muharrem, yalnızca Şîî gelenek açısından değil bütün Müslüman toplumu için de önem arz eden bir zaman dilimidir. İran söz konusu olduğunda Muharrem ayı, gerek yazılı edebiyatın gerekse görselliğin doruk noktasına çıktığı dini günlerin en görkemlisi ve etki bakımından en kuvvetlisidir. Bu ay, Şîîliğin gelişip kökleşmesi ve görünür hale gelmesi açısından önemli olaylara sahne olmuştur. Bunların en önemlisi de bilindiği üzere Hz. Hüseyin ve ailesinden yaklaşık 70 kişinin Emevi ordusu tarafından şehit edildiği Kerbelâ hadisesidir. Ancak Şîî gelenek açısından 1 Muharremle başlayıp 20 Safer’e kadar süren 50 günlük dönem, Kerbelâ hadisesinin yanında bununla bağlantılı başka taziye günlerinin de bu sürece eklemlendiği oldukça geniş tutulmaya özen gösterilmiş bir zaman dilimi haline gelmiştir. Aşura olarak isimlendirilen Hz. Hüseyin’i ve Kerbelâ’yı anma günü etkinliklerinin tarihi eskilere dayanıyorsa da resmi olarak devlet eliyle ilk kez onuncu asrın ilk yarısında Büveyhiler’in Bağdat’ı ele geçirmelerinden sonra 352/963 yılında başladığı bilinmektedir.²² Kerbelâ hadisesi, Şîîler açısından sadece tarihin belirli bir döneminde meydana gelmiş bir olay olarak görülmemektedir. Bu olay, süreç içerisinde Şîîler tarafından çeşitli rivayetlerle zenginleştirilerek insanlığın bütün bir tarihi tecrübesini kapsayacak bir şekilde adeta evrensel tarihin merkezine yerleştirilmiştir. Yani Hz. Hüseyin’in bu süreçte çektiği acılar ve şehadeti anlatısı Hz. Adem’den itibaren birçok önemli/kutsal şahıs etrafında dile getirilen hikayelerle birlikte sunulmaktadır.²³ Kerbelâ’nın yüzyıllar içerisinde Şîî gelenek tarafından “seçilmiş bir travma” olarak kabul edilip sürekli gündemde tutulması, olayı artık tarihsel gerçeklikten

²² Ahmet Güner, “Büveyhiler Döneminde Bağdat’ta Kerbelâ/Aşure, Gadir Hum ve Benzeri Şîî Uygulamaları”, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Tarih Bilimleri I)*, Sivas, 2010, s. 325.

²³ Schimmel, *Tanrı’nın Yeryüzündeki İşaretleri*, s. 106.

kopararak mitolojik bir karaktere büründürmüştür.²⁴ Bunun izlerini günümüz İran'ında fazlasıyla görmek ve hissetmek mümkündür.²⁵

1 Muharrem²⁶ İran genelindeki bütün cami, mescit, Hüseyniye²⁷ ve tekkelerde Matem ayının (Mâh-ı Mâtem), diğer bir deyişle “Eyyâm-ı Hüseyinî”nin²⁸ başlangıcıdır. Ay başlamadan İran'ın bütün şehirlerinde siyah bayraklar, flamalar, afişler vb. hazırlanarak şehrin önemli yerlerine ve evlerin girişine asılır. Bugünden itibaren gerek sokaklarda gerekse insanların toplu olarak bir arada bulunduğu bütün ortamlarda mersiyeler okunarak günün anlamıyla ilgili hatıralar hatırdâ tutulmaya ve canlandırılmaya çalışılır.

9 Muharrem- “Tâsûâ-i Hüseyinî” adıyla anılan gündür.²⁹ Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin Kerbelâ'da muhasara altına alındığı güne nispetle bu isimle bilinir.³⁰ Bugünde matem merasimleri en coşkulu günlerinden birini yaşar. Meddahlar³¹ bugünde daha çok Hz. Ali'nin oğlu ve Kerbelâ vakası sırasında şehit olan Ebu'l-Fazl Abbas³² hakkında mersiyeler okuyarak onun kahramanlıkları ve

²⁴ Hasan Onat, “Kerbelâyı Doğru Okumak”, *Akademik Orta Doğu*, 2/1, 2007, s. 3-4.

²⁵ Kerbelâ olayının güncel taşıyan yorumları için bk. Mehmet Ali Büyükkara, “Çağdaş Şîa Düşüncesinde Kerbelâ'nın Problemleri Mirası: İmam Hüseyin Kazanmak İçin mi Yoksa Canını Feda İçin mi Ayaklandı?”, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Tarih Bilimleri I)*, Sivas, 2010, s. 383-408; Metin Bozan, “Şîi-İmamî Kaynaklarda Kerbelâ'nın Menkâbevi Anlatımı, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Tarih Bilimleri I)*, Sivas 2010, s. 477-492.

²⁶ Şeyh Tûsî'nin yılın ay ve günlerine özel duaları derlediği eserinde Muharrem ayının ilk dokuz gününe ait herhangi bir duaya yer vermediği görülmektedir. Muharrem ayının birinci günü Allah'ın Zekeriya'nın (a.s.) duasını kabul etmesi, üçüncü günü Yusuf'un (a.s.) kuyudan kurtulması, beşinci günü Musa'nın (a.s.) denizi geçmesi, yedinci günü Allah'ın Musa (a.s.) ile Tur dağında konuşması, dokuzuncu günü Yunus'un (a.s.) balığın karnından çıkması olarak verilmektedir. Bu bilgi dikkate alınrsa, Şîi geleneğin matem algısının günümüzdekinden farklı olduğu anlaşılmaktadır (bk. Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 771). Aynı yaklaşım İbn Tâvûs'un eserinde de görülmektedir (bk. İbn Tâvûs, *el-İkbâlu'l-a'm'al*, III, 20-63).

²⁷ Safeviler dönemiyle birlikte İran'da yaygın olarak bulunan tekkelerin yapısından etkilenerek Hz. Hüseyin'e atıfla kurulan, başlangıçta yalnızca Muharrem ayındaki matem için faaliyet gösteren, bugün ise bütün dini ritüellerin icra edildiği ve hemen hemen bütün mahallelerde bulunan ve halk tarafından yaptırılan önemli bir mekandır. Mescitler sadece dini bakımdan ibadet merkezi olarak düşünölmüş iken Hüseyniyeler, mezhebin sosyal hayata doğrudan yansıtıldığı, hem sosyal hem de siyasal bir araç olarak görölüp desteklenmiştir (bk. Mesud Nârî Kummî, “Olgûhâ-yı Kâlbî-yi Hüseyinîhâ: Rîşehâ ve Tehavvulât”, *Hüner ve Mimari*, IX, 1395/2016, s. 26-28).

²⁸ Abdülhüseyin Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, Kum, İntişarat-ı Delfî-i Mâ, 1391/2012, s. 15.

²⁹ Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu'l-cinân*, s. 500.

³⁰ Gün ile ilgili Şîi hadis literatüründe Ca'fer es-Sâdik'tan nakledilen “Hüseyin ve ashâbı Tâsûâ günü muhasara altına alındı.” şeklinde bir rivayet mevcuttur (bk. Ebû Ca'fer Muhammed b. Yâkub el-Kuleynî (ö. 328/939), *Usûlu'l-kâfi*, thk. Ali Ekber el-Gaffârî, Tehran, Dâru'l-Kütübî'l-İslâmiyye, 1407/1986, IV, 147).

³¹ Meddah, İran'da dini gün ve gecelerde mersiye okuyan ve halkı ağlatan kişilere verilen addır. Meddahların bu görevi icra etmeleri, kendilerine İran genelinde oldukça popülerlik kazandırmış, onları ülkenin dini, sosyal ve hatta siyasî hayatında etki gücü olan bireylere dönüştürmüştür.

³² Hz. Ali'nin Ümmü'l-Benîn adlı hanımından olan dört oğlundan biridir. Kerbelâ olayları sırasında Hz. Hüseyin'in sancağını taşımış, cesareti ile ün salmış ve bu sayede “Benî Hâşim'in Ay'ı” lakabıyla anılmıştır. Kerbelâ vakası sırasında Hz. Hüseyin ve yanındakiler su getirme görevi verilmesinden ötürü “es-Sekâ” lakabı da verilmiştir. (bk. Ali b. el-Hüseyin Ebu'l Ferec el-İsfehânî (ö. 356/966), *Mekâtîlu't-talibiyyîn*, Beyrut, Dâru'l-Murtazâ, 1430/2009, s. 60-61; Ebû Nasr Sehl b. Abdullah el-Buhârî (ö. 4./10.

cesaretini hatırlatır. Bazı meddahlar ve vaizler, halkın coşkunu artırmak ve bugünü daha da anlamlandırmak adına 9 Muharrem’i Ebu’l-Fazl’ın şehadet günü olarak anmaktadır. Ancak onun 10 Muharrem’de şehit edildiği İran’ın resmi kaynakları tarafından dile getirilmektedir.³³

10 Muharrem 61- “Âşûra” günü. Hz. Hüseyin ve yanında bulunan 72 kişinin Emeviler tarafından şehit edildiği ve ailesinin esir alındığı gündür. Bugünde matem merasimleri, zirvesine ulaşır. Şiîler, bugünü yâd etmek adına ikinci vaktine kadar su hariç bir şey yememeye dikkat ederler. Yenilecekse bile lezzetli yemekler tercih edilmez. Şeyh Bahâî, bugünde oruç tutmanın müstehab olduğunu ancak bu orucun hakiki bir oruç olmayıp hüznün verdiği meşguliyetten dolayı yemeyi ve içmeyi terk etmekten ibaret bir oruç olduğunu ifade etmektedir. Bu amelin Allah’a yaklaşma niyetiyle ve iftarının ise ikindiden sonra olduğunu belirtmektedir.³⁴ Bunların yanı sıra İran’da ikinci vaktine doğru evlerde bir çeşit tatlı ikram edilmektedir.³⁵

12 Muharrem 94- “Şehâdet-i İmam Seccâd (a.s.)”. Şîa’nın dördüncü imamı olarak kabul edilen Ali b. Hüseyin Zeyne’l-Âbidin’in vefat ettiği gündür.³⁶ Başka bir rivayete göre 24-25 Muharrem olduğu da söylenmektedir.³⁷ Her iki tarih de kabul edilmekle birlikte 12 Muharrem daha revaçtadır.³⁸ Minberlerden yapılan bir iki

asır), *Sırru’s-silsileti’l-aleviyye fi ensâbi’s-sâdâti’l-aleviyye*, thk. Seyyid Mehdi Recâî, Kum, 1389/2011, s. 131; Necmeddin Ebi’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Alevî el-Ömerî (ö.466/1073), *el-Mecâdi fi ensâbi’t-tâlibiyyîn*, thk. Ahmed el-Mehdevî ed-Dâmeğânî, Kum, Mektebetü Âyetullah Mar’âşi Necefi, 1380/2001, s. 193-196; Ebû’l-Hasen Ali b. Ebî’l-Kâsım b. Zeyd İbn Funduk (ö. 565/1169), *Lubâbu’l-ensâb ve’l-ekâb ve’l-a’kâb*, thk. Seyyid Mehdi er-Recâî, Kum, Mektebetü Ayetullah Mar’âşi Necefi, 1385/2007, s. 337; Ebû Talib İsmail b. Hüseyin Hüseyni el-Mervezî (ö. 614/1217’den sonra), *el-Fahrî fi ensâbi’t-tâlibiyyîn*, thk. Seyyid Mehdi er-Recâî, Kum, Mektebetü Âyetullah Mar’âşi Necefi, 1385/2007, s. 169.

³³ <http://www.hawzah.net/fa/occation/view/48956/شهادت-حضرت-ابو-الفضل-العباس-عليه-السلام> (Erişim tarihi: 21 Eylül 2017)

³⁴ Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 49-50; Meclisî, *Zâdu’l-meâd*, s. 233-234. Daha erken dönem müelliflerinden İbn Tâvûs, 10 Muharrem gününde bu şekilde farklılaşmış bir oruç türünden bahsetmemekte, genel kabullere göre Hz. Peygamber’in 9 ve 10’unda tutulmasını tavsiye ettiği nafîle oruç hakkında bilgi vermektedir (bk. İbn Tâvûs, *el-İkbâlû’l-a’m’al*, III, 50-55). Ülkemizdeki Alevî-Bektâşîlerce tutulan 12 günlük Muharrem orucunun İran’da karşılığı bulunmamaktadır.

³⁵ Her ne kadar Türkiye’deki Aşure adı verilen tatlının yenilmesi Şiîler tarafından Hz. Hüseyin’in çektiği acılara bir saygısızlık olarak nitelendirilip Sünnî toplum eleştirilse de İran’da böyle bir ikramla karşı karşıya kalmak bizi şaşırtmıştır.

³⁶ Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu’l-cinân*, s. 508; Ali b. Hüseyin, hicri 94 yılında 57 yaşında Medine’de vefat etmiştir. Normal bir şekilde öldüğü bilinen Ali b. Hüseyin’in de öldürüldüğü vurgulanmaktadır. Şiî literatürde bütün imamlar şehit kabul edilmektedir. İlk dönem kaynaklarında bazı imamların şehit olmadıkları, normal yolla öldüklerine dair ciddi kayıtlar bulunmasına rağmen İran’da şehadet vurgusu güçlü bir şekilde devam etmektedir. Konu hakkında ayrıntılı bir çalışma için bk. Mehmet Ali Büyükkara, “Kerbelâdan İnkılaba: İmami-Şiî Şehadet Düşüncesi ve Problemleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XLIII/II, 2002, s. 211-247.

³⁷ Yukarıda anılan tarihler dışında 18 Muharrem, 19 Muharrem ve 1 Safer tarihleri de dile getirilmektedir (bk. Nîşâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 42). Şeyh Müfid’in takviminde Ali b. Hüseyin’in vefatı 25 Muharrem 94 olarak kaydedilmektedir (bk. Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 30). Ancak Şeyh Bahâî, 12 Muharrem tarihini kabul etmektedir (bk. Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 50).

³⁸ Şeyh Abbas Kummî, *Muntehe’l-â’mâl*, tsh. Musevî Dameğânî, Tehran, İntişârât-ı Peyâm-ı Âzâdî, 1390/2011, II, 69.

hatırlatma dışında, belki de Kerbelâ anmalarının etkisinin devam etmesinden ötürü etkili geçmemektedir.

SAFER³⁹

5 Safer 61- “Şehâdet-i Hazret-i Rukayye (s.a.)”. Hz. Hüseyin’in Rukayye adlı kızının vefat ettiği inanan gündür.⁴⁰ Rivayetlere göre Kerbelâ’da babasıyla birlikte bulunmuş ve sonrasında esir edilerek önce Kûfe’ye, ardından Şam’a götürülenler arasında yer almış ve orada vefat etmiştir.

7 Safer 127/128 (?) - “Velâdet-i İmam Musa Kazım (a.s.)”. Şîa’nın yedinci imamı olarak kabul edilen Musa b. Ca’fer el-Kâzım’ın doğum günü olarak kutlanmaktadır.⁴¹

20 Safer- “Erbaîn-i Hüseyinî”⁴². Hz. Hüseyin’in şehit edilmesinin 40. gününe verilen özel isimdir. Bugün matem merasimleri sona ermektedir. Yaklaşık on gün önceden İran’dan çok sayıda kişi, Erbaîn’i Kerbelâ’da geçirebilmek amacıyla büyük törenlerle uğurlanır. Hac organizasyonlarını andırır derecede yoğun katılımın yaşandığı bugünde, özel uğurlama merasimleri yapılır. Kerbelâ’yı ziyaret eden bu kişilerin ziyaretleri sonrası evlerinin önüne onun Kerbelâ’yı ziyaret ettiğini belirten afişler asılır. Tıpkı Hac vazifesini yapanlarda olduğu gibi bu kişilerin evleri yoğun bir şekilde ziyaret edilir. Şiîler arasında Erbaîn ziyaretinden dönen bu kişilerin evlerini ziyaret etmemek ve onlar tarafından dağıtılan ikramları almamak ayıplanacak bir davranış olarak görülür. Bugün İran’da aynı zamanda resmi tatildir.

Şîî takvimlerde bugün, sahâbeden Câbir b. Abdullah el-Ensârî’nin⁴³ Hz. Hüseyin’in kabrini ziyaret ettiği ve Hz. Hüseyin’in ailesinin Şam’dan Medine’ye

³⁹ Şeyh Tûsî, Safer ayında sadece “Erbaîn” olarak bilinen güne özel bir dua nakletmektedir. Günümüzde değer verilen diğer günlerin isimlerini zikretmemektedir (bk. Şeyh Tûsî, *Misbâhu’l-muteheccid*, II, 787-790).

⁴⁰ İlk dönem Şiî kaynaklarında Hz. Hüseyin’in Rukayye adlı bir kızının olduğu ile ilgili şüpheler mevcuttur. Ali b. İsa b. Ebi’l-Feth el-İrbilî (ö. 693/1293), *Keşfu’l-gumme fi ma’rifeti’l-eimme*, Beyrut Dâru’l-Edvâ, 1405/1985, II, 216; İbn Funduk, bu isimde bir kızından bahsetmemektedir (*Lubâbu’l-Ensâb*, I, 350).

⁴¹ Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtilhu’l-cinân*, 509; İmam Kazım’ın doğum tarihinin Zilhicce ayının son günü olduğu da rivayet edilir (Nişâbûrî, *Takvîm-i Şîa*, s. 60).

⁴² Tespit edebildiğimiz kadarıyla Erbaîn gününün Şiî literatürdeki ilk yansıması, Şeyh Tûsî ile başlayıp İbn Tâvûs ile devam ettirilmiştir. Onun dönemine kadar Erbaîn’e özel bir anlamın verilmediği görülmektedir. İbn Tâvûs’un bu hususu zikretmesi kendisinden sonra gelenleri de etkilemiş ve bugüne özel bir anmanın fazileti literatüre girmiştir (bk. İbn Tâvûs, *el-İkbâlu’l-a’m’al*, III, 98-104; Meclisî, *Zâdu’l-meâd*, s. 248; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtilhu’l-cinân*, s. 509). Hasan el-Askerî’nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Müminin alameti beştir: Günlük 51 rekat namaz, Erbaîn ziyareti, Yüzüğü sağ ele takmak, alnı toprağa koymak ve yüksek sesle Bismillahirrahmanirrahim demek.” (Şeyh Tûsî, *Misbâhu’l-muteheccid*, II, 788; Muhammed b. Hasan Şeyh Hurr Âmulî (ö. 1104/1692), *Vesâilu’ş-Şîa*, thk. Müessesetü Âli’l-Beyt Aleyhisselam, Kum, 1409/1988, XIV, 478).

⁴³ Hz. Peygamber’den en çok hadis rivayet eden sahâbeler arasındadır. Hz. Ali’nin vesâyeti, müminler üzerindeki otoritesi, “srât-ı müstakîm” in o olduğu, on iki imamın dindeki yeri gibi Şiî itikadının önem

giderken Kerbelâ'ya vardıkları gün olarak da yâd edilir.⁴⁴ Okunan mersiyelerde bu iki ziyarete sıkça atıf yapılmaktadır.

28 Safer 11- "Rihlet-i Peygamber (a.s.)"⁴⁵ ve "Şehâdet-i İmam Hasen-i Müctebâ (a.s.) (h. 50)⁴⁶". Hz. Peygamber'in vefat ettiği gündür. Resmî tatildir. Aynı zamanda Şîa'nın ikinci imamı olarak kabul edilen Hz. Hasan'ın, hanımı Ca'de tarafından Muaviye'nin yönlendirmesiyle zehirlenme sonucu vefat ettiğine inanılan gündür. Şîi tarih yazımında Muaviye'nin kendine mahsus bir yerinin olması, bugünün onu kötüleme bir araç olarak kullanılmasını da kolaylaştırmıştır. Hz. Peygamber'in vefatından çok, Hz. Hasan'ın zehirlenmesi olayı özel bir ilgiyle anlatılır ve dinlenir. Bugünde şehrin birçok yerinde meddahlar, Muaviye'nin yaptığı hileleri ve imamın zehirlenmesini etkili bir dille anlatırlar. Hatta kimi tiyatro oyunlarında Muaviye'nin çirkin bir yaratığa benzetilerek bütün kötülüklerin kaynağı şeytanla özdeşleştirildiği gözlenmiştir. Bu tür tiyatro oyunları sahnelendiğinde seyircilerin Muaviye karakterini canlandıran oyuncuyu her söze girişinde yuhalaması, Şîilerin tarihle ne kadar iç içe yaşadıklarını göstermesi açısından dikkate değer bir manzara olarak görülmüştür.⁴⁷

30 Safer 203- "Şehâdet-i İmam Rızâ (a.s.)"⁴⁸ Şîa'nın sekizinci imamı olarak kabul edilen Ali b. Musa er-Rıza'nın Me'mun tarafından zehirlenerek öldürüldüğüne inanılan gündür.⁴⁹ Ali er-Rızâ, Şîi imamlarından İran'da kısa süre de olsa yaşayan ve burada vefat eden tek kişidir. Onun varlığı hem yaşadığı dönemde hem de vefatının ardından türbesi etrafında geliştirilmiş yoğun literatürün etkisiyle İran için son derece önemlidir. Meşhed şehrinde bulunan türbesi, Kerbelâ'dan sonra dünya genelindeki Şîiler tarafından en çok ziyaret edilen ikinci mekândır. Bu özelliğiyle tarihi süreçte İmam Rızâ ve onun kabri, İran için

verdiği birçok rivayeti nakleden önemli bir otorite olarak kabul edilmektedir (M. Yaşar Kandemir, "Câbir b. Abdullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yayınları, 1992, VI, 531).

⁴⁴ Şeyh Müfid bugünü 20 Safer, Şeyh Bahâî ise 19 Safer olarak kaydetmektedir (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 54). Şeyh Tûsî de 20 Safer tarihini kabul etmektedir (bk. Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 787).

⁴⁵ Meclisî, *Zâdu'l-meâd*, s. 279; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu'l-cinân*, s. 509. Bazı Şîi kaynaklarında Hz. Peygamber'in de zehirlenerek şehit edildiğine dair rivayetler vardır (bk. Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 76).

⁴⁶ Hz. Hasan'ın vefat tarihi ile ilgili ikinci bir rivayet 7 Safer günü olduğuyula ilgilidir. Ancak 28 Safer daha meşhurdur. Şeyh Müfid'in takviminde 27 veya 28 Safer olarak zikredilmektedir (bk. Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 32). Nişâbüri, onun vefat tarihini 7 Safer olarak vermekte ancak ulemanın ekserince 27 Safer tarihinin daha doğru olduğunu belirtmektedir (bk. Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 60).

⁴⁷ Bugüne özel olarak 2013 yılında Kum şehrinde izlediğimiz bir tiyatro oyununda halkın olayın canlılığını zihinlerinde yaşatmaları ve duygusal tepkileri bizzat gözlenmiştir.

⁴⁸ Şeyh Müfid, takviminde bugünü 23 Zilkade olarak verse de kendi yazdığı diğer eseri *el-İrşad*'da imamın Safer ayı içinde vefat ettiğini kaydetmektedir. Güvenilir kaynakların kaydına göre İmam, Safer ayı içinde vefat etmiştir (bk. Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, 20). Meclisî, bu tarihi 17 Safer olarak kaydetmektedir (Muhammed Bâkır b. Muhammed Tâkî el-Meclisî (ö.1110/1698), *Bihâru'l-envâr*, thk. Heyet, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1403/1982, XLIX, 223). Nişâbüri de bu tarihi 17 Safer olarak kaydetmektedir (Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 67).

⁴⁹ Ali er-Rızâ'nın zehirlenme olayı hakkında bilgi için bk. Metin Bozan, "Ali er-Rıza'nın Velihtlığı Meselesi (İmâmiyye'nin İmamet Nazariyesine Teori-Pratik Açısından Eleştirel Bir Yaklaşım)", *Dinî Araştırmalar* 2004, VII, 159-171.

hem teolojik hem de stratejik bir öneme sahip olagelmıştır. İran açısından ayrı bir öneme sahip olduğu için bugün İran’da resmî tatildir.

REBÎÜLEVVEL

8 Rebîülevvel 260- “Şehâdet-i İmam Hasan-ı Askerî (a.s.)”.⁵⁰ Şîa’nın on birinci imamı olarak kabul edilen Hasan b. Ali el-Askerî’nin ölüm yıldönümüdür.

9 Rebîülevvel 260- “Rûz-ı Nasb-ı İmam Mehdi be İmâmet (İmam Mehdi’nin İmamete Atandığı Gün)”.⁵¹ Şîi itikadına göre on birinci imamın vefat ettiği gün on ikinci imamın imamlığa atandığı gün olarak kabul edilmesi gerekirken, bir matem günü olan on birinci imamın şehadeti ile sevinç günü olan on ikinci imamın imamlığa atanma gününün aynı olmaması için bir gün ara ile kutlanmaktadır. Diğer imamların imamlığa atandığı günlere özel önem verilmezken on ikinci imamın Şîi itikadı açısından taşıdığı önemden dolayı bugün özel olarak anlamlandırılır. Bugünde güzel kokular sürünmek, sadaka vermek, güzel elbiseler giyinmek, gusül abdesti almak gibi davranışlar teşvik edilmektedir. Kum şehrinin birçok bölgesine asılan afişlerde “Emîru’l-Müminin Ali Aleyhisselam’ın Şîileri ve Sevenlerinin Neşesi, Mutluluğu ve Büyük Bayramı” şeklinde ibarelere rastlanmaktadır. Şîi literatürde bugüne çeşitli isimlerin de verildiği görülmektedir. Bunlar arasında; İydullahi’l-Ekber, Gadîr-i Sâni, İyd-ı Fıtr-ı Dovvom, Rûz-ı Ferh-i Şîa, İyd-ı Ehl-i Beyt a.s, Rûz-i Kabûli-yi A’mâl, Rûz-ı Pîrûzi-yi Mazlûm, Rûz-ı Dustî-yi Müminîn, Rûz-i Perhiz ez Kebâir, Rûz-i Nâbûdi-yi Dalâlet ve Gomrâhî, Rûz-ı Şükrgozarî⁵² sayılabilir.

12 Rebîülevvel- “Velâdet-i Peygamber (s.a.a.)”. Hz. Peygamber’in doğum günü olarak kabul edilen gündür. İran’da Hz. Peygamber’in doğum günü ile ilgili iki farklı gün kabul edilmektedir. Bunlardan ilki Ehl-i Sünnet rivayetine de uygun olarak 12 Rebîülevvel, diğeri ise Şîilerin çoğu tarafından kabul edilen 17 Rebîülevvel’dir. Ancak 12 Rebîülevvel’i önemli Şîi âlimlerinden Kuleynî de kabul ettiği için doğum günü etkinlikleri bugün başlamakta ve bir hafta sürmektedir. 12-17 Rebîülevvel arasını kapsayan ve Şîi-Sünnî kardeşliği ekseninde birlik ve beraberliğe vurgu yapılan bugünlere özel olarak “Vahdet Haftası” adı verilmektedir. Ülke çapında şehirler baştanbaşa süslenmekte, bayram gibi kutlanmaktadır. Her şehirde Sünnî âlimlerin de katıldığı konferanslar

⁵⁰ Şeyh Müfid takviminde bu tarihi 4 Rebîülevvel olarak vermektedir. Ancak *el-İrşad* adlı eserinde ve ayrıca Kuleynî 8 Rebîülevvel olarak kaydetmektedir (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 33). Şeyh Bahâi ise 1 Rebîülevvel olarak kaydetmektedir (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 54). Şeyh Tûsî de 1 Rebîülevvel olarak kabul etmektedir (Şeyh Tûsî, *Misbâhu’l-muteheccid*, 2: 791; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu’l-cinân*, s. 511).

⁵¹ Bugünün tazim edilmesi ile ilgili çok kısa da olsa en erken bilgilerin İbn Tâvûs’da geçtiği görülmektedir. İbn Tâvûs, *el-İkbâlu’l-a’mâl*, 3: 114; Şeyh Abbas Kummî, bugünün Şîiler için büyük bir bayram günü olduğunu vurgulamaktadır (Abbas Kummî, *Mefâtihu’l-cinân*, s. 511).

⁵² Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 101.

düzenlenmekte ise de son yıllarda bu konferansların göstermelik hale geldiğine dair önemli itirazlar dillendirilmektedir.

17 Rebîülevvel- “Velâdet-i Peygamber (s.a.a.)”. Şîa'nın cumhurunun görüşüne göre Hz. Peygamber'in doğum günü olarak kabul edilir.⁵³ Bugün aynı zamanda Şîa'nın altıncı imamı olarak kabul edilen Ca'fer b. Muhammed es-Sâdık'ın hicri 83 yılında gerçekleşen doğum günüdür.⁵⁴ Resmî tatildir.

REBÎÜSSÂNÎ

8 Rebîüssânî 232- “Velâdet-i İmam Hasan-ı Askerî (a.s.)”.⁵⁵ İmâmiyye'nin on birinci imamı olarak kabul edilen Hasan b. Ali el-Askerî'nin doğum günüdür.

10 Rebîüssânî 201- “Şehâdet-i Hazret-i Fâtıma-i Ma'sûme (s.a.)”. Şîi imamlarından Musa el-Kâzım'ın kızı ve Ali er-Rızâ'nın kız kardeşi Fatıma'nın Horasan yolculuğu sırasında Kum yakınlarında vefat etmesi münasebetiyle düzenlenen anma programına verilen addır. Bugün Kum şehrinin tamamı siyah renge bürünür. İran ve özellikle Kum için özel öneme sahip olmasından dolayı bugün Fatıma'nın türbesi etrafında çeşitli etkinlikler düzenlenir.

CEMÂZİÜLEVVEL

5 Cemâziülevvel 5- “Velâdet-i Hz. Zeynep (s.a.)”. Hz. Ali'ni kızı Zeynep'in doğum günüdür.⁵⁶ Zeynep, Şîi matem literatürü ve yaşayan halk üzerinde önemli bir kadın figürdür. İmamlardan sonra ismi en çok anılan şahsiyetler arasındadır. Onun isminin Allah tarafından bizzat vahiy yoluyla Hz. Peygamber'e iletildiği, isminin levh-i mahfuz'da yazılı olduğu şeklindeki rivayetlerle, onun hakkında Hz. Hatice ve Hz. Fatıma'nın ardından onların özelliklerinden izler taşıyan manevi derecesi yüksek bir profil çizilmektedir.⁵⁷ Onun Kerbelâ olayı sonrasında Şam'da Yezid'in sarayında söylediği sözler cesaret örneği olarak sürekli dillendirilmekte ve kadınların onu örnek almaları gerektiği vurgulanmaktadır.

13 Cemâziülevvel 11- “Şehâdet-i Fâtıma Zehra (s.a.)”.⁵⁸ Hz. Fatıma'nın şehit edildiğine inanılan gündür. Bu olayın tarihinin biri Hz. Peygamber'in vefatından

⁵³ Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 34, 56; Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 791; İbn Tâvûs, *el-İkbâlu'l-a'm'al*, III, 119; Meclisî, *Zâdu'l-meâd*, s. 260; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu'l-cinân*, s. 511.

⁵⁴ Şeyh Abbas Kummî, *Muntehe'l-â'mâl*, 2: 191.

⁵⁵ Şeyh Müfid'in takviminde 10 Rebiülâhir olarak geçer. (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 35; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 131. Şeyh Tûsî de 10 Rebiülâhir olarak verir. Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 792; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu'l-cinân*, s. 512.

⁵⁶ Hz. Ali'nin Hz. Fatıma'dan olan kızıdır. Ümmü'l-Mesâib ve Ümmü'n-Nevâib künyeleriyle anılır. el-Ömerî, *el-Mecdi*, s. 199; İbn Funduk, *Lubâbu'l-ensâb*, I, 337.

⁵⁷ Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 148.

⁵⁸ Şeyh Müfid'in takviminde 3 Cemâziülâhir 11 olarak geçmektedir. Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, 36; İlk olarak Meclisî bugünde matem merasimi kavramından bahsetmekte ve Fatıma'ya ve başta

75, diğeri 95 gün sonra olduğuna dair iki rivayet bulunmaktadır. Her iki gün de kabul edilmektedir.⁵⁹ Ancak İran'da asıl olarak 3 Cemâziüssânî tarihi kabul edilmektedir.

CEMÂZİÜSSÂNÎ

3 Cemâziüssânî 11- “Şehâdet-i Fatıma Zehra (s.a.)”. Şiîler tarafından “Seyyidetü'n-nisâ” olarak anılan Hz. Fatıma'nın vefat ettiği gündür.⁶⁰ Resmi tatildir. Şiî gelenek açısından önemli bir karakter olan Hz. Fatıma'nın vefatı İran'da Aşura'dan sonraki en görkemli anmalara sahne olmaktadır. Hz. Fatıma'nın ne şekilde vefat ettiği Şiî ve Sünnî kesim arasında yüzyıllardır tartışmalı bir mesele olagelmıştır. İnsanları sürekli matem ortamında tutma amacıyla olsa gerek ilk kabul edilen 13 Cemâziülevvel ile bugün arasındaki 20 güne “Eyyâm-ı Fâtımiyye” denilmektedir. Yirmi gün boyunca İran'ın dini liderinin önderlik ettiği anma programları yapılmaktadır. Normalde 10 günlük süreleri kapsayan zaman dilimleri için “Dehe” adlı kavram kullanılmakta ise de bu olaya özel bir “dehe” daha kabul edilerek toplam 20 gün matem merasimi yapılmaktadır. Bunlardan birincisi 10-20 Cemâziülevvel tarihleri arasında “Dehe-i Fâtımiyye-yi Evvel”, diğeri 1-10 Cemâziüssânî arasında “Dehe-i Fatımiyye-yi Dovvom” şeklinde isimlendirilmiştir.⁶¹ Bu on günlük sürelerin her birinde 3 gece boyunca matem daha görkemli hale getirildiği çeşitli anma törenleri yapılır.

13 Cemâziüssânî- “Rûz-i Tekrîm-i Mâderân ve Hemserân-ı Şühedâ (Anneler ve Şehit Eşlerini Yüceltme Günü)”. Hz. Ali'nin hanımı ve Ebu'l-Fazl'ın annesi Ümmü'l-Benîn'in vefat yıldönümü İran'da özel bir güne dönüştürülmüştür. Yukarıda da geçtiği gibi Ebu'l-Fazl'ın Şiîler açısından önemi böyle bir günün ortaya çıkarılmasında rol oynamıştır. Ancak ilk dönem kaynaklarında böyle bir günden bahsedilmemektedir.⁶²

20 Cemâziüssânî- “Velâdet-i Hazret-i Zehra (s.a.)”,⁶³ “Rûz-ı Zen (Kadınlar Günü)”. Hz. Fatıma'nın doğum günü olarak kabul edilen bugün, İran'da “Kadınlar günü” olarak kutlanmaktadır.⁶⁴ Resmi tatildir. Batı ülkelerinde kutlanan kadınlar gününün İran'a yansması olarak devrimden önceki Şah rejimi döneminde hanedandan Feride Kutbî'nin doğum günü olan 25 Azer (16 Aralık) tarihinde kutlanan Kadınlar Günü, devrimden sonra Hz. Fatıma'nın doğum gününe

Ebubekir ve Ömer olmak üzere onun düşmanlarına lanet edilmesi tavsiyesinde bulunmaktadır. Meclisî, *Zâdu'l-meâd*, 281; Hz. Fatıma'nın vefat tarihi ile ilgili farklı rivayetler için bk. Nişâbûrî, *Takvîm-i Şîa*, s. 164-165.

⁵⁹ Nişâbûrî, *Takvîm-i Şîa*, s. 135.

⁶⁰ Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 793.

⁶¹ <http://www.beytoote.com/art/decorum/start3-decade2-fatemiyyeh.html> (Erişim tarihi: 28 Eylül 2017)

⁶² Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 793-795.

⁶³ Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 793; İbn Tâvûs, *el-İkbâlu'l-a'm'al*, III, 162; Meclisî, *Zâdu'l-meâd*, s. 281.

⁶⁴ Şeyh Abbas Kummî, *Muntehe'l-â'mâl*, I, 213.

çevrilmiştir.⁶⁵ Onun doğumu onlarca mucize eşliğinde etkili vaizler tarafından sunulmaktadır. Bugünde eşlerin hanımlarına, çocukların annelerine hediye alması teşvik edilmektedir. Modern dönemde ortaya çıkmış böyle bir günün Hz. Fatıma ile ilişkilendirilerek kutlanması Şîîliğin kendini güncellemeye çalıştığının bir kanıtı olarak görülebilir.

20 Cemâziüssânî 1320/1941- İran devrimi lideri Ayetullah Humeynî'nin doğum günüdür. Normalde hicri-şemsi takvime göre kutlanması gereken bugün devrim liderinin dini karakter taşımasından hareketle hicri-kameri takvimde de yer almaktadır.

RECEP

1 Recep 57- “Velâdet-i İmam Muhammed el-Bâkır (a.s.)”⁶⁶ Şîa'nın beşinci imam olarak kabul ettiği Muhammed el-Bâkır'ın doğum günüdür.

3 Recep 254- “Şehâdet-i Ali el-Hâdi (a.s.)”⁶⁷ Şîa'nın onuncu imam olarak kabul ettiği Ali el-Hâdî'nin vefat ettiği gündür.

10 Recep 195- “Velâdet-i İmam Muhammed el-Cevad (a.s.)”. Şîa'nın dokuzuncu imam olarak kabul ettiği Muhammed b. Ali el-Cevâd'ın doğum günüdür.⁶⁸

13 Recep- “Velâdet-i Emîrû'l-Müminin (a.s.)”. Ali b. Ebî Tâlib'in doğum günüdür.⁶⁹ İran'da resmi tatil ilan edilmektedir. Aynı zamanda bugüne özel bir anlam verme kapsamında “Rûz-ı Merd (Erkekler/Babalar Günü)” şeklinde adlandırılmakta ve bugünde çocukların babalarına, hanımların eşlerine hediye alması teşvik edilmektedir. Yine modern dönemde birçok ülke tarafından kabul edilen böyle bir günün mezhebi pratiklere yansıtıldığını görmekteyiz.

13-14-15 Recep⁷⁰- “Eyyâm-ı İtikaf” (İtikaf Günleri). İran toplumunun dini hayatında önemli olarak görülen günlerdendir. Halkın dindar kesimi camilere oruç ve ibadet için gitmekte ve bugünlerde camilerde yatılmaktadır. Bunun için devlet ve sivil toplum kuruluşları tarafından özel imkânlar seferber edilip caminin

⁶⁵ <https://mamasite.ir/fa/news/304374/1395-تاریخچهروززنوحامد>, روزمادر (Erişim tarihi: 9 Eylül 2017).

⁶⁶ Şeyh Müfid takviminde de aynı tarih kabul edilir (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 37; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 185).

⁶⁷ Şeyh Müfid takviminde de aynı tarih kabul edilir (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 37; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 186-187).

⁶⁸ Şeyh Müfid takviminde Muhammed b. Ali'nin doğum tarihini aynı yılın 15 Ramazan'ı olarak verir (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 18; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtîhu'l-cinân*, s. 260; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 189).

⁶⁹ Şeyh Bahâî bu tarihi kabul etmekte ancak Şeyh Müfid 23 Recep olarak kaydetmektedir (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 64; Meclîsî, *Zâdu'l-meâd*, s. 24; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 195-206).

⁷⁰ Şeyh Tûsî, 15 Recep günü 12 rekatlık özel bir namaz kılmanın müstehab olduğunu vurgulamaktadır (Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 806). Bugünlerin önemine ilk vurgunun Meclîsî ile başladığı düşünülmektedir (Meclîsî, *Zâdu'l-meâd*, s. 24-25; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtîhu'l-cinân*, s. 260-261).

donanımı uygun hale getirilmeye çalışılmaktadır. Bugünlerde özellikle dini kimliği ile bilinen Kum şehrinde halkın camilere rağbetinin yoğun olduğu gözlemlenmiştir.

15 Recep 62- “Vefât-ı Hazret-i Zeynep (s.a.)”.⁷¹ Hz. Ali'nin kızı Zeynep'in vefat yıldönümüdür. Doğum gününde olduğu gibi vefat gününde de onun ayırt edici vasıfları sıralanıp özellikle kadınlar için örnek yönleri vurgulanmaktadır.

25 Recep 183- “Şehâdet-i İmam Musa Kâzım (a.s.)”.⁷² Şîa'nın yedinci imamı olarak kabul edilen Musa b. Ca'fer el-Kâzım'ın Abbasî Halifesi Harun Reşid'in zindanında vefat ettiği tarihtir. Şîa'nın tarihsel olaylara verdiği önemin bir gereği olarak bugünde Ehl-i Bey'te yapılan zulümler hatırlatılarak insanların zihinleri tarihsel hadiseler yoluyla sürekli canlı tutulur. Harun Reşid'in şahsında Şîa'ya zarar vermiş bütün tarihsel karakterler günümüzde yaşayan ve İran düşmanı olan şahıslarla özdeşlik kurularak anlatılır.⁷³

27 Recep- “İyd-ı Meb'as” (Peygamberlik Bayramı).⁷⁴ Hz. Peygamber'in peygamberlik görevine başladığı gün olarak kabul edilir. İran'da resmi tatildir. Resmî tatil olmasının dışında gözle görülür bir etkinliğin olmadığı, diğer bayramlara nazaran daha sönük geçtiği gözlenmektedir. Bugünün Şîi gelenekte eskiden beri kutlandığı görülmektedir. Nitekim Şeyh Tûsî, 27 Recep'i “Leyletu'l-Meb'as” olarak zikretmekte, bugüne özel 12 rekâtlık bir namaz kılmanın, gusül abdesti almanın ve oruç tutmanın müstehab olduğunu vurgulamaktadır.⁷⁵ İbn Battûta'nın nakline göre ise, “Mahya Gecesi” adı verilen Recep ayının 27. gecesi Hz. Ali'nin kabrinin bulunduğu Necef'teki Şiiler, Irak'ın, Horasan, Fâris ve Anadolu ahalisinden 30, 40 kadar kötürüm getirip yatsıdan sonra onları kabrin üzerine koyarak kalkmalarını beklerler. Kendileri de Ravda'yı (Hz. Ali'nin kabrini) seyrederek, namaz kılar, dua ve zikirle meşgul olurlar.⁷⁶ Aynı geceyi Sünnîler, Miraç gecesi olarak kutlamaktadırlar.

⁷¹ Nişâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, s. 207.

⁷² Şeyh Müfid aynı tarihi kabul eder (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 38; Meclisî, *Zâdu'l-meâd*, s. 34; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu'l-cinân*, s. 270; Nişâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, s. 216).

⁷³ Sözelimi 2013 yılında radyodan dinlediğimiz bir anma programında Harun Reşid'in zulümleriyle ABD Başkanı Obama'nın yaptıkları karşılaştırılmaktaydı.

⁷⁴ Şeyh Müfid aynı tarihi kabul eder (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 39). İbn Tâvûs 25 Recep olarak belirtir (İbn Tâvûs, *el-İkbâlu'l-a'm'al*, III, 262; Meclisî, *Zâdu'l-meâd*, s. 35; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu'l-cinân*, s. 270-275; Nişâbü'rî, *Takvîm-i Şîa*, s. 221-223).

⁷⁵ Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 813-817. Aynı şekilde İbn Tâvûs da bugüne özel çok sayıda nafîle ibadetten bahsetmektedir (İbn Tâvûs, *el-İkbâlu'l-a'm'al*, III, 264-276).

⁷⁶ Ebû Abdullah Muhammed İbn Battuta Tancî, *İbn Battuta Seyahatnamesi I*, çev. A.Sait Aykut, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2004, s. 252.

ŞABAN

3 Şaban 4- “Velâdet-i İmam Hüseyin (a.s.)”.⁷⁷ Hz. Hüseyin’in doğum günüdür. Bugüne aynı zamanda “Rûz-ı Pâsdâr” (Muhafız günü) adı da verilmektedir.⁷⁸ Onun doğumu ve hayatı mucizeler eşliğinde anlatılır.

4 Şaban 26- “Velâdet-i Hz. Abbas”. Hz. Ali’nin oğlu Ebu’l-Fazl Abbas’ın doğum günü olarak kabul edilir. Bugün Ebu’l-Fazl’ın anısına İran’da “Rûz-ı Cân bâz” yani “Gaziler günü” olarak kutlanmaktadır. Ebu’l-Fazl, Şîa açısından kendine özgü özel bir konuma sahiptir. Onun lakapları arasında “Kamer-i Munîr-i Benî Haşim” (Haşimoğullarının parlayan ayı), “Bâbu’l-Havâic”⁷⁹ gibileri bulunmaktadır. Şîilerin cesaret ve kuvvet timsali olarak her türlü ortamda andıkları, ismi etrafında yüzlerce mucizevi olayın cereyan ettiğine inanılan ve “mit” haline getirilmiş bir şahsiyettir. Çoğu zaman onun gerçek kişiliği ile menkıbevi kişiliği birbirine karışmaktadır. İran halkının günlük yaşamına o denli nüfuz etmiştir ki güç gerektiren herhangi bir işten önce “Yâ Ebe’l-Fezl” nidası ile hareket edilmektedir. Bu özelliğiyle bir nevi olağanüstü güçlere sahip bir kahraman olarak görülmektedir. Öyle görünmektedir ki, Kerbelâ olayı sırasında Hz. Hüseyin’in sancağını taşıyan alemdarı olması onu matem günlerinin en önemli figürlerinden biri haline getirmiştir. Kerbelâ meydanında verdiği mücadele orada yaşıyormuşçasına duygulu ve coşkulu halde anlatılmaktadır. Önce bir elini sonra diğer elini kaybetmiş, Allah ona cennetteki meleklerle uçması için iki kanat vermiştir. Onun şehitler arasındaki yerinin bütün şüheda arasında müstesna vaziyette olduğu kabul edilmektedir.⁸⁰

5 Şaban 38- “Velâdet-i İmam Zeynelabidin (a.s.)”.⁸¹ Hz. Hüseyin’in oğlu ve Şîiler tarafından dördüncü imam olarak kabul edilen Ali b. Hüseyin Zeyne’l-Âbidin’in doğum günü olarak kutlanmaktadır.

11 Şaban 33- “Velâdet-i Hazret-i Ali Ekber (s.a.)”. Hz. Hüseyin’in oğlu Ali’nin doğum günü olarak kutlanır. Onun sima olarak Hz. Peygamber’e en çok benzeyen kişi olduğu rivayet edilmektedir.⁸² Aynı zamanda son yıllarda bugüne özel “Rûz-ı Cevân” (Genç Günü) şeklinde bir isimlendirmeye de rastlanmaktadır.⁸³

⁷⁷ Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 39; Şeyh Tûsî, *Misbâhu’l-muteheccid*, II, 826; İbn Tâvûs, *el-İkbâlu’l-a’m’al*, III, 303; Meclisî, *Zâdu’l-meâd*, s. 51; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu’l-cinân*, s. 292; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 233.

⁷⁸ <http://www.hawzah.net/fa/Magazine/View/3872/6270/68414/> روز پاسدار (Erişim tarihi: 17 Kasım 2017)

⁷⁹ İhtiyaçların karşıladığı kapı anlamına gelen bu unvanın, masum olduğuna inanılmayan bir kişi için kullanılması Ebu’l-Fazl’ın İran kültürü açısından ne kadar önemli görüldüğünü göstermektedir. Ebu’l-Fazl’ın bu unvanla anılması daha ziyade Azeri Türkleri arasında yaygındır.

⁸⁰ Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 238.

⁸¹ Şeyh Müfid, 15 Cemâziülevvel tarihini kabul etmektedir. Şeyh Bahâî ise bu tarihte muvafıktır (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 66). Şeyh Tûsî ve İbn Tâvûs da 15 Cemâziülevvel olarak kaydetmekte ve bugün oruç tutmanın müstahab olduğunu zikretmektedir. (Şeyh Tûsî, *Misbâhu’l-muteheccid*, II, 792; İbn Tâvûs, *el-İkbâlu’l-a’m’al*, III, 156).

⁸² Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 240-241.

⁸³ <http://setare.com/fa/news/11090/است-روز-چهارشنبه-روز-چهارشنبه> (Erişim tarihi: 17 Kasım 2017)

15 Şaban 255- “Nîme-i Şaban (Şaban’ın Ortası)” olarak meşhurdur. Şîa tarafından on ikinci imam olarak kabul edilen ve gaybette olduğuna inanılan Muhammed el-Mehdî’nin doğum günü olarak kutlanır. İran’da Gadîr-i Hum’dan sonra bayram olarak en görkemli kutlamalara sahne olan gündür. Özellikle Kum’da bulunan ve yapım talimatının bizzat Mehdî tarafından verildiğine inanılan Cemkerân mescidinde büyük bir etkinlik yapılmaktadır. Aynı zamanda bugün resmî tatildir. Onun doğumunun yeryüzü için bir rahmet olduğu çeşitli mucizelerle anlatılır. Doğduğu gün zezem suyunun miktarının arttığı ve herkes tarafından gözle görülür hale geldiği belirtilir.⁸⁴ Onun doğumu şerefine birçok kişinin cehennem ateşinden kurtulma yazısının yazıldığı bundan dolayı bu geceye “Berat Gecesi” de dendiği söylenir.⁸⁵ Sünnî geleneğe aynı tarihte kutlanan “Berat Kandili”nin Şîi forma dönüştüğü ve yaşatıldığı görülmektedir.

RAMAZAN⁸⁶

10 Ramazan hicretten 3 yıl önce- “Vefât-ı Hazret-i Hatice (s.a.)”. Hz. Hatice’nin vefat yıldönümüdür. Hz. Hatice, Hz. Fatıma’nın annesi olarak İmâmiyye Şîileri arasında Peygamberimizin diğer eşlerine nazaran daha önemli bir mevkiye sahiptir.⁸⁷

15 Ramazan 3- “Velâdet-i İmam Hasen-i Mücteba (a.s.)”. Şîa’nın ikinci imamı olarak kabul edilen Hz. Hasan’ın doğum günü olarak kutlanmaktadır.⁸⁸ “Rûz-ı İkrâm” (İkram/Saygı Günü) olarak adlandırılmıştır.⁸⁹

17 Ramazan- “Mi’rac-ı Peygamber”. Hz. Peygamber’in miraca yükseldiği gün olarak kabul edilir. Şîi itikadına göre Hz. Peygamber miraca beden ve uyanık haldeyken yükselmiştir. Sünnî gelenek tarafından da dillendirilen ve

⁸⁴ Doğumu etrafında meydana geldiğine inanılan mucizevi olaylar için bk. Ebû Ca’fer Muhammed b. el-Hasen Şeyh Tusi (ö. 460/1067), *el-Gaybe li’l-hucce*, Kum, Dâru’l-Meârifî’l-İslâmî, 1411/1990, s. 229-252.

⁸⁵ Nîşâbü’rî, *Takvîm-i Şîa*, s. 241; Şeyh Tûsî, bugün ile ilgili Sünnî geleneğin algısıyla da uyumlu olarak günü ihya etme maksatlı namaz, oruç ve dualardan oluşan rivayetleri sıralamakta, Mehdî’nin doğum gününü de en sonda kısaca zikretmektedir. Bu durum, kendi yaşadığı sırada Şîi toplumunun bugünü bütün Müslümanlarca da kabul edildiği gibi günahlardan kurtuluşa bir vesile olarak saydıkları görülmektedir. İmam Mehdî’yi de bu vesileyle kısaca andıkları görülmekte iken sonraki asırlarda günün diğer anlamları geri plana atılarak Mehdî ön plana çıkartılmış, gece ile ilgili diğer rivayetler Mehdî algısına paralel olarak yorumlanmıştır (bk. Şeyh Tûsî, *Misbâhu’l-muteheccid*, II, 829-844). Aynı yaklaşım İbn Tâvûs’da da görülmektedir (İbn Tâvûs, *el-İkbâlu’l-a’m’al*, III, 312-355). 15 Şaban’ı Mehdî ile ilişkilendiren ilk güçlü vurgunun Meclisî ile başladığı, günümüzde ise en çok okunan kitaplar arasında yer alan *Mefâtihu’l-cinân* ile devam ettiği görülmektedir (Meclisî, *Zâdu’l-meâd*, s. 55-56; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu’l-cinân*, s. 295).

⁸⁶ Şeyh Tûsî, uzun bir bölüm ayırdığı Ramazan ayında namaz, oruç ve nafileler, itikaf günleri ve bugünlerde okunacak dualara geniş yer verirken özel anlamı olan başka hiçbir günden bahsetmemektedir (Şeyh Tûsî, *Misbâhu’l-muteheccid*, II, 539-648).

⁸⁷ Şeyh Müfid’in takviminde de bu tarih geçer. İbn Sa’d da bu tarihle muvafıktır (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, 17, 7 nolu dipnot).

⁸⁸ Nîşâbü’rî, *Takvîm-i Şîa*, s. 276.

⁸⁹ <http://www.ettelaat.com/etiran/?p=131258> (Erişim tarihi: 17 Kasım 2017)

miraçta çeşitli peygamberlerle yapılan görüşmeler Şiî geleneğe de aynı şekilde yansımıştır.⁹⁰

19 Ramazan 40- “Rûz-i Zerbet (Darbe Günü)” Hz. Ali’nin vefatına yol açan kılıç darbesini aldığı gün olarak kabul edilmektedir.⁹¹

18-20-22 Ramazan- Bugünlerin gecesi Kadir Gecesi olarak kabul edilip kutlanmaktadır. Özel bir adlandırmaıyla “Şeb-i İhyâ” (İhya gecesi) olarak anılmaktadır.⁹²

21 Ramazan 40- “Şehâdet-i İmam Ali (a.s.)”. Hz. Ali’nin şehit edildiği gündür. Resmî tatil günüdür.⁹³

Ramazan ayının son cuma günü- “Rûz-i Cihânî-yi Kuds” (Dünya Kudüs Günü). Dünya Müslümanları tarafından dini bir dava olarak görülen Filistin sorunu İran halkı tarafından da aynı coşkuyla kabul edilmektedir. İsrail ile İran arasındaki siyasi gerilimin de canlı tutulmaya gayret gösterildiği bugünde, İran genelinde toplu gösteriler yoluyla Filistin davasına destek verilir ve İsrail lanetlenir. Gösterilerin merkezi Tahran şehridir. Burada Cuma imamının ve devlet büyüklerinin katılımıyla uzun bir yürüyüş yapılarak halkın katılımı sağlanır.

ŞEVVAL

1 Şevval- “İyd-ı Saîd-i Fıtr”. Ramazan Bayramı. Ülkemizdeki aksine Ramazan Bayramı 2 gün olarak kabul edilmektedir. Resmî tatil’dir.⁹⁴ Bayram namazından önce Hz. Hüseyin’in toprağından teberrüken bir miktar yemek müstehap kabul edilmektedir.⁹⁵

25 Şevval 148- “Şehâdet-i İmam Ca’fer Sadık (a.s.)”.⁹⁶ Resmî tatildir. Hz. Ali dışındaki diğer imamlara nazaran Ca’fer-i Sadık’ın vefatının resmî tatil olarak kabul edilmesi, Şiî düşüncenin gelişiminde ona verilen değerle ilgilidir.

⁹⁰ Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 278-79.

⁹¹ Şeyh Müfid takviminde de aynı tarih kabul edilir. İbn Sa’d ve Taberi de bu tarihle muvafıktır (bk. Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 18; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 286).

⁹² Şeyh Müfid takviminde 23 Ramazan’ın Kadir gecesi olmasının umulduğunu belirtmektedir (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 19; Meclisî, *Zâdu’l-meâd*, s. 122-128; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu’l-cinân*, s. 398).

⁹³ Şeyh Müfid ve Şeyh Bahâî’nin takviminde aynı tarih kabul edilir. Kuleyni 9 Ramazan olarak verir. Taberî ise 17 ve 19 Ramazanla birlikte Rebiülahir ayını da vermektedir (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 19, 69).

⁹⁴ Şeyh Müfid bugünün Amr b. As’ın helak olduğu gün olması itibariyle de önemli olduğunu vurgular (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 19).

⁹⁵ Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 301.

⁹⁶ Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu’l-cinân*, s. 433; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 320.

ZİLKADE

1 Zilkade 173- “Velâdet-i Hz. Masume (s.a.)”. Musa el-Kâzım’ın kızı Fatıma Ma’sume’nin doğum günü olarak kabul edilmektedir. “Rûz-ı Dohter (Kızlar Günü)” olarak kutlanır. Özellikle Kum şehri hiç olmadığı kadar renkli gösterilere sahne olmaktadır. Yılın diğer zamanlarında giyimden süslemelere kadar siyah rengin hâkim olduğu şehrin sokakları renkli afiş ve flamalarla süslenmektedir.

5 Zilkade- “Rûz-ı Teclî-i İmamzâdegân ve Bekâ-ı Müteberrika” (İmamzadeler ve Onların Türbelerini Yüceltme Günü). İran’ın dini ve kültürel hayatında oldukça önemli bir konuma sahip olan İmamzadeler ve onların türbelerinin önemine vurgu yapıldığı bir gündür. Günümüzde İmamzadelerin Vehhabilere karşı “yumuşak savaş” unsuru olarak görüldüğü belirtilerek İran genelindeki yüzlerce İmamzade türbesinin halk nazarındaki itibarının artırılması için çalışmalar yapılmaktadır.⁹⁷

11 Zilkade 148- “Velâdet-i İmam Rıza (a.s.)”.⁹⁸ Şîa’nın sekizinci imamı olarak kabul edilen Ali er-Rızâ’nın doğum günü olarak kutlanmaktadır.

1-11 Zilkade- “Dehe-i Kerâmet” günleri. Fatıma Ma’sume’nin doğum günüyle başlayıp ağabeyi Ali er-Rıza’nın doğum günüyle sona eren on güne “Dehe-i Kerâmet” adı verilmektedir. Fatıma’nın Kum’da, Ali er-Rıza’nın Meşhed’de bulunan türbesi İran Şiiliği açısından bu iki şahsın daha fazla ön plana çıkarılmasına vesile olmuştur. İran, hem ülke içindeki hem dünyanın çeşitli bölgelerindeki Şîileri bu iki önemli şahıs etrafında konsolide etmek üzere özel stratejiler geliştirmiştir. Dehe-i Kerâmet adı altında on güne yayılan bu etkinliklerle amaç bu şahısları yüceltip, onlarla ilgili sayısız menkıbeleri zihinlerde sürekli canlı tutarak İran Şiiliğini canlı tutmaktır. Aynı zamanda İran’ın tüm Şîiler için merkezi bir öneme sahip olduğu da teşvik edilmektedir.

30 Zilkade 220- “Şehâdet-i İmam Cevad (a.s.)”. Şîa’nın dokuzuncu imamı olarak kabul edilen Muhammed b. Ali el-Cevâd’ın ölüm yıldönümüdür.⁹⁹

ZİLHİCCE

1 Zilhicce 2- Hz. Ali ile Hz. Fatıma’nın evlilik yıldönümü olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁰ 2013 yılından itibaren bugünü daha da anlamlı kılmak adına “Aile

⁹⁷ <http://www.hawzah.net/fa/goharenab/View/43749/القعدة-مئبر كهينجم-ذى-القعدة> (Erişim tarihi: 17 Kasım 2017)

⁹⁸ Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu'l-cinân*, s. 434; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 329.

⁹⁹ Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtihu'l-cinân*, s. 438; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 335.

¹⁰⁰ Şeyh Müfid de aynı tarihi kabul etmektedir (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 21). Şeyh Tûsî, aynı tarihi kabul etmekte ancak bazı rivayetlere göre Zilhicce’nin altısı olarak da kabul edildiğini belirtmektedir. Ayrıca bugün “Fâtıma Namazı” adında dört rekatlık, içinde çeşitli tesbihatların yapıldığı bir namazı kılmanın müstehab olduğunu vurgulamaktadır (Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 671;

ve Evlilik Haftası” adı altında bir dizi etkinliğe yer verilmektedir. Bugüne bir saygı ifadesi olarak boşanma kaydı resmi kütük defterine işlenmemektedir. Boşanma işlemi kesinleşenlerin kaydı bir gün sonra gerçekleştirilmektedir.¹⁰¹ Şiîliğin gündelik hayatın ne kadar içinde olduğunu göstermesi bakımından dikkate değer bir uygulamadır.

6 Zilhicce 1407- “Rûz-i Hunîn-i Hacc”. Haclıların Suud ailesi tarafından öldürülmesi günü. İlginç bir şekilde genellikle son dönem olaylarını Şemsi takvime göre veren İranlılar, muhtemelen olayın daha çok dini boyutunu gündeme getirmek ve Hac olayıyla daha fazla irtibat kurabilmek adına Hicri takvimi esas almışlardır. İran’ın sorun yaşadığı ülkelerden birisi olan Suudi Arabistan’ın halk nazarında kötülenmesi adına bütün propaganda araçlarının kullanıldığı bir gündür.

7 Zilhicce 114- “Şehâdet-i İmam Muhammed Bâkır (a.s.)”.¹⁰² Şîa’nın beşinci imamı olarak kabul edilen Muhammed el-Bâkır’ın ölüm yıldönümüdür.

9 Zilhicce 61- “Rûz-i Niyâyîş”.¹⁰³ Kurban bayramının Arefe gününün İran’daki özel ismidir. Arefe duası etkinliklerinin yapıldığı gündür. Hz. Hüseyin’in Hac’da iken Arefe gününde okuduğu dualar İran genelinde okunmaktadır. Şîî kaynaklarında Arefe gününde Hz. Hüseyin’in kabrini ziyaret etmenin bin hac, bin umre ve Rasulullah’la beraber bin gazve sevabına ulaşacağını belirten rivayetlerin yanında,¹⁰⁴ eğer kişi Ramazan ayı boyunca bağışlanmamışsa Kurban Bayramının Arefe günü gölgesi olmayan bir yerde güneş altında dua ederse bağışlanacağını belirten rivayetlere de rastlanmaktadır.¹⁰⁵ Ancak sürekli olarak dillendirilmesine rağmen bu rivayetin halk nazarında pek etkili olduğu söylenemez. Nitekim yapılan gözlemlerde halkın daha ziyade gölgeli yerde dua ettikleri görülmüştür.

Aynı gün “Şehâdet-i Müslim b. Akil” olarak da anılmaktadır. Hz. Hüseyin’in Kûfe’ye yolladığı elçisi ve amcasının oğlu Müslim b. Akil’in Emevi askerlerince öldürüldüğü gün olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁶

10 Zilhicce- “İyd-ı Saîd-i Kurban” Kurban Bayramı. İki gün tatil olmaktadır. İran’da Kurban Bayramı diğer bayramlara nazaran daha sönük geçmektedir.

Meclisî, *Zâdu'l-meâd*, s. 162) Nişâbüri 6 Zilhicce olarak vermektedir. Ancak İran’da 1 Zilhicce tarihi esas alınmaktadır (Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 346-356).

¹⁰¹ <http://markazi.msy.gov.ir/news/1120672-خانواده-اعلام-شد>.html?t= (Erişim tarihi: 17 Kasım 2017)

¹⁰² Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtîhu'l-cinân*, s. 442; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 357.

¹⁰³ Ne Şeyh Müfid ne de Şeyh Bahâî takviminde bugünün Hz. Hüseyin’le herhangi bir irtibatından bahsetmemektedir. Şeyh Müfid’in bugüne dair kaydettiği olaylar arasında Hz. Adem’in Allah tarafından affedilmesi, Hz. İbrahim’in doğum günü, Hz. Davud’un tevbesinin kabul edildiği gün, İsa b. Meryem’in doğum günü ve Müslim b. Akil’in şehit edildiği gün olarak kayıt düşmektedir. (Büyükkara, *Önemi Tarih, Gün ve Geceler*, s. 22).

¹⁰⁴ Ca’fer b. Muhammed el-Kummî İbn Kûleveyh (ö. 368/978), *Kâmilu’z-ziyârât*, thk. Cevâd el-Kayyûmî Kum, Neşru’l-Fukahâ, 1429/2009, s. 169-173.

¹⁰⁵ Şeyh Tûsî, *Misbâhu'l-muteheccid*, II, 714-717; Meclisî, *Zâdu'l-meâd*, s. 170-172.

¹⁰⁶ Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 361.

Türkiye’de görmeye alışık olduğumuz manzaralara rastlanmamakta, kurban kesenlerin ülkemize göre daha az olduğu gözlemlenmektedir. Ancak özellikle son birkaç yılda bu oranın arttığı söylenmektedir.

Son yıllarda 10-18 Zilhicce’yi kapsayan zaman dilimine “Dehe-i İmâmet ve Velâyet” adı verilmeye başlanmıştır. Bugünlerde bizzat dini liderin talimatı ve gözetiminde imamet, velayet, Gadir günü, velayet-i fakîh’in önemi ile ilgili tebliğ faaliyetleri yanında sosyal ve kültürel etkinliklerle halk Gadir-i Hum bayramına hazırlanmakta, zihinler canlı tutulmaktadır.¹⁰⁷

15 Zilhicce 212- “Velâdet-i İmam Hâdî (a.s.)”. Şîa’nın onuncu imamı olarak kabul edilen Ali en-Hâdî’nin doğum günüdür.¹⁰⁸

18 Zilhicce 10- “İyd-ı Saîd-i Gadîr-i Hum” (Gadîr-i Hum Bayramı).¹⁰⁹ İran’ın en görkemli bayramlarından birisidir. Âl-i Muhammed’in en büyük bayramı olarak kabul edilir. Resmî tatildir. Yıl boyu matem havasının hâkim olduğu İran sokaklarında halkın gözlerinin içinin güldüğü nadir günlerden birisidir. Bayramdan önce İran’ın dini lideri Ayetullah Ali Hamaneî tarafından bugüne özel geleneksel hale getirilmiş olan mahkumların affedilme haberi yayılmaktadır. Özellikle devlete karşı işlenmiş suçlardan hüküm giyenlerle küçük suçlardan hüküm giyenlerin cezaları affedilmektedir. Örneğin bu bağlamda bizim de bulunduğumuz 2013 yılında 1241 mahkûmun affedildiği duyurulmuştur.

24 Zilhicce 9- “Rûz-ı Mübâhele” (Mübâhele Günü).¹¹⁰ İslam Tarihinde “Mübâhele” olarak bilinen Hz. Peygamber’in Necran Hristiyanlarını temsilen Medine’ye gelen heyetle yaşadığı lanetleşme olayının yıldönümüdür.¹¹¹ Söz konusu

¹⁰⁷ <http://www.598.ir/fa/news/173632/شعار-دهه-امامت-و-ولایت-مشخص-شد> (Erişim tarihi: 28 Eylül 2017)

¹⁰⁸ Şeyh Müfid’in takviminde 27 Zilhicce olarak yer almaktadır. Ancak Şeyh Müfid’in diğer eseri *el-İrşad*’da, Kuleynî’de ve Şeyh Bahâî’nin takviminde 15 Zilhicce yer almaktadır (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 28, 76).

¹⁰⁹ Kaynakların üzerinde ittifak ettiği tarihlere dendir. Şeyh Müfid buna ilave olarak bugünü, Hz. Osman’ın katledilmesi ve Hz. Ali’ye biat edildiği gün olarak da kabul etmektedir. Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, 25; İbn Tâvûs, bugüne özel 12 rekatlık bir namaz kılmanın müstehab olduğunu belirtmektedir (İbn Tâvûs, *el-İkbâlu’l-a’m’al*, II, 237; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtilu’l-cinân*, s. 482).

¹¹⁰ Şeyh Müfid de aynı tarihi vermektedir. Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, 27; Şeyh Tûsî, 25 Zilhicce olarak vermekte ancak 24 Zilhicce’yi de kabul etmektedir. Şeyh Tûsî’nin daha çok siyasi bir hadise etrafında gelişen böyle bir olayı ve bugüne özel bir dua metnini zikretmesi, Şîi geleneğin din ve siyaset konusunda ne kadar iç içe geçtiğini göstermesi açısından önemli bir önektir. Onun başlattığı bu gelenek kendisinden sonra da devam ettirilmiştir (Şeyh Tûsî, *Misbâhu’l-muteheccid*, II, 759-760; İbn Tâvûs, *el-İkbâlu’l-a’m’al*, II, 354-368; Meclisî, *Zâdu’l-meâd*, s. 218-227; Şeyh Abbas Kummî, *Mefâtilu’l-cinân*, s. 496; Nişâbüri, *Takvîm-i Şîa*, s. 388).

¹¹¹ Necran Hristiyanlarından bir heyet, Hz. Peygamber’in onları İslam’a daveti üzerine kendilerinin çok önceden beri Müslüman olduğunu, Hz. İsa’nın babasız doğduğu Kur’an tarafından bildirildiğine göre onun ilah olması gerekeceğini iddia ettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber onları, bir araya gelip hangi taraf yalancı ve iftiracı ise Allah’ın o tarafa lanet etmesi için dua etmeye çağırdı. Hz. Peygamber belirlenen günde Ali b. Ebî Talib, Hasan, Hüseyin ve Fatıma ile birlikte Necran Hristiyanları ile mübâhele yapmaya gitti. Ancak onlar buna yanaşmayarak cizye ödemeyi kabul ettiler. Mübâhele ayeti olarak da bilinen Âl-i İmran suresinin 61. ayeti bu olay üzerine nazil olmuştur. Şîi kaynaklar bu olayda Hz. Peygamber’in yanında götürdüğü şahısların öneminden dolayı olaya daha farklı bir önem

olay, Ehl-i Beyt'in kimlerden oluştuğuna yönelik tartışmalarda Hz. Peygamber'in uygulamasını ve fazilet sıralamasının nasıl olduğuna bir delil sayılarak imamet delillerinden biri sayılmaktadır. Bu nedenle İran'da özel bir önem verilerek bayram havasında kutlanmakta,¹¹² bu olayın Şîi düşüncenin Kur'an'la tescillendiği ve rakiplerine üstünlük sağlamada özel bir yere sahip olduğu sürekli vurgulanmaktadır. Kürsülerden bu ayet karşısında Sünnîlerin diyecek bir lafının olamayacağı, karşılıklı tartışmalarda bu ayetin muhatabın suratına adeta çarpılması gerektiği küçümseyici bir üslupla dillendirilmektedir.

Sonuç

Tarih boyunca ortaya çıkmış bütün dinler/dini hareketlerin inananları arasında birlik ve beraberliği güçlendirmek, onları ortak duygu ve düşünceler etrafında bir araya getirmek üzere çeşitli ritüellere sahip oldukları bilinmektedir. Bu ritüeller aracılığıyla bir yandan mensubu bulunulan din/mezhebe aidiyet duyguları güçlendirilmekte, diğer yandan tarihsel süreçte bu yönde elde edilmiş birikimin sonraki nesillere aktarılması amaçlanmaktadır. Bir din ya da inanç sistemi bireye ve topluma ne kadar nüfuz edebiliyorsa onun sonraki kuşaklarca benimsenmesi ve yaşatılması o ölçüde mümkün olmaktadır. Dinlerin ya da inanç sistemlerinin bunu gerçekleştirmede en çok "kutsal zaman"lara yapılan vurguları kullandığı bilinmektedir. Tarih boyunca bazı zamanlar bazı dinler için kutsal kabul edilmiş, bu zamanlarda yapılan ritüellere ayrı bir önem verilerek aidiyet duygularının güçlendirilmesi amaçlanmıştır. İslam dininde de Ramazan, Kurban, Kadir gecesı gibi birçok zaman diliminin özel önemi olduğu hem Kur'an hem de Hz. Peygamber tarafından sürekli vurgulanmıştır.

İslam Mezhepleri arasında kutsal zaman vurgusunu en çok Şîîliğin İmâmîyye kolunda gözlemlemekteyiz. Şîîlik, yıl içerisinde birçok zaman dilimini diğerlerinden ayırt ederek mensupları arasında mezhebî pratiklerini yüzyıllar boyu sürdürebilmiştir. Bu pratikler aracılığıyla tarihi süreçte mezhep ve ritüeller sürekli güncellenerek günümüze kadar varlığını devam ettirmişlerdir. Bu bağlamda Şîîliğin halen güçlü bir şekilde yaşaması, topluma nüfuz etme kanallarını etkili bir şekilde kullanmasından ileri gelmektedir. Kanaatimizce Şîîliği diğer mezheplerden ayırt eden en önemli yanının birey ve toplum muhayyilesine daha fazla vurgu yaparak canlılığını muhafaza etme çabasıdır.

atfetmişlerdir. Buna göre Rasulullah, ayette geçen ebnâenâ (çocuklarımızı) lafzına binaen Hz. Hasan ve Hüseyin'i, nisâenâ (kadınlarımızı) lafzına binâen Hz. Fâtıma'yı, enfusenâ (kendimizi) lafzına binaen de Hz. Ali'yi mübâhele mevkinde götürmüştü. Olayla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Fayda, "Mübâhele", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, XXXI, 425; Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, s. 27, 50 nolu dipnot).

¹¹² İbn Tâvus, bugüne gusül ile başlanıp, oruç tutulmasını, güzel elbiseler giyilmesini ve mümkünse velilerden birinin mezarının ziyaret edilmesini tavsiye etmektedir (İbn Tâvus, *el-İkbâlu'l-a'm'al*, II, 354).

Şîî geleneğın kutsal gün ve gecelere verdiği önemi ilk asırlardan itibaren oluşturulan yoğun dua literatüründe izlememiz mümkündür. Dua literatürünün belli başlı eserleri incelendiğinde erken dönem müelliflerinin gün ve geceler hususunda Müslüman toplumunun geneliyle daha uyumlu olduğu, Recep, Şaban, Ramazan, Muharrem gibi ortak olarak kabul edilen ayların ibadet boyutlarının ön plana çıkarıldığı görölmektedir. İlk dönem müelliflerinin yıl içerisinde çok sayıda gün ve geceyi zikrederek, dini duygu ve düşüncelerin yoğun yaşandığı bu gecelere özel namaz, oruç, sadaka gibi nafîle ibadetlere vurgu yaptıkları görölmektedir. Erken dönemde gün ve geceler ve bu zamanlara has ibadetler hakkında müstakil eserler kaleme alan Şeyh Tûsî ve İbn Tâvûs gibi müelliflerin eserleri incelendiğinde birkaç istisna dışında herkesin üzerinde ittifak ettiği hususlara vurgu yaptıkları görölmektedir.

Şîîliğin kutsal zaman algısında tarihi süreç içerisinde farklılıkların oluşmaya başladığı görölmüştür. Başlangıçta diğer mezheplerden sadece Gadir-i Hum, Aşura ve Mübahele gününe yapılan vurgular özelinde farklılaşırken, Şîîliğin devlet kontrolüne girdiği sonraki asırlarda mezhep açısından önemli sayılan gün ve gecelerin artırıldığı anlaşılmaktadır. Örneğın Şîîliğin teşekkül sürecinde yaşayan Şeyh Müfid'in takvimiyle, Safevi döneminin ünlü siması Şeyh Bahâî'nin takvimleri arasında birçok farklılık bulunduğu görölmektedir. Diğer yandan İran devrimiyle birlikte geçmişten beri kültürde yer alan Hz. Ali, Hz. Fatıma gibi mezhep büyüklerinin Anneler Günü, Babalar Günü, Saygı Günü vb isimlerle modern döneme adapte edilmesiyle de mezhebin yenilenmeye ve yeni bir kalıba bürünmeye başladığı da görölmektedir. Bunun yanı sıra modern dönemde Humeyni'nin ölüm yıldönümü, Rûz-i Hunîn-i Hacc, Dehe-i İmâmet ve Velâyet gibi isimlerle gün ihdasının artırılmaya devam ettiği görölmektedir. Öyle ki yıl boyunca İran'da gerek dini gerek milli açıdan önemli sayılmayan gün sayısı neredeyse yok gibidir. Son yıllarda her bir güne kendi öneminin dışında yeni isimler verilerek etki gücü artırılmak istenmektedir. Bu durum mezheplerin tarihi süreç içerisinde kendisini yenilediğini ve yenilediği oranda topluma nüfuz edebildiğini göstermesi açısından dikkate değerdir.

Şîîliğin gün ve gece anmalarında önemli hususlardan birisi de kadın şahsiyetlere yapılan özel vurgulardır. Hz. Hatice, Hz. Fatıma, Fatıma Ma'sume, Zeynep bnt. Ali, Rukayye bnt. Hüseyin, Ümmü'l-Benîn gibi şahsiyetler üzerinden kadınların mezhep açısından taşıdığı değer sürekli vurgulanarak onları mezhebin duygusal taşıyıcıları olmak bakımından onore ettikleri görölmüştür. Kadınların bugünlerde özel görevler üstlenmeleri ve aktif olarak katılımları gözlendiğinde istenilen amaca ulaşıldığı anlaşılmıştır.

İran için önem arz eden Ali er-Rıza ve kız kardeşi Fatıma'nın doğum ve ölüm yıldönümlerine özel önem verilmesi, hem İran Şîîliğini diğer ülkeler nazarında ön plana çıkararak merkezi bir konuma yükseltme çabasını hem de İranlılık bilincini güçlendirme isteğinin sonucu olduğu düşünölmektedir. Diğer yandan Rûz-i Hunîn-i Hacc gibi yeni günler ihdas edilerek İran'ın sorun yaşadığı ülkelerle olan

mücadelesi dini alana çekilmek istenmiştir. Böylece din ve siyasetin İran toplumunda nasıl iç içe geçtiği daha rahat anlaşılacaktır.

Burada dikkat çeken bir diğer husus da imamların ve mezhebin büyüklerinin doğum yıldönümlerine nazaran ölüm yıldönümlerinin ön plana çıkarılmasıdır. Bu durum Safeviler ile birlikte mezhebin matem yönünün güçlendirilmeye çalışılmasıyla doğrudan alakalıdır. Safeviler ile birlikte Şiîliğin iktidar gücünü arkasına almasından sonra gün ve gecelerin sayısının artırıldığı, toplumu bir arada tutmaya yönelik törensel yönünün daha fazla ön plana çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Safeviler'in başlattığı bu gelenek devam ettirilerek, günümüzde söz konusu gün ve gecelerin törensel ve duygusal boyutlarının daha fazla ön plana çıkarıldığı hatta bazı yıldönümlerinin bir iki haftaya kadar uzatıldığı gözlenmektedir. Sünnî geleneğin Mevlit kandili gibi doğum günlerine verdiği önemin aksine Şiî gelenek, bazı istisnalarıyla birlikte ölüm tarihlerini ön plana çıkararak yıl boyu matem havasının solunmasını istemiştir. Bu durum, Şiîliğin hem taraftarları hem de diğer mezhepler tarafından bir matem mezhebi olarak algılanmasını haklı çıkarmaktadır.

KAYNAKÇA

- Âmulî, Muhammed b. Hasan Şeyh Hurr (ö. 1104/1692). *Vesâilu's-Şîa*. thk. Müessesetü Âli'l-Beyt Aleyhisselam, Kum 1409/1988.
- Bozan, Metin. "Şiî-İmami Kaynaklarda Kerbelâ'nın Menkâbevi Anlatımı", *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Tarih Bilimleri I)*, Sivas 2010, 477-492.
- Bozan, Metin. "Ali er-Rıza'nın Velihtlığı Meselesi (İmâmiyye'nin İmamet Nazariyesine Teori-Pratik Açısından Eleştirel Bir Yaklaşım)", *Dinî Araştırmalar 7*, sayı: 19, 2004, 159-171.
- el-Buhârî, Ebû Nasr Sehl b. Abdullah (ö. 4./10. asır), *Sırru's-Silsileti'l-Aleviyye fî Ensâbi's-Sâdâti'l-Aleviyye*, thk. Seyyid Mehdî Recâî, Kum 1389/2011.
- Büyükkara, Mehmet Ali, *İmâmiyye Şîası'na Göre Önemli Tarih, Gün ve Geceler (Şeyh Müfid ve Şeyh Bahâî'nin Takvimleri)*, Çanakkale 1999.
- Büyükkara, Mehmet Ali, "Kerbelâ'dan İnkılaba: İmami-Şiî Şehadet Düşüncesi ve Problemleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLIII, sayı: 2, 2002, 211-247.
- Büyükkara, Mehmet Ali, "Çağdaş Şîa Düşüncesinde Kerbelâ'nın Problemleri Mirası: İmam Hüseyin Kazanmak İçin mi Yoksa Canını Feda İçin mi Ayaklandı?", *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Tarih Bilimleri I)*, Sivas 2010, 383-408.
- Ca'feriyan, Resul, "Şîa'da Dua Edebiyatı", çev. Habip Demir, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 6, Ekim 2015, 209-237.
- Eliade, Mircea, *Kutsal ve Dindışı*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara, 1991.

- Fayda, Mustafa, “Mübâhele”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, XXXI, İstanbul 2006.
- Güner, Ahmet, “Büveyhiler Döneminde Bağdat’ta Kerbelâ/Aşure, Gadir Humm ve Benzeri Şiî Uygulamaları”, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Tarih Bilimleri I)*, Sivas 2010, 325-340.
- Güner, Ahmet. “Büveyhiler Dönemi ve Çok Seslilik”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII, 1999, 47-72.
- İbn Battuta, Ebû Abdullah Muhammed Tancî, *İbn Battuta Seyahatnamesi I.*, çev. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.
- İbn Funduk, Ebû'l-Hasen Ali b. Ebî'l-Kâsım b. Zeyd (ö. 565/1169), *Lubâbu'l-ensâb ve'l-ekâb ve'l-a'kâb*, thk. Seyyid Mehdi er-Recâî, Mektebetu Ayetullah Mar'âşî Necefî, Kum 1385/2007.
- İbn Kûleveyh, Ca'fer b. Muhammed el-Kummî (ö. 368/978), *Kâmilu'z-ziyârât*, thk. Cevâd el-Kayyûmî, Neşru'l-Fukahâ, Kum 1429/2009.
- İbn Tâvûs, Ali b. Musa (ö. 664/1266), *el-İkbalu bi'l-a'mali'l-hasene fimâ ya'melu merraten fi's-sene*, thk. Cevad Kayyûmî İsfehânî, Mektebu'l-A'lâmî'l-İslâmî, Kum 1414/1993.
- el-İrbilî, Ali b. İsa b. Ebi'l-Feth (ö. 693/1293), *Keşfu'l-gumme fi ma'rifeti'l-eimme*, Dâru'l-Edvâ, Beyrut 1405/1985.
- el-İsfahânî, Ali b. el-Hüseyn Ebu'l Ferec (ö. 356/966), *Mekâtilu't-talibiyîn*, Dâru'l-Murtazâ, Beyrut 1430/2009.
- Kandemir, M. Yaşar, “Câbir b. Abdullah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, VI, 530-532, İstanbul 1992.
- el-Kuleynî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Yâkub (ö. 328/939) *Usûlu'l-kâfi*, thk. Ali Ekber el-Gaffârî, Dâru'l-Kütübi'l-İslâmiyye, Tehran 1407/1986.
- Kummî, Mesud Nârî, “Olgûhâ-yi Kâlbedi-yi Hüseyiniyehâ: Rîşehâ ve Tehavvulât”, *Hüner ve Mimarî*, 1395/2016, IX, 25-46.
- Kummi, Şeyh Abbas, *Mefâtihu'l-cinân*, Âyin-i Dâniş, Kum 1386/2007.
- Kummi, Şeyh Abbas, *Muntehe'l-âmâl*, tsh. Musevî Damegânî, İntişârât-ı Peyâm-ı Âzâdî, Tehran 1390/2011.
- Meclisî Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî (ö. 1110/1698), *Zâdu'l-meâd*, thk. Alauddin A'lamî, Müessesetu el-A'lamî li'l-Matbûât, Beyrut 1423.
- el-Mervezî, Ebû Talib İsmail b. Hüseyin Hüseyini (ö. 614/1217'den sonra), *el-Fahrî fi ensâbi't-tâlibiyîn*, thk. Seyyid Mehdi er-Recâî, Mektebetü Âyetullah Mar'âşî Necefî, Kum 1385/2007.

-
- Nişâbûrî, Abdülhüseyn, *Takvîm-i Şîa*, İntişârât-ı Delîl-i Mâ, Kum 1391/2012.
  - Onat, Hasan, “Kerbelâyı Doğru Okumak”, *Akademik Orta Doğu*, , 2007, 2/1, 1-9.
  - el-Ömerî, Necmeddin Ebi'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Alevî (ö.466/1073), *el-Mecdî fî ensâbi't-tâlibiyyîn*, thk. Ahmed el-Mehdevî ed-Dâmeğânî, Mektebetü Âyetullah Mar'âşî Necefi, Kum 1380/2001.
  - Schimmel, Annemarie, *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2004.
  - Şeriatî, Ali, *Ali Şîası Safevî Şîası*, çev. Hicabi Kırlangıç, Fecr Yayınları, Ankara 2011.
  - Şeyh Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen (ö. 460/1067), *Misbâhu'l-muteheccid*, Müessesesi-i Fıkh-ı Şîa, Beyrut 1411/1990.
  - Şeyh Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen (ö. 460/1067), *el-Gaybe li'l-hucce*, Dâru'l-Meârifi'l-İslâmî, Kum 1411/1990.
  - Ünal, Mustafa, *Dinlerde Kutsal Zamanlar*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
  - <http://www.hawzah.net/fa/occcation/view/48956/> شهادت-حضرت-ابو-الفضل-العباس-عليه-السلام
  - <http://www.hawzah.net/fa/Magazine/View/3872/6270/68414/> روز-یاسدار
  - <http://www.hawzah.net/fa/goharenab/View/43749/> تجلیل-از-امامزادگان-و-بقاع-متبرکین-ذی-القعدة
  - <http://www.beytoote.com/art/decorum/start3-decade2-fatemiyeh.html>
  - <https://mamasite.ir/fa/news/304374/1395> تاریخچه-روز-زن-و-مادر-روز-مادر-1395
  - <http://setare.com/fa/news/11090/> روز-جوان-چهره-روزی-است
  - <http://www.ettelaat.com/etiran/?p=131258>
  - <http://markazi.msy.gov.ir/news/1120672/> عناوین-بیر-نامه-های-هفته-از-دو-اج-تعالی--
  - <http://www.598.ir/fa/news/173632/> اخبار-خانواده-اعلام-شد
  - <http://www.598.ir/fa/news/173632/> شعار-دهه-امامت-و-ولایت-مشخص-شد

Sacred Days and Nights in Contemporary Iranian Shiism*

Habip DEMİR**

Abstract

Sects emerge in a certain geographical region within a certain time period. However, when they encounter different cultures and regions, they develop and differentiate by taking on characteristics of their location. There are important time periods for each religion and religious movement, which are symbolic. The more persistent the sectarian societal life, the more persistent and persuasive it will be. As in other religions and religious movements, there are also time periods in Islam that place special importance on maintaining social consensus among the members of the people and on keeping the holy up to date. Among the Islamic sects, the emphasis on holy days and periods seems to be seen mostly in Shiism. The importance of sacredness to holy days and nights has been renewed and renewed during the historical development of the sect, and has continued to be active in society for much of the time. This work aims to explain the importance of the days and nights, which are considered holy annually in Iran, and therefore the Shia of Imamiya. However, the lines between them have remained and not only the days and nights shown on the calendar have stayed, but also there has seen to be a preference for those with visible effects on Iran's religious life.

Keywords: Iran, Shiism, Imamiyya, Sacred Time, Day and Nights

Günümüz İran Şiîliğinde Kutsal Gün ve Geceler

Özet

Mezhepler, belli bir coğrafyada ve zaman diliminde ortaya çıksa da farklı kültür ve havzalarla karşılaştıkça bulunduğu yerin kalıbını alarak gelişip farklılaşmaktadır. Her din/mezhep için sembol ifade eden önemli zaman dilimleri mevcuttur. Zira bir mezhep toplumsal hayata ne kadar nüfuz ederse kalıcılığı ve inandırıcılığı da o ölçüde artacaktır. Diğer bütün dinlerde/dini hareketlerde olduğu gibi İslam mezheplerinde de sosyal birlikteliği sağlamak, kutsalı güncel tutmak amacıyla özel önem verilen zaman dilimleri bulunmaktadır. Söz konusu kutsal zamanlara yapılan vurgunun en çok Şiîlik'te olduğu

---

* This paper is the English translation of the study titled "Günümüz İran Şiîliğinde Kutsal Gün ve Geceler" published in the 5th issue of *İlahiyat Akademi*. (Habip DEMİR, "Günümüz İran Şiîliğinde Kutsal Gün ve Geceler", *İlahiyat Akademi*, sayı: 5, 2017, s. 165-192.) The paper in Turkish should be referred to for citations.

** Asst. Assoc. Prof. Dr., Hitit University, Faculty of Divinity, Department of the History of Islamic Sects, habipdemir@hitit.edu.tr.

görülmektedir. Şiîliğin kutsal gün ve gecelere verdiği önem mezhebin tarihsel süreçte yenilenerek güncellenmesini ve günümüze kadar toplum üzerinde etkinliğinin sürmesini sağlamıştır. Çalışmamız günümüz İran'ı ve dolayısıyla İmâmiyye Şîa'sı özelinde bir yıl boyunca kutsal kabul edilen gün ve geceler ile bunların önemini açıklamayı amaçlamaktadır. Ancak burada satır aralarında kalmış ve sadece takvim yapraklarında gösterilen gün ve geceler değil, İran'ın dini hayatında gözle görülür etkisi olanları tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İran, Şiîlik, İmâmiyye, Kutsal Zaman, Gün ve Geceler

Introduction

All religions and religious movements in history bear the traces of the era in which they emerged. However, they have had to renew and improve subject to the influence or pressure of various social and political motives or figures. It is a known fact that religious movements, which cannot keep up with new phenomena and social change, become unable to respond to the needs of their followers and in time enter into a process of extinction. The situation is not different for different sects which are assessed as the means of understanding the religion. Sects emerge in a certain geography and certain period of time. However, as they reach various cultures and social environments, they take shape and become different over time. Accordingly, acceptance of a sect by the masses depends on its ability to articulate in different cultures.

There are certain important periods of time which are regarded as symbolic for certain religions or sects. Religions and sects make efforts to continue existing by gathering their followers around certain symbols throughout these periods of time and by preserving their dynamism through the sharing of common love and sadness among their followers. Although information is an important factor for the transference of beliefs and religions, which are simply the institutionalized manifestations of beliefs, to future generations, it is certain that emotions and visuality are more important for making these beliefs permanent. For this reason, the concept of "sacred" which forms the most important basis of religions, needs to be concretized and the masses should gather around certain rituals and these concepts should be included in the minds of the people.

Importance of Sacred Days and Nights for Updating Sects

Inter-generational sectarian transference can occur only by updating social events in people's minds. The more a sect influences social life, the more it will become permanent and credible. Although literature and information is important for the permanence of a sect, it is not possible for a sect that has not penetrated the smallest building blocks of society to survive. In addition, considering sectarian movements over time, there are certain sects which still exist today due to the ability to form unifying relationships among their followers even when their

numbers are limited. However, the evidence indicates that sects which have only dealt with informational activities and which have failed to spread through the social base will become extinct in time. Accordingly, the fact that Shiite is a “living sect” arises from its quality of having been integrated into society over centuries.

Sacred times are some of the most important means of keeping religions or sects alive in a society. The concept of “sacred time” have parallels with one another in all religions. The emphasis on holy times in religions can be traced throughout the long history of Egypt, Iran and Indian civilizations. These civilizations have influenced all religious movements in terms of the concept of sacred time. Sources indicate that there are various days considered sacred through the relationship with God in Ancient Egypt,¹ and that the special interest shown in the birthdays of the Hindu powers, such as Rama, Krishna or the avatars, continues in different dimensions and qualities in various religions.²

The fact that religions tend to sanctify certain times is related to how the concept of time is perceived. According to ancient philosophers who believed that the world would exist forever, time reaches eternity in a linear way, and it creates constant change and development. However, time is not homogeneous for religious people.³ To them, the world has cyclical characteristics that are renewed annually. In other words, each year the world achieves the original “sacredness” it had when it was created by God.⁴ Therefore, it is possible to experience the passion of “that first moment” every year. The purpose here is to return to early times and ensure the eternity of the sacredness.⁵ Accordingly, the celebration of new year, which is important for many religions, is based on the belief that the universe is recreated and purified every year. The creation of the universe is imitated every new year. Moreover, the world and time are simultaneously recreated and revived all over again.⁶

In addition to the celebration of new year, sacred days which are religiously referred to as holidays and which are repeated annually are also important in this regard. Eliade indicates that the celebration of religious holidays is for the purpose of updating religions over and over again every year instead of being a simple mythical event experienced in the past.⁷ Therefore, those celebrating the holidays become the witnesses to a mythical event from a certain period in past. In other words, these are excluded from the historical times which are holistically formed by

---

¹ Mustafa Ünal, *Dinlerde Kutsal Zamanlar*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayınları, 2008, p. 25.

² Ünal, *Dinlerde Kutsal Zamanlar*, p. 28.

³ Mircea Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, trans. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, Gece Yayınları, 1991, p. 48.

⁴ Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, p. 55.

⁵ Ünal, *Dinlerde Kutsal Zamanlar*, p. 18.

⁶ Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, p. 85.

⁷ Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, p. 61.

the combination of non-religious, personal and interpersonal events, and they meet with the primary times that are eternal and thus always the same.⁸

For this reason, the concept of time which is filled by various actions in the modern period and which is in a continuous flow stops for a while on the sacred days and nights and thus the interest is drawn to religion or sect. This focus enables people and society to escape from the chaos of life for a certain period and helps religions and sects update themselves.

As seen in all other religions and religious movements, Islam has certain valued periods of time such as Ramadan, religious holidays and the Night of the Decree, all of which are celebrated to ensure social integrity among the believers and keep the concept of sacredness alive. The basis for these celebrations in time can often be found in the Quran and the hadiths. For instance, it is noted that the Night of the Decree is believed to be more benevolent than a thousand nights and that angels descend on that night. In addition, the birthday of the Prophet has been celebrated in the Islamic world under the name "Mawlit" for a long time.

The concept of Sacred Times in Shiite Tradition

Regarding the Islamic sects, the concept of sacredness that is related to time and place can be clearly seen in Imamiyya/Ithna-Ashariyyah Shiite.⁹ Followers of Imamiyya who claim through clear works or who believe that Ali and his eleven sons were appointed as caliphs to manage Muslims' religious and worldly affairs after the passing of the Prophet constitute approximately 12% of the global Muslim population. The Imamis, who were more secluded when they had no political support, managed to build a sectarian identity that could influence all of society once they received the support of the government. One of the most common methods used by the sect in doing this is to refer to historical events more emotionally and to maintain a history and ideology building activity through these events.

It is possible to follow the importance of the Shiite tradition to the sacred days through the prayer literature, where there is a great accumulation of knowledge on this subject. Shiite traditions paid great importance to prayer-related works and have produced many works including special prayers for years, months, weeks, days and even for particular hours of days.¹⁰ In addition, calendars reflecting the important days of a year were also created. Through these works, it is possible to trace the sacred Shiite days and nights, and the changes to these that

---

⁸ Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, p. 67.

⁹ Shiite is both an inclusive concept in general and a term used to refer to the Imamiyya Shiite in particular. Throughout this study, the term Shia/Shii refers to the Imamiyya Shia.

¹⁰ For a study of the prayer literature of the Shiite, see Rasul Ja'fariyan, "Şia'da Dua Edebiyatı", trans. Habip Demir, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, 209-237.

have occurred over time. There are studies that have determined the days and nights to which the Imamiyya have attached special importance over time. Calendars of Sheikh Mufid (d. 413/1032) and Sheikh Bahai (d. 1030/1621) were published by Mehmet Ali Büyükkara and filled a significant gap in this regard.¹¹ Moreover, special days and nights have been mentioned in the prayer works which are highly important in Shiite tradition. Accordingly, this study focuses on this period based on Sheikh Tusi's (d. 460/1067) *Misbahu al-mutahajjid*,¹² Ibn Tawus' (d. 664/1266) *al-Ikbalu al-a'mal*,¹³ Allama Majlisi's (d. 1110/1698) *Zadu al-maad*¹⁴ and Sheikh Abbas Kummi's *Mafatihü al-jinan*¹⁵.

The Shiites, who were segregated due to political pressures until the era of the Buwayhis (932-1062) and who could not display the signs of the social dimension of the sect, increased their social influence through rituals and various other activities during this period. As has been known for a long time, the Gadir al-Khumm and Ashura ceremonies were initiated in Baghdad with the support of the Buwayhis and spread over other regions in a very short period of time, and consequently, the practical dimension of the sect was demonstrated for the first time. These periods, which began with two observances in the form of Ashura mourning and the Feast of Gadir and served to differentiate them from Sunni groups, and also represented a demonstration of the power of the Shiites.¹⁶ Many holidays and ceremonies celebrated socially by the Shiites brought about a Sunni majority to response in their various forms, and different ideologies became dominant in countries with the support of the Buwayhis during this period.¹⁷

The first Shiite works of prayer emphasize the special periods which have been commonly adopted by all Muslims.¹⁸ Moreover, with the emphasis on the Ashura, Gadir and Mubahala days which were important for the Shiites, it is clear that Shiite society began to be differentiated. However, Shiites adopted new cultures as they spread across different geographical regions, particularly in the Indian sub-continent. Indian religions, in which Batini ideology is dominant, value the sacred times more than other religions, which must have changed the Shiite perception of the sacred days and nights. For instance, sources indicate that

---

¹¹ Two other important works that have been published are: (see: Mehmet Ali Büyükkara, *Imamiyye Şiası'na Göre Önemli Tarih, Gün ve Geceler (Şeyh Müfid ve Şeyh Bahai'nin Takvimleri)*, Çanakkale, 1999).

¹² Abu Ja'far Muhammad ibn al-Hasan Sheikh Tusi (d. 460/1067), *Misbahu al-mutahajjid*, Beirut, Muassasa al-Fiqh al-Shia, 1411/1990.

¹³ Ali ibn Musa Ibn Tawus (d. 664/1266), *al-Ikbalu bi al-a'mali al-hasana fima ya'malu marratan fi as-sana*, ed. Jawad Kayyumi Isfahani, Kum, Maktabu al-A'lami al-Islami, 1414.

¹⁴ Muhammad Baqir ibn Muhammad Taqi al-Majlisi (d. 1110/1698), *Zadu al-maad*, ed. Alauddin A'lami, Beirut, Muassasatu al-A'lami li al-Matbuat, 1423.

¹⁵ Sheikh Abbas Kummi, *Mafatihü al-jinan*, Kum, Ayin al-Danish, 1386/2007.

¹⁶ Ahmet Güner, "Büveyhiler Dönemi ve Çok Seslilik", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII, 1999, p. 56-57.

¹⁷ Güner, "Büveyhiler Dönemi ve Çok Seslilik", p. 56.

¹⁸ These periods included important months, such as Rajab, Sha'ban, Ramadan and Zulhijja and religious practices such as prayers, pilgrimages, fasting, and the giving of alms.

activities known as “Urs” were conducted to commemorate the death of a saint and there were other ceremonies to recognize various religious authorities.¹⁹ After the Safawids took power in Iran, the Shiites established closer contacts in this region, and the days and nights which were celebrated on limited occasions were expanded to include the death anniversaries and the birthdays of all twelve imams.²⁰ Asserting that the number of sacred days and nights increased during the era of the Safawids as a result of official governmental policy, Ali Shariati associated this increase to the influence of Christianity.²¹ Although Shariati attributes this phenomenon to the influence of Christianity, it is believed that such influences were transferred from Indian culture, where the Batini ideology was dominant. It is fair to state that the increasing Shiite influence on society occurred through the sacred days and nights during the era of the Safawids, regardless of the reason.

Important Days and Nights in Modern Iran

The number of activities that were initiated during the Safawid era and that spread through the social milieu with government support have increased in Iran over time. Accordingly, birthdays or death anniversaries of imams or important figures in the sect were recorded as more than one date, which caused these activities to continue throughout the year. Therefore, through the sectarian practices, people’s imaginations can be kept alive throughout the year.

---

¹⁹ Annemarie, Schimmel, *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*, Istanbul, Kılbalcı Yay., 2004, p. 105.

²⁰ Schimmel, *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*, p. 106.

²¹ Shariati states as follows: “As Shiites never lived independently, except for the short period of Ali Buwa’s administration and periods controlled by other temporary powers, such as the Sarbadaris, and as Shiite followers did not gain social status, Shiites cannot know how and what sorts of social forms and collective appearances they would adopt. There are no social symbols, indicators or ceremonies. Something should have been done when the Safawid regime needed them. However, the circumstances evolved very simply. An official vizier’s office was established. A person with the title “Vizier of Rawza Reading Affairs” was appointed to organize this work. The Vizier of Rawza Reading and Condolence Affairs travelled to Western Europe (when the Safawids had a close and secret relationship with him) and performed studies of the religious ceremonies and celebrations there. Most of the statements and facts regarding Christian traditions, holistic religious ceremonies, shows and programs, experiences of the Messiah, the history of Christian apostles and martyrs, adornments of these religious secrets and churches, and the instruments and symbols of the church were noted and brought back to Iran by him. With the assistance of spiritual people from the Safawid regime, these forms and traditions were adapted by the Shiites, in Shiite history and for the benefit of the religious and national interests of Iran. These European Christian patterns were adapted by the Iranian Shiites to such an extent that new symbols, ceremonies and manifestations, which had never previously been present in Iran, or in Islam or the Shiite sect, suddenly emerged in Iran. All special and new elements and ceremonies such as condolences, the animation of religious heroes, flags, domes, palanquins, the opening and closing of curtains, the locking of certain elements, chaining, hitting with swords, playing music or ringing bells, reflecting on condolences, and “cases of calamity” and “collective crying” were adapted from Christianity. Anybody familiar with these can easily say that this is nothing but imitation.” (Ali Shariati, *Ali Şiası Safevi Şiası*, trans. Hicabi Kırılancı, Ankara, Fecr Yay., 2011, p. 161-162).

It is noted that almost every day in a year reflects an important event for Shiites and these days are indicated in various calendars prepared for this purpose. However, this study reviews the days and nights, rather than the neglected days or times shown on calendars, that have social meaning under current conditions in Iran, that are celebrated and observed in some way, and that were observed by the authors in accordance with the order in the Hijri calendar. Accordingly, the purpose here is to determine the days which have practical value in Iran and which are celebrated in some way or through special memorial programs and to then reflect on how a sect is kept alive.

The Islamic Republic of Iran, which has accepted Imamiyya/Ithna-Ashariyya as the official sect, valued the religious days and nights following the “Islamic Revolution” in 1979, and the programs and ceremonies for commemorating these days and nights came to be controlled by the government. A special office was founded for this purpose and these activities were coordinated domestically. In this context, it is possible to say that the current day and night programs in today's Iran are shaped by the state itself and special efforts are made to keep them alive.

MUHARRAM

Muharram, the first month of the Hijri calendar, is important not only for Shiites, but also for the whole Islamic world. Regarding Iran, Muharram is the most spectacular and influential month in regard to religious days when written literature and visuality reach their peak points. This month witnesses significant events for the development and visibility of Shiism. The most important one in this regard is the Karbala incident when Hussein and approximately 70 people from his family were martyred following an assault by the Umayyad army. However, according to Shiite tradition, a 50-day period beginning on 1 Muharram and lasting until 20 Safar, became an interval in which other condolence days relating to the Karbala incident were included, and which was expanded for this purpose. Although activities to commemorate Hussein and the Karbala incident, which were referred to as Ashura, date back to earlier periods, sources indicate that it was a government initiative by the Buwayhis introduced during the first half of the tenth century (352/963) after they had captured Baghdad.²² The Karbala incident is not solely regarded as an historical event for Shiites. It was enriched with different narratives by the Shiites and positioned at the center of the history of the universe in a way which included the entire historical experiences of humanity. The narratives regarding the pain of Hussein and his martyrdom have been presented along with religious stories relating to many important or sacred people since the time of Adam.²³ Karbala has been accepted as “a selected trauma” in Shiite tradition

---

²² Ahmet Güner, “Büveyhiler Döneminde Bağdat'ta Kerbela/Aşure, Gadir Hum ve Benzeri Şii Uygulamaları”, *Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Tarih Bilimleri I)*, Sivas, 2010, p. 325.

²³ Schimmel, *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*, p. 106.

and has been kept alive throughout history, which has made the incident take on a mythological quality rather than having become a historical fact.²⁴ It is possible to see and feel the traces of this in Iran today.²⁵

Muharram 1²⁶ This is the first day of the mourning month (Mah al-Matamm) or “Ayyam al-Husseini”²⁷ in all mosques, masjids, Husseniyya²⁸ and lodges of Iran. Black flags, streamers, brochures etc. are hung at important locations and at the entrances of houses in Iran before the beginning of the month. From the first day on, elegies are read on the streets and in the places where people are gathered together, and efforts are made to remember and revive the memories regarding the importance of the day.

9 Muharram – This is the day known as “Tasua al-Husseini”.²⁹ The followers of Imamiyya relate this day to the battle fought by Hussein and his companions in Karbala.³⁰ Mourning ceremonies reach their most intense levels on this day. Encomiasts³¹ read elegies about Abu al-Fazl Abbas, son of Ali, who was martyred in the Karbala incident³² and remind people of his heroism and bravery. Certain

---

²⁴ Hasan Onat, “Kerbelayı Doğru Okumak”, *Akademik Orta Doğu*, 2/1, 2007, p. 3-4.

²⁵ For current comments on the Karbala incident see: Mehmet Ali Büyükkara, “Çağdaş Şia Düşüncesinde Kerbela'nın Problemleri Mirası: İmam Hüseyin Kazanmak İçin mi Yoksa Canını Feda İçin mi Ayaklandı?”, *Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Tarih Bilimleri I)*, Sivas, 2010, p. 383-408; Metin Bozan, “Şii-İmami Kaynaklarda Kerbela'nın Menkabevi Anlatımı, *Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Tarih Bilimleri I)*, Sivas 2010, p. 477-492.

²⁶ In the work prepared by Sheikh Tusi compiling particular prayers relating to particular months or days, no prayers regarding the first nine days of Muharram were included. According to belief, God accepted the prayers of Zakariyya (a.s) on the first day, saved Joseph (a.s) from the well on the third day, helped Moses (a.s) parted the sea on the fifth day, spoke with Moses (a.s) on Mount Sinai, and took Jonah (a.s) out of the stomach of the whale on the ninth day of Muharram. If all this is taken into account, it is clear that the perception of mourning in Shiism was different to what it is today (see: Sheikh Tusi, *Misbahu al-mutahajjid*, II, 771). The same approach can be seen in the work of Ibn Tawus (see: Ibn Tawus, *al-Ikbalu al-am'al*, III, 20-63).

²⁷ Important venues known as the dervish lodges were constructed by the public in almost every neighborhood and were founded to commemorate Hussein, and these lodges were used as places of mourning during the month of Muharram, and were common in Iran during the Safavid period. It was here that all religious rituals were hosted. While masjids were only considered as places for prayer, the Husseniyyas were seen and supported as a social and spiritual tool where the sect was directly reflected in the social life.(see: Masud Nari Kummi, “Olguha-yi Kalbadi-yi Husseniyya: Rishaha wa Tahawwulat”, *Hüner ve Mimari*, IX, 1395/2016, p. 26-28.

²⁸ Abd al-Hussein Nishaburi, *Takvim al-Shia*, Kum, Intisharat al-Dalil al-Ma, 1391/2012, p. 15.

²⁹ Sheikh Abbas Kummi, *Mafatihü al-jinan*, p. 500.

³⁰ Shiite hadith literature has the following narrative from Ja'far as-Sadiq: “Hussein and his companions were fighting on Tasua day.” (see: Abu Ja'far Muhammad ibn Yaquub al-Kulaini (d. 328/939), *Usulu al-kafi*, ed. Ali Akbar al-Gaffari, Tahrän, Daru al-Kutubi al-Islamiyya, 1407/1986, IV, 147).

³¹ Encomiasts are the people who read elegies on the religious days and nights in Iran and who cause people to cry. The fulfillment of this duty by encomiasts made them quite popular across Iran and turned them into people with authority in religious, social and even political lives.

³² He is one of Ali's four sons from Ummu al-Banin. He carried the flag of Hussein during the Karbala incident, became popular for his bravery, and was known as “Moon of Bani Hashim”. He was also known as “as-Saka” for his responsibility for providing water to Hussein and his companions in Karbala. (see: Ali ibn al-Hussein Abu al-Faraj al-Isfahani (d. 356/966), *Makatilü at-talibiyyin*, Beirut, Daru al-Murtaza, 1430/2009, p. 60-61; Abu Nasr Sahl ibn Abdallah al-Bukhari (d. 4./10th century), *Sirru as-*

encomiasts and preachers regard 9 Muharram as the day of the martyrdom of Abu al-Fazl to increase people's enthusiasm and to make this day more meaningful. However, official Iranian sources indicate that he was actually martyred on 10 Muharram.³³

10 Muharram 61- "Ashura" day. The followers of Imamiyya relate this day to when Hussein and his family were captured and 72 people around him were martyred following the Umayyad assaults. Mourning ceremonies reach their peak on this day. Shiites make an effort not to eat or drink anything other than water until mid-afternoon to commemorate this day. Delicious food is not preferred even if it is to be eaten. Sheikh Bahai states that fasting on this day is preferable but it would not be genuine fasting but rather fasting which consists of abandoning eating and drinking due to the business of mourning. It is noted that this practice is performed in order to become closer to God and iftar is eaten after the middle of the afternoon.³⁴ Furthermore, a type of dessert is served in the homes in the late afternoon in Iran.³⁵

12 Muharram 94 - "Shahadat al-Imam Sajjad (p.b.u.h)". This is the day Ali ibn Hussein Zaina al-Abidin, regarded as the fourth Shiite imam, passed away.³⁶ According to another narrative, that day is actually 24-25 Muharram.³⁷ Both dates

---

silsilati al-alawiyya fi ansabi as-sadati al-alawiyya, ed. Sayyid Mahdi Rajai, Kum, 1389/2011, p. 131; Najmaddin Abi al-Hasan Ali ibn Muhammad ibn Ali ibn Muhammad al-Alawi al-Umari (d. 466/1073), *al-Majdi fi ansabi at-talibiyyin*, ed. Ahmad al-Mahdawi ad-Damaghani, Kum, Maktabatu Ayatullah Mar'ashi Najafi, 1380/2001, p. 193-196; Abu al-Hasan Ali ibn Abi al-Qasim ibn Zaid Ibn Funduk (d. 565/1169), *Lubabu al-ansab wa al-alkab wa al-a'kab*, ed. Sayyid Mahdi ar-Rajai, Kum, Maktabatu Ayatullah Mar'ashi Najafi, 1385/2007, p. 337; Abu Talib Ismail ibn Hussein Hussein al-Marwazi (d. after 614/1217), *al-Fahri fi ansabi at-talibiyyin*, ed. Sayyid Mahdi ar-Rajai, Kum, Maktabatu Ayatullah Mar'ashi Najafi, 1385/2007, p. 169.

³³ <http://www.hawzah.net/fa/occation/view/48956/شهادت-ابوالعباس-عليه-السلام> (Date Accessed: 21 October 2017)

³⁴ Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 49-50; Majlisi, *Zadu al-maad*, p. 233-234. Ibn Tawus, an author from earlier periods, mentions a different fasting practice performed on 10 Muharram and gives information about nafila fasting which is recommended by the Prophet to be undertaken on the ninth and tenth day (see: Ibn Tawus, *al-Ikbalu al-am'al*, III, 50-55). The 12-day fasting undertaken by the Alawis-Baktashis in Turkey has no equivalence in Iran.

³⁵ Although the tradition of eating the dessert known as Ashura is criticized by Shiites stating that it is a disgrace to the pains suffered by Hussein, it was interesting to see such an offering in Iran.

³⁶ Sheikh Abbas Kummi, *Mafatih al-jinan*, p. 508; Ali ibn Hussein was 57 years old when he passed away in Madinah in Hijri 94. Ali ibn Hussein is thought to have died naturally but it has also been recorded that he was killed. All imams are accepted as martyrs in Shiite literature. Some early period sources heavily stress that certain imams are not martyrs and that they died naturally, but the emphasis on martyrdom continues in Iran. For a detailed study in this regard, see: Mehmet Ali Büyükkara, "Kerbeladan İnkılabı: İmami-Şii Şehadet Düşüncesi ve Problemleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XLIII/II, 2002, p. 211-247.

³⁷ Along with the dates noted above, 18-19 Muharram and 1 Safar are also mentioned (see: Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 42). Sheikh Mufid's calendar notes the death of Ali ibn Hussein as 25 Muharram 94 (see: Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 30). however, Sheikh Bahai accepts 12 Muharram as the date (see: Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 50).

are accepted although the number of people accepting 12 Muharram is higher.³⁸ Except for one or two reminders from the minbar, this day is not that influential perhaps due to the continued influence of the Karbala commemoration.

SAFAR³⁹

5 Safar 61- “Shahadat al-Hazrat al-Rukayya (p.b.u.h)”. The followers of Imamiyya relate this day to the day that Ruqayyah, a daughter of Hussein, passed away.⁴⁰ According to narratives, she was with her father in Karbala and was later captured. She was then brought to Damascus and died there.

7 Safar 127/128 (?)- “Waladat al-Imam Musa Kazim (p.b.u.h)”. This day is celebrated as the birthday of Musa ibn Ja’far el-Kazim who is the seventh imam of the Shiites.⁴¹

Safar 20 - “Arbain al-Husseini”⁴². The followers of Imamiyya relate this day to the 40th day after Hussein was martyred. Mourning ceremonies end on this day. After about ten days, many people from Iran are sent off with great ceremony in order to spend Arbain in Karbala. Special farewell ceremonies are held on this day where there is extensive participation similar to the organization of a pilgrimage. Posters indicating the visit to Karbala are hung in front of the houses of those people who have visited Karbala. The houses of these people are visited extensively just like the houses of those who returned from a pilgrimage. Failure to visit the houses of these people who have returned from Arbain and the rejection of their offerings are regarded as disgraceful acts. This day is also a public holiday in Iran.

---

³⁸ Sheikh Abbas Kummi, *Muntaha al-am’al*, ed. Musawi Damagani, Tahrān, Intisharat al-Payam al-Azadi, 1390/2011, II, 69.

³⁹ Sheikh Tusi conveys a special prayer known as “Arbain” in the month, Safar. He does not mention the names of the other days which are valued today (see: Sheikh Tusi, *Misbahu al-mutahajjid*, II, 787-790).

⁴⁰ Early Shiite sources are doubtful about the existence of a daughter named Ruqayyah. Ali ibn Isa ibn Abi al-Fath al-Irbili (d. 693/1293), *Kashfu al-gumma fi ma’rifati al-aimma*, Beirut Daru al-Adwa, 1405/1985, II, 216; Ibn Funduk does not mention a girl with this name (*Lubabu al-Ansab*, I, 350).

⁴¹ Sheikh Abbas Kummi, *Mafatih al-jinan*, 509; also states that Imam Kazim’s birthday is the last day of Zilhijja (Naburi, *Takwim al-Shia*, p. 60).

⁴² As far as is understood, the first reference to Arbain in Shiite literature began with Sheikh Tusi and continued with Ibn Tawus. No particular meaning was attributed to Arbain until this period. Ibn Tawus’ emphasis on this aspect influenced the followers and the merits of the commemoration of this day have been included in the literature (see: Ibn Tawus, *al-Ikbalu al-am’al*, III, 98-104; Majlisi, *Zadu al-maad*, p. 248; Sheikh Abbas Kummi, *Mafatih al-jinan*, p. 509). Hasan al-Askari is believed to have stated the following: “There are five signs of a believer: 51-rakat prayers a day, a visit to Arbain, wearing ring on the right hand, putting the forehead to the ground and saying Bismillahirrahmanirrahim aloud.” (Sheikh Tusi, *Misbahu al-mutahajjid*, II, 788; Muhammad ibn Hasan Sheikh Hurr Amuli (d. 1104/1692), *Wasailu ash-Shia*, ed. Muassasatu Ali al-Bayt Alayhissalam, Kum, 1409/1988, XIV, 478).

This day is commemorated as the visit to Hussein's grave by Jabir ibn Abdallah al-Ansari⁴³, a sahabah follower, and also as the day when Hussein's family reached Karbala while travelling from Damascus to Madinah.⁴⁴ These two visits are often mentioned in the elegies.

28 Safar 11- "Rihlat al-Paygambar (p.b.u.h)"⁴⁵ and "Shahadat al-Imam Hasan al-Mujtaba (p.b.u.h) (h. 50)"⁴⁶. The followers of Imamiyya relate this day to the date that the Prophet passed away. It is a public holiday. It is also the day when, according to what various beliefs, Hasan, the twelfth imam of the Shiites, passed away after being poisoned by his wife, Ja'da, upon the promotion of Muawiya. Muawiya has his own place in the history of Shiism, which has facilitated the process of blemishing his name. The followers of Imamiyya relate this day to the passing of Hasan due to poisoning which is described and listened to with special interest. Encomiasts tell about the various tricks and the poisoning of the imam across many sections of the city with a particular language. Today, in many parts of the city, the encomiasts effectively explain the tricks of the Muawiya and the poisoning of the imam. In fact, some theater plays depict Muawiya as an ugly creature and a devil being the source of malevolence. When these plays were performed, people booed the actor playing Muawiya every time he began to say something, which offers an interesting viewpoint reflecting how Shiites remember and live with their history.⁴⁷

30 Safar 203 - "Shahadat al-Imam Rīza (p.b.u.h)".⁴⁸ This is the day when Ali ibn Musa ar-Riza, the eighth imam of Shiism, was poisoned and killed by

---

⁴³ He is one of Ali's four sons sahabah followers who narrated the most hadiths of the Prophet. The followers of Imamiyya relate this day to the power over the believers being "sirat al-mustaqim". He is also regarded as valued in Shiite ideology similar to the twelve imams and is regarded as an important authority reflecting many narratives (M. Yaşar Kandemir, "Jabir ibn Abdallah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Istanbul, TDV Yayınları, 1992, VI, 531).

⁴⁴ Sheikh Mufid indicates this day as being 20 Safar while Sheikh Bahai says it is 19 Safar (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 54). Sheikh Tusi accepts the date as being 20 Safar (see: Sheikh Tusi, *Misbahu al-mutahajjid*, II, 787).

⁴⁵ Majlisi, *Zadu al-maad*, p. 279; Sheikh Abbas Kummi, *Mafatih al-jinan*, p. 509. Certain Shiite sources have narratives indicating that the Prophet was martyred by being poisoned (see: Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 76).

⁴⁶ He is one of Ali's four sons. Another narrative on the date of Hasan's passing suggests that it was 7 Safar. However, the claim that it was 28 Safar is more widely accepted. This date is mentioned as 27-28 Safar in the calendar of Sheikh Mufid (see: Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 32). Nishaburi gives his passing date as 7 Safar but most of the ulamah accept the date as being 27 Safar (see: Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 60).

⁴⁷ According to relevant observations, people still experience the living effects of the incident and caused emotional reactions in a play performed in Kum in 2013.

⁴⁸ Sheikh Mufid in his calendar gives the date as 23 Zulqida but he also noted in his work, *al-Irshad*, that the imam died in Safar. According to the records from reliable sources, the imam passed away in Safar (see: Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, 20). Majlisi accepts this date as 17 Safar (Muhammad Baqir ibn Muhammad Taki al-Majlisi (d. 1110/1698), *Bihar al-anwar*, ed. Hayat, Beirut, Daru Ihya at-Turasi al-Arabi, 1403/1982, XLIX, 223). Nishaburi accepts this date as 17 Safar (Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 67).

Ma'mun.⁴⁹ Ali ar-Riza is the only Shiite imam who lived in Iran even for a short period and passed away there. His presence is extremely important for Iran, both in the period in which he lived and after his death, due to the extensive literature developed around his tomb. His grave in Mashhad is the second place (after Karbala) visited the most by Shiites. Imam Razi and his grave have been both theologically and strategically important for Iran. This day is also a public holiday in Iran as it has special importance.

RABIULAWWAL

8 Rabiulawwal 260- "Shahadat al-Imam Hasan al-Askari (p.b.u.h)".⁵⁰ This is the day Hasan ibn Ali al-Askari, the eleventh imam of Shiism, died.

9 Rabiulawwal 260- "Ruz al-Nasb al-Imam Mahdi ba Imamah (The Day of the Imamah for Imam Mahdi)".⁵¹ According to Shiite doctrine, the day the eleventh imam passed away should be accepted as the day the eleventh imam was appointed, but the imamah of the new imam is celebrated on the day after the passing of the eleventh imam so that a celebration is not performed on the day of mourning. No special interest is shown in the days of imamah for other imams but this day is particularly valued due to the importance of the twelfth imam in Shiite doctrine. People are encouraged to wear sweet perfumes, to give alms, to dress beautifully and to wash their body on this day. The posters hung in many sections of Kum include phrases such as "Joy, Happiness and Great Holiday of Amiru al-Muminin Ali Alayhissalam's Shiite and His Followers". Shiite literature gives various names to this day including Iydu'llahi al-Akbar, Gadir al-Sani, Iydu al-Fitr al-Dowwom, Ruz al-Farh al-Shia, Iydu al-Ahl al-Bayt a.s, Ruz al-Kabuli-yi A'mal, Ruz al-Piruzi-yi Mazlum, Ruz al-Dusti-yi Muminin, Ruz al-Parhiz az Kabair, Ruz al-Nabudi-yi Dalalat and Gomrahi, and Ruz al-Shukrgozari.⁵²

12 Rabiulawwal - "Waladat al-Paygambar (p.b.u.h)". The followers of Imamiyya relate this day as being accepted as the birthday of the Prophet. The Prophet's birthday is celebrated over two days in Iran. One of them is 12 Rabiulawwal, in accordance with the narrative of Ahl al-Sunnah, while the other is 17 Rabiulawwal, the date accepted by most Shiites. However, birthday celebrations

---

⁴⁹ For more details about the poisoning of Ali ar-Riza, see: Metin Bozan, "Ali er-Rıza'nın Velihtlığı Meselesi (İmamiyye'nin İmamet Nazariyesine Teori-Pratik Açısından Eleştirel Bir Yaklaşım)", *Dini Araştırmalar* 2004, VII, 159-171.

⁵⁰ Sheikh Mufid gives this day as 4 Rabiulawwal in his calendar. However, in his book, *al-Irshad*, he also records this date as 8 Rabiulawwal, which is also supported by Qulaini (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 33). Sheikh Bahai accepts this day as being 1 Rabiulawwal (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 54). According to Sheikh Tusi, it is Rabiulawwal 1 (Sheik Tusi, *Misbahu al-mutahajjid*, 2: 791; Sheikh Abbas Kummi, *Mafatihü al-jinan*, p. 511).

⁵¹ It is observed that the earliest information about this day's reparation, albeit briefly, is given in Ibn Tâvûs. Ibn Tawus, *al-Ikbalu al-am'al*, 3: 114; Sheikh Abbas Kummi stresses that this day is a great holiday for Shiites (Abbas Kummi, *Mafatihü al-jinan*, p. 511).

⁵² Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 101.

begin on 12 Rabiulawwal and last for a week as Qulaini, an important Shiite scholar, accepts this date. The period between 12 and 17 Rabiulawwal is known especially as "Unity Week" stressing the concepts of brotherhood and solidarity around the brotherhood of Shiism and Sunnism. Cities are beautifully decorated and this week is celebrated like a festival. Although conferences with participating Sunni scholars are conducted in every city, in recent years there have been important protests regarding the fact that these conferences have become a showpiece.

17 Rabiulawwal - "Waladat al-Paygambar (p.b.u.h)". According to the ideology of Shiite people, this is accepted as the birthday of the Prophet.⁵³ This is also the birthday of Fa'far ibn Muhammad as-Sadiq, the sixth imam of Shiism, which is Hijri 83.⁵⁴ It is a public holiday.

RABIASSANI

8 Rabiassani 232- "Waladat al-Imam Hasan al-Askari (p.b.u.h)".⁵⁵ This is the birthday of Hasan ibn Ali al-Askari, the eleventh imam of Imamiyya.

10 Rabiassani 201- "Shahadat al-Hazrat al-Fatima al-Ma'suma (p.b.u.h)". This is the name given to the memorials conducted to remember the day Fatima, the daughter of Musa al-Kazim and the sister of Ali ar-Riza, passed away near Kum during her journey to Khorasan. The entire city of Kum turns black on this day. Various ceremonies are conducted around the grave of Fatima as this day has particular importance in Iran and Kum.

JAMAZIALAWWAL

5 Jamazialawwal 5- "Waladat al Zaynap (p.b.u.h)". The followers of Imamiyya relate this day to Zaynap.⁵⁶ Zaynap is an important female figure in Shiite mourning literature and among present day Shiite people. She is among the people mentioned after the imams. She is accepted as having an esteemed profile with stories that her name was directly given by God through a revelation, and that her name was written on lawh al-mahfooz, and that she bore traces of characteristics of Hatijah and Fatimah.⁵⁷ The words she said in the palace of Yazid

---

⁵³ Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 34, 56; Sheikh Tusi, *Misbahu al-mutahajjid*, II, 791; Ibn Tawus, *al-Ikbalu al-an'al*, III, 119; Majlisi, *Zadu al-maad*, p. 260; Sheikh Abbas Kummi, *Mafatih al-jinan*, p. 511.

⁵⁴ Sheikh Abbas Kummi, *Muntaha al-am'al*, 2: 191.

⁵⁵ It is on 10 Rabiulahir according to Sheikh Mufid. (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 35; Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 131. Also according to Sheikh Tusi, it is on 10 Rabiulahir. Sheikh Tusi, *Misbahu al-mutahajjid*, II, 792; Sheikh Abbas Kummi, *Mafatih al-jinan*, p. 512.

⁵⁶ He is one of Ali's four sons being the daughter of Ali from Fatimah. She is also known as Ummu al-Masaib and Ummu an-Nawaib. al-Umari, *al-Majdi*, p. 199; Ibn Funduk, *Lubabu al-ansab*, I, 337.

⁵⁷ Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 148.

in Damascus following the Karbala incident are considered examples of courage. Moreover, it has been emphasized that women should follow her as an example.

13 Jamazialawwal 11- “Shahadat al-Fatima Zahra (p.b.u.h.)”.⁵⁸ The followers of Imamiyya relate this day to Fatima who was believed to have died as a martyr. There are two narratives, one indicating that this incident took place 75 days after the passing of the Prophet while the other suggesting that the date was 95 days after his passing. Both days are accepted.⁵⁹ However, Iranian people accept the date as 3 Jamaziassani.

JAMAZIASSANI

3 Jamaziassani 11- “Shahadat al-Fatima Zahra (p.b.u.h.)”. This is the day Fatima, remembered as “Sayyidatu an-Nisa” by Shiites, passed away.⁶⁰ It is a public holiday. The passing of Fatima, an important figure for Shiites, is among the most spectacular of the ceremonies following Ashura in Iran. The followers of Imamiyya relate to this day and the manner in which Fatima passed away has been a controversial issue between Shiite and Sunni groups for centuries. For the purpose of keeping people in a state of continual mourning the period of 20 days after 13 Jamaziulawwa is known as “Ayyam al-Fatimiyyah”. Memorial programs led by the religious leaders of Iran are performed for 20 days. Normally, the term “Daha” is used to refer to a 10-day period, a special “Daha” is accepted for this event and a total of 20 days of mourning ceremony is held. One of these periods between 10 and 20 Jamaziulawwal is known as “Daha al-Fatimiyya-yi Awwal” while the other between 1 and 10 Jamaziassani is known as “Daha al-Fatimiyya-yi Dowwom”.⁶¹ In each of these periods, different memorials where the mourning reaches intense levels are conducted over three days.

13 Jamaziassani - “Ruz al-Tarim al-Madaran wa Hamsaran al-Shuhada (Day for Exalting Mothers and the Spouses of Martyrs)”. The followers of Imamiyya relate to this day as the day the mother of Abu al-Fazl died which has been turned into a special day in Iran. As noted above, the importance of Abu al-Fazl for Shiites played a role in the commemoration of such a day. However, such a day is not mentioned in sources from early periods.⁶²

---

⁵⁸ The date is 11 Jamazialahir in Sheikh Mufid’s calendar. In Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, 36; Majlisi mentions the concept of the mourning ceremony held on this day and advises people to curse Fatima and her enemies, particularly Abu Baqr and Umar. Majlisi, *Zadu al-maad*, 281; For different narratives on the passing of Fatima, see: Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 164-165.

⁵⁹ Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 135.

⁶⁰ Sheikh Tusi, *Misbahu al-mutahajjid*, II, 793.

⁶¹ <http://www.beytoote.com/art/decorum/start3-decade2-fatemiyyeh.html> (Date accessed: 28 September 2017)

⁶² Sheikh Tusi, *Misbahu al-mutahajjid*, II, 793-795.

Jamaziassani - “Waladat al-Hazrat al-Zahra (p.b.u.h.)”,⁶³ “Ruz al-Zan (Female’s Day)”. The followers of Imamiyya relate to this day as the birthday of Fatima and it is celebrated as “Women’s Day” in Iran.⁶⁴ It is a public holiday. As a reflection of Women’s Day celebrated in western countries, Women’s Day in Iran was celebrated on 25 Azar (December 16), the birthday of Faridah Kutbi from the dynasty of the Shah, in Iran, but later Women’s Day was celebrated on Fatima’s birthday.⁶⁵ Her birthday has been recognized by influential preachers who refer to hundreds of miracles performed on that night. People are encouraged to buy gifts for their spouses, children and their mothers. The celebration of such a modern day in relation to Fatima can be regarded as evidence of attempts by Shiism to update itself.

Jamaziussani 1320/1941- This is the birthday of Ayatallah Humaini, the leader of the Iranian revolution. This day is normally celebrated in accordance with the Hijri-Shamsi calendar but it has also been included in the Hijri-Qamari calendar as the leader of revolution had religious characteristics.

RAJAB

1 Rajab 57- “Waladat al-Imam Muhammad al-Baqir (p.b.u.h)”⁶⁶ This is the birthday of Muhammad al-Baqir, the fifth imam of Shiism.

3 Rajab 254- “Shahadat al-Ali al-Hadi (p.b.u.h)”⁶⁷ This is the day Ali al-Hadi, the tenth Shiite imam, passed away.

10 Rajab 195- “Waladat al-Imam Muhammad al-Jawad (p.b.u.h)”. This is the birthday of Muhammad ibn Ali al-Jawad, the ninth Shiite imam.⁶⁸

13 Rajab- “Waladat al-Amiru al-Muminin (p.b.u.h)”. Ali ibn Abi Talib was born on this day.⁶⁹ It is a public holiday in Iran. As a result of efforts to give a particular name to this day, this day has become known as “Ruz al-Mard (Men’s/Father’s Day)” and children and women are encouraged to buy gifts for their fathers and husbands. In addition, it is clear that such a day is mirrored in sectarian practices, and is accepted in many modern countries.

---

⁶³ Sheikh Tusi, *Misbahu al-mutahajjid*, II, 793; Ibn Tawus, *al-Ikbalu al-am’al*, III, 162; Majlisi, *Zadu al-maad*, p. 281.

⁶⁴ Sheikh Abbas Kummi, *Muntaha al-a’mal*, I, 213.

⁶⁵ <https://mamasite.ir/fa/news/304374/1395-بوزن-روز-تاریخچه-مادر>، روزمادر، مادر (Date accessed: 9 September 2017).

⁶⁶ Sheikh Mufid accepts the same day in his calendar (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 37; Nishaburi, *Takvim al-Shia*, p. 185).

⁶⁷ Sheikh Mufid accepts the same day in his calendar (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 37; Nishaburi, *Takvim al-Shia*, p. 186-187).

⁶⁸ Sheikh Mufid accepts the same date as the birthday of Muhammad ibn Ali as 15 Ramadan in the same year (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 18; Sheikh Abbas Kummi, *Mafatihü al-jinan*, p. 260; Nishaburi, *Takvim-i Şia*, p. 189).

⁶⁹ Sheikh Bahai accepts this date but it is 23 Rajab for Sheikh Mufid (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 64; Majlisi, *Zadu al-maad*, p. 24; Nishaburi, *Takvim al-Shia*, p. 195-206).

13-14-15 Rajab ⁷⁰- “Ayyam al-Itikaf” (Days of Itikaf). These are among the important days for Iranian society. Religious people go to the mosques for fasting and prayer and they even sleep there. Special efforts are made by government and non-government organizations and mosques receive donations for the appropriate equipment. Many people go to mosques during these days in the city of Kum, which is known for its religious identity.

15 Rajab ⁶² - “Wafat al-Hazrat al-Zaynab (p.b.u.h.)”.⁷¹ The followers of Imamiyya relate to this day as the day that Zaynab passed away. Her outstanding character is remembered on the day she died, as on her birthday, and her exemplary character in this regard is emphasized for women.

25 Rajab ¹⁸³- “Shahadat al-Imam Musa Kazim (p.b.u.h.)”.⁷² This day is celebrated as the birthday of Musa ibn Ja’far el-Kazim who died in the prison of Abbasid caliph Harun Rashid. As a result of the importance that Shiism gives to historical events, people are reminded of the torments of Ahl al-Bayt, and people’s minds are kept alive by remembering these historical events. Personified by Harun Rashid, all the historical characters who have harmed Shiites are identified with the people who are living today and who are the enemies of Iran..⁷³

27 Rajab - “Iyd al-Mab’as” (Prophecy Day).⁷⁴ The followers of Imamiyya relate to this day as the day the Prophet began to serve as the Prophet. It is a public holiday in Iran. Despite being a public holiday, not many activities are performed and it is celebrated less spectacularly than other holidays. It is clear that the Shiite traditions of the present time have been employed over a long period of time. Accordingly, Sheikh Tusi accepts 27 Rajab as “Laylatu al-Mab’as” and states that performing a 12-rakat prayer, performing ablutions and fasting are encouraged on this day.⁷⁵ According to the narrative of Ibn Battuta, on the night of the 27th in the month of Rajab which is called “Mahya Night”, approximately 30 or 40 disabled people from Iraq, Khorasan, Faris and Anatolia are brought to the Shiites in Najaf where Ali’s grave is located and are laid on the grave of Ali, and people then wait for them to be healed. Those who bring these disabled people watch Rawda (Ali’s

---

⁷⁰ Sheikh Tusi states that performing a 12-rakat prayer on 15 Rajab is preferred (Sheikh Tusi, *Misbahu al-mutahajjid*, II, 806). The emphasis on the importance of these days was first put forward by Majlisi (Majlisi, *Zadu’l-mead*, p. 24-25; Sheikh Abbas Kumm, *Mafatih al-jinan*, p. 260-261).

⁷¹ Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 207.

⁷² Sheikh Mufid accepts the same day in his calendar (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 38; Majlisi, *Zadu al-maad*, p. 34; Sheikh Abbas Kumm, *Mafatih al-jinan*, p. 270; Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 216).

⁷³ For example, in a radio program broadcast in 2013, Harun Reşid’s atrocities were compared with US President Obama’s actions.

⁷⁴ Sheikh Mufid accepts the same day in his calendar (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 39). Ibn Tawus reflects it as Rajab 25 (Ibn Tawus, *al-Ikbalu al-am’al*, III, 262; Majlisi, *Zadu al-maad*, p. 35; Sheikh Abbas Kumm, *Mafatih al-jinan*, p. 270-275; Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 221-223).

⁷⁵ Sheikh Tusi, *Misbahu al-mutahajjid*, II, 813-817. Similarly, Ibn Tawus mentions many special nafila prayers (Ibn Tawus, *al-Ikbalu al-am’al*, III, 264-276).

grave), perform prayers, and speak of God.⁷⁶ The same day is also celebrated as Miraj night.

SHABAN

3 Shaban 4- “Waladat al-Imam Hussein (p.b.u.h)”.⁷⁷ The followers of Imamiyya relate to this day as the day that Hussein was born. This day is also known as “Ruz al-Pasdar” (Guardian’s Day).⁷⁸ His birth and life are mentioned with miracles.

4 Shaban 26- “Waladat al-Abbas”. The followers of Imamiyya relate to this day as the day that Abu al-Fazl Abbas, Ali’s son, was born, according to their beliefs. This day is celebrated as “Ruh al-Janbaz” meaning “Veteran’s Day” in Iran in memory of Abu al-Fazl. Abu al-Fazl has a particular place in Shiism. His titles include “Kamaer al-Munir al-Bani Hashim” (Shining moon of Hashimis) or “Babu al-Hawajj”⁷⁹. He is a person who is upheld as an example of bravery and strength in all areas along with hundreds of mythical events and myths with which he is associated. His actual and legendary personality are often confused. He has influenced the daily lives of Iranian people to such a degree that they say “Ya Abu al-Fazl” when they are about to do something requiring strength. He is regarded as some sort of extraordinary hero. The fact that he was the person carrying the flag of Hussein in the Karbala incident makes him one of the most important figures on the days of mourning. The fight he put up in Karbala Square is narrated with emotion and enthusiasm and makes listeners imagine that day more profoundly. He lost both his hands but God gave him wings to fly with the angels in paradise. His place among the martyrs is momentous in Shiism.⁸⁰

5 Shaban 38- “Waladat al-Imam Zaynalabidin (p.b.u.h)”.⁸¹ The followers of Imamiyya relate to this day celebrated as the birthday of Ali ibn Hussein Zayna al-Abidin, son of Hussein and accepted as the fourth imam of Shiism.

---

⁷⁶ Abu Abdallah Muhammad Ibn Battuta Tanji, *İbn Battuta Seyahatnamesi I*, trans. A.Sait Aykut, Istanbul, Yapı Kredi Yay., 2004, p. 252.

⁷⁷ Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 39; Sheikh Tusi, *Misbahu al-mutahajjid*, II, 826; Ibn Tawus, *al-Ikbalu al-am’al*, III, 303; Majlisi, *Zadu al-maad*, p. 51; Sheikh Abbas Kumm, *Mafatihü al-jinan*, p. 292; Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 233.

⁷⁸ <http://www.hawzah.net/fa/Magazine/View/3872/6270/68414/> -روز پاسدار (Date Accessed: 17 November 2017)

⁷⁹ Use of this title, meaning the door where needs are met, for an innocent person indicates how important Abu al-Fazl is for Iranian culture. Remembering Abu al-Fazl by this name is more common among Azerbaijani Turks.

⁸⁰ Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 238.

⁸¹ Sheikh Mufid accepts 15 Jamaziulawwal as the date Sheikh Bahai also accepts this date (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 66). Sheikh Tusi and Ibn Tawus accept this date as 15 Jamaziulawwal and state that fasting on this day is encouraged. (Sheikh Tusi, *Misbahu al-mutahajjid*, II, 792; Ibn Tawus, *al-Ikbalu al-am’al*, III, 156).

11 Shaban 33 - "Waladat al-Hazrat al-Ali Akbar (p.b.u.h.)". The followers of Imamiyya relate to this day celebrated as the birthday of Ali, son of Hussein. It is told that he is the person who most resembles the Prophet.⁸² At the same time, in recent years, a special designation as "Ruz al-Jawan" (Youth Day) has been encountered.⁸³

15 Shaban 255- "Nim al-Shaban (Middle of Shaban)". This is the birthday of Muhammad al-Mahdi, accepted as the twelfth Shiite imam, who is believed to be in another dimension. This is the day in Iran with the most spectacular celebrations after Gadir al-Khumm. Moreover, spectacular events are performed in Jamqaran Masjid in Kum which is believed to have been constructed upon the order of Mahdi. This day is also a public holiday. Various stories are told, stating that his birthday is a blessing for people. The volume of zamzam water increased and became visible when he was born, according to belief.⁸⁴ Thanks to his birth, many people are destined to be saved from the fires of hell, and therefore, this night is known as "Laylat al-Bara'at".⁸⁵ This night is celebrated on the same date in Sunni traditions and has now gained a Shiite form and been celebrated in this way.

RAMADAN⁸⁶

Ramadan 10, 3 years before Hijra - "Wafat al-Hazrat al-Hatijah (p.b.u.h.)". The followers of Imamiyya relate to this day as the day Hatijah passed away. The followers of Imamiyya relate this day to Fatima, although Hatijah has a more important position for Imamiyya Shiites compared to the other wives of the Prophet.⁸⁷

---

⁸² Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 240-241.

⁸³ <http://setare.com/fa/news/11090/روز-ی-چهارم-ان-روز> (Date accessed: 17 November 2017)

⁸⁴ For more details about the miracles which occurred during his birth, see: Abu Ja'far Muhammad ibn al-Hasan Sheikh Tusi (d. 460/1067), *al-Gayba li al-hujja*, Kum, Daru al-Maarifi al-Islami, 1411/1990, p. 229-252.

⁸⁵ Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 241; Sheikh Tusi orders practice, prayers and fasting to commemorate this day, which also matches the views propounded in Sunni ideology, and he briefly mentions the birthday of Mahdi. This is also accepted by Shiite people as the means of salvation from all sins, which is also accepted by all Muslims. They also briefly remember Imam Mahdi. They have neglected the other meanings of this day highlighting Mahdi and have interpreted the other narratives in parallel with perceptions regarding Mahdi (see: Sheikh Tusi, *Misbahu al-mutahajjid*, II, 829-844). The same approach was taken by Ibn Tawus (Ibn Tawus, *al-Ikbalu al-am'al*, III, 312-355). The first strong emphasis relating 15 Shaban to Mahdi was put forward by Majlisi and continued with *Mafatih al-jinan*, which is one of the most widely read books today (Meclisi, *Zadu'l-mead*, p. 55-56; Sheikh Abbas Kummi, *Mafatih al-jinan*, p. 295).

⁸⁶ Sheikh Tusi spares a particular place for prayer, fasting, performance of nafila prayers, Itikaf activities and prayers to be made on this day but he does not mention any other day as having particular importance (Sheikh Tusi, *Misbahu al-mutahajjid*, II, 539-648).

⁸⁷ This date is mentioned in the calendar of Sheikh Mufid. Ibn Saad also accepts this date (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, 17, footnote no. 7).

15 Ramadan 3- “Waladat al-Imam Hasan al-Mujtaba (p.b.u.h)”. This day is celebrated as the birthday of Hasan, the second imam of the Shiites.⁸⁸ It is known as “Ruz al-Ikram” (Offering/Respect Day).⁸⁹

Ramadan 17 - “Mi’raj al-Peygambar”. The followers of Imamiyya relate this day to the time when the Prophet is believed to have ascended to the sky. According to Shiite ideology, the Prophet ascended while he was physically awake. Meetings mentioned by the Sunnis and performed by various Prophets during the Miraj night were originally referred to in Shiite traditions.⁹⁰

19 Ramadan 40- “Ruz al-Zarbat (Day of Strike)” This is the day when Ali was believed to have received the fatal blow of the sword.⁹¹

Ramadan 18-20-22 – The nights of these days are accepted as the Nights of the Decree. They are also known as “Shab al-Ihya” (Nights of Recovery).⁹²

21 Ramadan 40- “Shahadat al-Imam Ali (p.b.u.h)”. The followers of Imamiyya relate this day to the day that Ali died as a martyr. It is a public holiday.⁹³

Last Friday of Ramadan - “Ruz al-Jihani-yi Quds” (World Jerusalem Day). The Palestinian problem, which is considered a religious cause by all Muslims, is accepted with the same enthusiasm by the Iranian people.. The political tension between Israel and Iran is kept alive to this day. Collective demonstrations are being conducted to support Palestine and to curse Israel. The center of these demonstrations is Tehran. A long march is undertaken with the participation of the Friday imams and government authorities, enabling people to participate, too.

SHAWWAL

1 Shawwal - “Iyd al-Said al-Fitr”. Eid ul-Fitr. In contrast to Turkey, Eid ul-Fitr is accepted as lasting two days. It is a public holiday.⁹⁴ Eating a small portion of soil of Hussein’s grave before the Eid prayer is accepted and encouraged.⁹⁵

---

⁸⁸ Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 276.

⁸⁹ <http://www.ettelaat.com/etiran/?p=131258> (Date Accessed: 17 November 2017)

⁹⁰ Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 278-79.

⁹¹ Sheikh Mufid accepts the same date. Ibn Saad and Tabari also accept this date (see: Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 18; Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 286).

⁹² Sheikh Mufid states that 23 Ramadan is believed to be the Night of the Decree (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 19; Majlisi, *Zadu al-maad*, p. 122-128; Sheikh Abbas Kummi, *Mafatihü al-jinan*, p. 398).

⁹³ The same date is accepted in the calendars of Sheikh Mufid and Sheik Bahai. Qulaini mentions it as 9 Ramadan. Tabari mentions Rabiulahir along with 17 and 19 Ramadan (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 19, 69).

⁹⁴ Sheikh Mufid states that this day is important also because Amr ibn As perished on this day (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 19).

⁹⁵ Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 301.

ZULHIJJA

1 Zulhijja 2 - This is the date accepted as the wedding anniversary of Ali and Fatima.¹⁰⁰ A series of events under the title of “Family and Marriage Week” have been undertaken since 2013. Divorce records are not recorded in registers as an expression of respect. Transactions for those whose divorces have become final are completed the next day.¹⁰¹ This is a notable practice indicating how integrated Shiism is with the daily life.

6 Zulhijja 1407- “Ruz al-Hunin al-Hajj”. This is the day when pilgrims were killed by the Suud family. The strange aspect in this regard is that Iranians, who refer to the recent events based on Shamsi’s calendar, have considered the Hijri calendar to reflect the religious aspect of the case and so ensure a closer relationship to the Pilgrimage event. This is a day in which all propaganda tools are used in criticism of Saudi Arabia, which is one of the countries with which Iran has problems.

7 Zulhijja 114- “Shahadat al-Imam Muhammad Baqir (p.b.u.h)”.¹⁰² This is the birthday of Muhammad al-Bawir, the fifth imam of Shiite.

9 Zulhijja 61- “Ruz al-Niyayish”.¹⁰³ This is the Iranian name for the eve of Eid al-Adha. People conduct evening prayer activities on this day. The followers of Imamiyya relate to this day on which the prayers that Hussein recited on the day of Arefe during the Hajj are read throughout Iran. Along with the Shiite narratives indicating that visiting Hussein’s grave on the eve is equal to the pilgrimage and umrah performed 1000 times and 1000 battles fought alongside the Prophet,¹⁰⁴ there are certain narratives stating that one can be forgiven, if not yet already forgiven in Ramadan, on the condition that one prays under the sun on the eve of Eild al-Adha.¹⁰⁵ However, this narrative is not believed by many people although it is frequently mentioned. As a matter of fact, it was observed that the people often prayed in shady places.

---

¹⁰⁰ Sheikh Mufid accepts the same date (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 21). Sheikh Tusi accepts the same date but according to certain narratives, he also accepts 6 Zulhijja. Moreover, he states that a four-rakat prayer entitled the “Fatima Prayer” with various verses is recommended on this day (Sheikh Tusi, *Misbahu al-mutahajjid*, II, 671; Majlisi, *Zadu al-maad*, p. 162) Nishaburi mentions it as 6 Zulhijja. However, 1 Zulhijja is accepted as the date in Iran (Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 346-356).

¹⁰¹<http://markazi.msy.gov.ir/news/1120672-عناوين-اعلام-خاندان-تعالی-از-دواج-هفته-های-برنامه-اخبار.html?t=> (Date accessed: 17 November 2017)

¹⁰² Sheikh Abbas Kummi, *Mafatih al-jinan*, p. 442; Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 357.

¹⁰³ Neither Sheikh Mufid nor Sheikh Bafai mention the relationship of this day to Hussein. The events regarding this date and mentioned by Sheikh Mufid included God’s forgiveness toward Adam, Abraham’s birthday, acceptance of Dawud’s repentance, Isa ibn Mariam’s birthday, and the martyrdom of the Muslim ibn Akil. (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 22).

¹⁰⁴ Ja’far ibn Muhammad al-Kummi Ibn Kulawaih (d. 368/978), *Kamilu az-ziyarat*, ed. Jawda al-Kayyumi Kum, Nashru al-Fukaha, 1429/2009, p. 169-173.

¹⁰⁵ Sheikh Tusi, *Misbahu al-mutahajjid*, II, 714-717; Majlisi, *Zadu al-maad*, p. 170-172.

The same day is also referred to as “Shadah al-Muslim ibn Akil” The followers of Imamiyya relate to this day when Muslim ibn Akil, the ambassador and cousin of Hussein, was killed in Kufa by Umayyad soldiers.¹⁰⁶

Zulhijja 10 - “Iyd a-Said al-Qurban” Eid al-Adha. Two days are spent as holidays. Eid al-Adha is less spectacular than other holidays in Iran. The celebrations seen in Turkey are not the case in Iran, and the number of people sacrificing animals is lower. However, in the last couple of years, the number has increased.

The period between 10 and 18 Zilhijja is known as “Daha al-Imamat wa Walayat.” Preaching and messages regarding the concept of imamat, walayat, Night of the Decree and walayat al-Faqih are delivered upon the order and under the surveillance of religious authorities, and people prepare themselves for the Gadir al-Khumm holiday, keeping the memories alive in their minds.¹⁰⁷

15 Zulhijja 212- “Waladat al-Imam Hadi (p.b.u.h)”. This is the birthday of Ali an-Hadi, the tenth imam of the Shiites.¹⁰⁸

18 Zulhijja 10- “Iyd al-Said al-Gadir al-Khumm” (Gadir al-Khumm holiday).¹⁰⁹ This is one of the most spectacular holidays in Iran. It is celebrated as the greatest holiday of Ali al-Muhammad. It is a public holiday. This is one of the rare days when the Iranian people, who mourn throughout the year, smile and laugh. The news that criminals will be forgiven by Ayatullah Ali Hamanai, the religious leader of Iran, is spread before the holiday, which has become a tradition over time. Penalties for those who have committed crimes against the government and who have committed minor crimes are forgiven. For instance, in 2013, 1241 prisoners were pardoned in Iran.

24 Zulhijja 9- “Ruz al-Mubahala” (Mubahala Days).¹¹⁰ This is the anniversary of the incident where the Prophet and a delegation representing the

---

¹⁰⁶ Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 361.

¹⁰⁷ <http://www.598.ir/fa/news/173632/شد-مشخص-ولایت-و-امامت-دهه-شعار> (Date accessed: 28 September 2017)

¹⁰⁸ Sheikh Mufid mentions this day as being 27 Zulhijja. However, in Sheikh Mufid’s *al-Irshad* and in the calendars of Qulaini and Sheikh Bahai, it is stated to be 15 Zulhijja (Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 28, 76).

¹⁰⁹ This is one of the dates is agreed between the sources. Furthermore, Sheikh Mufid accepts this day as the day Uthman was killed and Ali was obeyed. Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, 25; Ibn Tawus recommends the performance of a 12-rakat prayer on this day (Ibn Tawus, *al-Ikbalu al-am’al*, II, 237; Sheikh Abbas Kummi, *Mafatih al-jinan*, p. 482).

¹¹⁰ Sheikh Mufid accepts the same date. Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, 27; Sheikh Tusi accepts both 24 and 25 Zulhijja. Shaykh Tûsî’s mention of such an event and the special prayer text that has developed around many political events are important examples indicating how intertwined religion and politics are in Shiite tradition. The tradition that he initiated continued after him (Sheikh Tusi, *Misbahu al-mutahajjid*, II, 759-760; Ibn Tawus, *al-Ikbalu al-am’al*, II, 354-368; Majlisi, *Zadu al-maad*, p. 218-227; Sheikh Abbas Kummi, *Mafatih al-jinan*, p. 496; Nishaburi, *Takwim al-Shia*, p. 388).

Najran Christians cursed each other in Madinah.¹¹¹ This incident is regarded as evidence of the Imamah of the sequence of the Prophet's practices and benevolent acts in the discussions as to who constituted the Ahl al-Bayt. Therefore, Iranian people pay particular importance to this day,¹¹² and it has been emphasized that this incident is particularly important in regard to the belief that Shiite ideology is approved by the Quran and has consequently become dominant. Shiite preachers say sardonically that Sunnis have nothing to say against this and that this verse should be stressed in any mutual discussions.

Conclusion

All religions and religious movements throughout history have had rituals to strengthen the unity and solidarity of their followers and to bring them together around common feelings and thoughts. Commitment to the religions or sects are consolidated through these rituals and in this way the purpose of transferring the relevant experiences to the next generations is pursued through the progress of history. The more a religion or religious system influences a person or society, the more it becomes possible for this religion or system to be adopted and maintained by the following generations. It is a fact that religions or religious systems rely on an emphasis on the "sacred times" in this regard. Certain days or nights have been regarded as sacred by certain religions, and followers of these have aimed to consolidate their commitment by placing more value on their religious rituals. Both the Quran and the Prophet continuously stressed the importance of sacred times, such as, Ramadan, Eid al-Adha and Night of the Decree.

The emphasis on sacred times is observed the most in the Imamiyya branch of the Shiites. Shiites separate many periods from other days in a year and have managed to maintain sectarian practices for centuries. Sects and rituals are constantly updated during these historical periods through certain practices and have survived until the present time. Accordingly, the existence of Shiism today

---

¹¹¹ When the Prophet invited a delegation of Najran Christians to Islam, they claimed they had been Muslim long ago, and that Jesus must have been God as it was indicated in the Quran that he was also born without a father. Accordingly, the Prophet called them to come together to pray to God asking that He curse whoever was the liar and slanderer. The followers of Imamiyya relate to this day as the day that they went to the place of the Najran Christians with Ali ibn Abi Talib, Hasan, Hussein and Fatima to curse one another. However, they refused to accept the payment of jizya (capitation). Verse 61 of Surah Ali 'Imran, also known as the Mubahala verse, was revealed upon this incident. Shiite sources attributed different importance to this incident due to the importance of the people the Prophet took with him. According to this, it would seem that the Prophet took Hasan and Hussein having regard to the use of the divine phrase "abnaana (our children)", Fatima having regard to the phrase "nisaana (our women)" and Ali having regard to the phrase "anasana (ourselves)". For more details, see: Mustafa Fayda, "Mübahele", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, XXXI, 425; Büyükkara, *Önemli Tarih, Gün ve Geceler*, p. 27, footnote no. 50).

¹¹² Ibn Tawus recommends that one should begin this day with ablutions and fasting, wear pleasant clothes during this day, and visit the grave of a Saint, if possible (Ibn Tawus, *al-Ikbalu al-am'al*, II, 354).

arises from its history of its effective use of channels of penetration into society. This study indicates the most important aspect of Shiism that distinguishes it from other sects is its efforts to maintain its vitality by emphasizing the imagination of the individual and society.

It is possible to observe the importance given to the holy days and nights by the Shiite tradition in the intense prayer literature created since the first centuries. Certain works in this literature indicate that the early-period writers were more concordant with Muslims in regard to the sacred days and nights, and these works emphasize the prayer-related aspects of the sacred months, such as, Rajab, Shaban, Ramadan and Muharram. These early-period authors mention many days and nights and point out the importance of *nafla* practices at these sacred times, such as, the performance of prayers, fasting and the giving alms. The works of authors, such as, Sheikh Tusi and Ibn Tawus, who created works on the sacred days and nights, and the religious practices performed at these times, indicate that these authors have emphasized the alliances that the majority have agreed upon.

It is clear that the perception of the sacred times for Shiites have changed during the course of history. Shiites have differed from other sects only in regard to the emphasis placed on the days of Gadir al-Khumm, Ashura and Mubahala in earlier times but the number of sacred days and nights increased for Shiites due to control by the government. For instance, there are many differences between the calendar of Sheikh Mufis and Sheikh Bahai, an important Safawid Figure, who lived in the period of formation for Shiite. Moreover, as the celebration of sectarian ancestors, such as Ali and Fatima, adapted to modern times with names such as Mother's Day, Father's Day, Respect Day etc., Shiism began to renew itself and adopt new forms. In addition, efforts have been made to venerate the anniversary of Humeini's death more by adopting titles for the day, such as Ruz al-Hunin al-Hajj, Daha al-Imamat and Walayat. Accordingly, there are virtually no days which are valued in Iran other than religious or national ones. Each day has been denominated with a different name and efforts have been made to increase their influence. This evidence is notable as it demonstrates how the sects have managed to renew themselves and how they have influenced society through that renewal.

One of the important issues in the commemoration of Shiite days and nights is the special emphasis on female figures. The followers of Imamiyya relate Fatima, Fatima Ma'suma, Zaynab bint Ali, Ruqayya bint Hussein, and Ummu al-Banin to this day, and the importance of women in terms of sectarian values are emphasized and they honor them as the emotional messengers of the sect. It is understood that the desired purpose has been achieved as women are now undertaking special tasks and active participation.

The particular importance on the birth and death anniversaries of Ali ar-Riza and her sister Fatima, who are important in Iran, is believed to have arisen from the efforts to elevate the status of Shiites to other central positions in other countries

and to strengthen the consciousness in Iran. In addition, new days such as Ruz al-Hunin al-Hajj have been created and there have been attempts to divert Iran's disputes with other countries that are problematic for Iran in the field of religion. Thus, it is easier to understand how religion and politics are intertwined in Iranian society.

Another interesting point here is the greater importance attributed to the death anniversaries of imams and sectarian ancestors compared to their birthdays, which has been related to efforts to consolidate the mourning-related aspects of the sect, which was notably also the case with the Safawids. After receiving government support of the Safawids, sacred days and nights have increased in Shiism, and ceremonial activities which have increased social integrity have been highlighted more. This tradition, initiated by the Safawids, has been maintained, and the ceremonial and emotional aspects of these days and nights have been highlighted more. Moreover, the duration of certain commemorations have been increased to one or two weeks. Contrary to the importance, attributed in Sunni tradition, to birthdays, such as Mawlid day, Shiism values death anniversaries more and aims to ensure that the atmosphere of mourning continues throughout the year, which justifies the practice of perceiving Shiism as a mourning sect by its followers and by other sects.

REFERENCES

- Amuli, Muhammad ibn Hasan Sheikh Hurr (d. 1104/1692). *Vasailu ash-Shia*. ed. Muassasatu Ali al-Bayt Alayhissalam, Kum 1409/1988.
- Bozan, Metin. "Şii-İmami Kaynaklarda Kerbela'nın Menkabevi Anlatımı", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Tarih Bilimleri I)*, Sivas 2010, 477-492.
- Bozan, Metin. "Ali er-Rıza'nın Velihtlığı Meselesi (İmamiyye'nin İmamet Nazariyesine Teori-Pratik Açısından Eleştirel Bir Yaklaşım)", *Dini Araştırmalar* 7, issue: 19, 2004, 159-171.
- al-Buhari, Abu Nasr Sahl ibn Abdallah (d. 4./10th century), *Sirru as-Silsilati al-Alawiyya fi Ansabi as-Sadati al-Alawiyya*, ed. Sayyid Mahdi Rajai, Kum 1389/2011.
- Büyükkara, Mehmet Ali, *İmamiyye Şiası'na Göre Önemli Tarih, Gün ve Geceler (Şeyh Müfid ve Şeyh Bahai'nin Takvimleri)*, Çanakkale 1999.
- Büyükkara, Mehmet Ali, "Kerbela'dan İnkılab: İmami-Şii Şehadet Düşüncesi ve Problemleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLIII, issue: 2, 2002, 211-247.
- Büyükkara, Mehmet Ali, "Çağdaş Şia Düşüncesinde Kerbela'nın Problemleri Mirası: İmam Hüseyin Kazanmak İçin mi Yoksa Canını Feda İçin mi Ayaklandı?", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Tarih Bilimleri I)*, Sivas 2010, 383-408.

- Ca'feriyan, Resul, "Şia'da Dua Edebiyatı", trans. Habip Demir, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, issue: 6, October 2015, 209-237.
- Eliade, Mircea, *Kutsal ve Dindışı*, trans. Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara, 1991.
- Fayda, Mustafa, "Mübahele", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, XXXI, İstanbul 2006.
- Güner, Ahmet, "Büveyhiler Döneminde Bağdat'ta Kerbela/Aşure, Gadir Humm ve Benzeri Şii Uygulamaları", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Tarih Bilimleri I)*, Sivas 2010, 325-340.
- Güner, Ahmet. "Büveyhiler Dönemi ve Çok Seslilik", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII, 1999, 47-72.
- İbn Battuta, Ebu Abdullah Muhammed Tanci, *İbn Battuta Seyahatnamesi I.*, trans. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.
- Ibn Funduk, Abu al-Hasan Ali ibn Abi al-Qasim ibn Zaid (d. 565/1169), *Lubabu al-ansab wa al-alkab wa al-a'kab*, ed. Sayyid Mahdi ar-Rajai, Maktabatu Ayatullah Mar'ashi Najafi, Kum 1385/2007.
- Ibn Kulawayh, Ja'far ibn Muhammad al-Kummi (d. 368/978), *Kamilu az-ziyarat*, ed. Jawad al-Kayyumi, Nashru al-Fukaha, Kum 1429/2009.
- Ibn Tawus, Ali ibn Musa (d. 664/1266), *al-Ikbalu bi al-a'mali al-hasana fima ya'malu marratan fi as-sana*, ed. Jawad Kayyumi Isfahani, Maktabu al-A'lami al-Islami, Kum 1414/1993.
- al-Irbili, Ali ibn Isa ibn Abi al-Fath (d. 693/1293), *Kashfu al-gumma fi ma'rifati al-aimma*, Daru al-Adwa, Beirut 1405/1985.
- al-Isfahani, Ali ibn al-Husein Abu al Faraj (d. 356/966), *Makatilu at-talibiyin*, Daru al-Murtaza, Beirut 1430/2009.
- Kandemir, M. Yaşar, "Jabir ibn Abdallah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, VI, 530-532, İstanbul 1992.
- al-Kulayni, Abu Ja'far Muhammad ibn Yaquub (d. 328/939) *Usulu al-kafi*, ed. Ali Akbar al-Gaffari, Daru al-Kutubi al-Islamiyya, Tahran 1407/1986.
- Kummi, Masud Nari, "Olguha-yi Kalbadi-yi Husayniyaha: Rishaha wa Tahawwulat", *Hüner ve Mimari*, 1395/2016, IX, 25-46.
- Kummi, Sheikh Abbas, *Mafatihü al-jinan*, Ayin-i Daniş, Kum 1386/2007.
- Kummi, Sheikh Abbas, *Muntaha al-amal*, ed. Musawi Damagani, Intisharat al-Payam al-Azadi, Tahran 1390/2011.
- Majlisi Muhammad Baqir ibn Muhammad Taqi (d. 1110/1698), *Zadu al-maad*, ed. Alauddin A'lami, Muassasatu al-A'lami li al-Matbuat, Beirut 1423.

-
- al-Marwazi, Abu Talib Ismail ibn Hussein Husseini (d. after 614/1217), *al-Fahri fi ansabi at-talibiyin*, ed. Sayyid Mahdi ar-Rajai, Maktabatu Ayatullah Mar'ashi Najafi, Kum 1385/2007.
  - Nishaburi, Abd al-Husein, *Takwim al-Shia*, Intisharat al-Dalil al-Ma, Kum 1391/2012.
  - Onat, Hasan, "Kerbelayı Doğru Okumak", *Akademik Orta Doğu*, , 2007, 2/1, 1-9.
  - al-Umari, Najmaddin Abi al-Hasan Ali ibn Muhammad ibn Ali ibn Muhammad al-Alawi (d.466/1073), *al-Majdi fi ansabi at-talibiyin*, ed. Ahmad al-Mahdawi ad-Damaghani, Maktabatu Ayatullah Mar'ashi Najafi, Kum 1380/2001.
  - Schimmel, Annemarie, *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*, Kabcacı Yayınları, Istanbul 2004.
  - Şeriatı, Ali, *Ali Şiası Safevi Şiası*, trans. Hicabi Kırlangıç, Fecr Yayınları, Ankara 2011.
  - Sheikh Tusi, Abu Ja'far Muhammad ibn al-Hasan (d. 460/1067), *Misbahu al-mutahajjid*, Muassasa al-Fiqh al-Shia, Beirut 1411/1990.
  - Sheikh Tusi, Abu Ja'far Muhammad ibn al-Hasan (d. 460/1067), *al-Gayba li al-hujja*, Daru al-Maarifi al-Islami, Kum 1411/1990.
  - Ünal, Mustafa, *Dinlerde Kutsal Zamanlar*, IQ Kültür Sanat Yayınları, Istanbul 2008.
  - <http://www.hawzah.net/fa/occcation/view/48956> شهادت-ابو الفضل-حضرت-العباس-ابو الفضل-حضرت-السalam-عليه
  - <http://www.hawzah.net/fa/Magazine/View/3872/6270/68414> یاسدار-روز
  - <http://www.hawzah.net/fa/goharenab/View/43749> تجلیل-امامز ادگان-از-القعدة-ذی-متبر-کهنجم
  - <http://www.beytoote.com/art/decorum/start3-decade2-fatemiye.html>
  - <https://mamasite.ir/fa/news/304374/1395> مادر-روز-مادر،-وزن-روز-تاریخچه-1395
  - <http://setare.com/fa/news/11090> است-روزی-چه-جوان-روز
  - <http://www.ettelaat.com/etiran/?p=131258>
  - <http://markazi.msy.gov.ir/news/1120672> عنوانین-تعالی-از-دواج-هفته-های-بر-نامه-اخبار.html?t=شد-اعلام-خانواده
  - <http://www.598.ir/fa/news/173632> شد-مشخص-ولایت-و-امامت-دهه-شعار

الأوقات المعظمة لدى الشيعة الاثني عشرية في إيران *

د. حبيب دمير

جامعة هيتيت - كلية الإلهيات؛ قسم تاريخ المذاهب الإسلامية: habipdemir@hitit.edu.tr

الخلاصة:

إن المذاهب على اختلافها وإن نشأت في بقعة معينة وزمان محدد، فإنها تتطور وتتميز عن غيرها حينما تلتقي بالثقافات المختلفة والأماكن المتباينة، عندئذ تتحلل بميزات وخصائص معينة. وإن لكل دين أو مذهب أوقاتاً معينة ذات أهمية خاصة، ولها معانٍ رمزيةٌ خاصةٌ. بحيث إن بقاء المذهب وقوة إقناعه لمن يعتنقه تزداد بقدر نفوذ هذه الأوقات في الحياة الاجتماعية لمنتسبيه. وكذلك الحال في المذاهب الإسلامية كباقي الأديان الأخرى والحركات الدينية المختلفة أوقات حية وناضجة في أعماق المجتمع تبقى أحداثاً معينة في بؤرة الاهتمام الجمعي للناس.

وإن اهتمام التشيع بتلك الأيام والليالي المقدسة قد جعل المذهب يتجدد بتجدد الزمان عبر التاريخ ويتمكن من تأثيره على المجتمع. وقد استهدفنا في مقالتنا هذه بيان الأيام والليالي التي تعتقد الشيعة بتعظيمها على مدار العام، وأهميتها بالنسبة لإيران عموماً، وللإمامية على وجه الخصوص، ولن يكون في مخططنا استقراء جميع الأيام والليالي ذات المغزى الديني عند الشيعة، بل سينصب بحثنا حول تلك التي لها ظهور جلي في الحياة الإيرانية دون سواها.

الكلمات المفتاحية: إيران، الشيعة، التشيع، الإمامية، الأيام والليالي، الوقت المعظم

Günümüz İran Şiîliğinde Kutsal Gün ve Geceler

Özet

Mezhepler, belli bir coğrafyada vet zaman diliminde ortaya çıksa da farklı kültür ve havzalarla karşılaştıkça bulunduğu yerin kalıbını alarak gelişip farklılaşmaktadır. Her din/mezhep için sembol ifade eden önemli zaman dilimleri mevcuttur. Zira bir mezhep toplumsal hayata ne kadar nüfuz ederse kalıcılığı ve inandırıcılığı da o ölçüde artacaktır. Diğer bütün dinlerde/dini hareketlerde olduğu gibi İslam mezheplerinde de sosyal birlikteliği sağlamak, kutsal güncel tutmak amacıyla özel önem verilen zaman dilimleri bulunmaktadır. Söz konusu kutsal zamanlara yapılan vurgunun en çok Şiîlik'te olduğu görülmektedir. Şiîliğin kutsal gün ve gecelere verdiği önem mezhebin tarihsel süreçte yenilenerek güncellenmesini ve günümüze kadar toplum üzerinde etkinliğinin sürmesini sağlamıştır. Çalışmamız günümüz İran'ı ve dolayısıyla İmâmiyye Şîa'sı özelinde bir yıl boyunca kutsal kabul edilen gün ve geceler ile bunların önemini açıklamayı amaçlamaktadır. Ancak burada satır aralarında kalmış ve sadece takvim yapraklarında gösterilen gün ve geceler değil, İran'ın dini hayatında gözle görülür etkisi olanları tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İran, Şiîlik, İmâmiyye, Kutsal Zaman, Gün ve Geceler

* وهذه هي الترجمة العربية للدراسة بعنوان "Günümüz İran Şiîliğinde Kutsal Gün ve Geceler" التي نشرت في العدد الخامس من مجلة الإلهيات الأكاديمية. (حبيب دمير، الأوقات المعظمة لدى الشيعة الاثني عشرية في إيران، الإلهيات الأكاديمية، ٢٠١٧، العدد: ٥، ص ١٦٥-١٩٢). من الواجب أن يستند في الاقتباس إلى المقالة التركية.

Sacred Days and Nights in Contemporary Iranian Shiism

Abstract

The sects emerge in a certain geographical region within a certain time period. However, when they encounter different cultures and basins, they develop and differentiate by taking the place where they are. There are important time periods for each religion religious movements, which are symbolic. The more persistence of a sectarian societal life, the more persistence and persuasiveness it will increase. As in all other religions/religious movements, there are also time periods in Islam that give special importance to keep social consensus among the members of the people and to keep them holy up to date. Among the Islamic sects, the emphasis on holy times seems to be mostly in Shiism. The importance of sacredness to holy days and nights has been renewed and renewed in the historical process of the sect, and it has continued to be active in society as much as the day. Our work aims to explain the importance of today's days and nights, which are considered holy for one year in Iran, and therefore the Shia of Imamiya. However, the lines between them stayed and were not only the days and nights shown on the calendar leaves, but those with visible effects in Iran's religious life were preferred.

Keywords: Iran, Shiism, Imamiyya, Sacred Time, Day and Nights

المدخل:

إن جميع الأديان والحركات الدينية التي اتخذت مكانة في التاريخ قد اضطرت أن تتجدد وتتطور بتأثير وضغط الأسباب الاجتماعية والسياسية المختلفة مع حملها اللحظات التاريخية الفارقة التي حدثت في أول أمرها. ومن المعلوم للجميع أن الحركات الدينية التي لا تستطيع أن تتماشى مع احتياجات المجتمع وتجدد الحياة تندثر وتلاشى شيئاً فشيئاً. والوضع ليس مختلفاً للمذاهب التي تعد وسيلة لفهم الدين، فهي قد تنشأ في إقليم معين ذي منظومة ثقافية وفكرية معينة، ثم تنتقل مع الأتباع إلى إقليم آخر يحمل منظومة فكرية وثقافية أخرى. وبناء على ذلك يمكن أن يقال: إن قبول مذهب ما واعتناقه من قبل الناس مرتبط بمرونته وقدرته على التشكل الجديد في الأزمنة المختلفة والأقاليم المتباينة.

إن لكل دين أو مذهب لحظات تاريخية معينة ذات دلالة رمزية خاصة، ولكي تحافظ الأديان والمذاهب على حيويتها واستمراريتها عبر التاريخ ينبغي أن تعظم في نفوس أتباعها ومعتنقيها هذه الرموز، وذلك باستدعاء الحدث الأول (الأيقونة) والذي قد مر عليه قرون طوال أو سنوات، كل عام. بكل ما يحمل من مشاعر الحزن أو السرور، كي يشترك فيها الجميع، إن ذلك الأمر يشكل أهمية خاصة في نقل المعتقدات الدينية في نفوس الأتباع إضافة لنقله معاني دينية أخرى، بل إنه قد يرسخ العقائد الدينية في النفوس بهذا التصور أكثر من الوسائل

الوعظية والتعليمية الأخرى، لعظم الجانب العاطفي والمعنوي الذي يجسد للناس الجانب المقدس غير المحسوس في صورة مظاهر محسوسة ملموسة ومشاهدة لها تأثير عميق بفعل التكرار السنوي.

أهمية الأوقات المعظمة في تجديد المذاهب:

إن نقل المذاهب بين الأجيال لا يتم إلا بتجديد الوقائع الرمزية المؤثرة في الأذهان. لأن ازدياد قدرة المذهب على الإقناع مرتبط بقدر نفوذه إلى أعماق الحياة الاجتماعية، فالتراكم المعرفي النظري وإن كان مهماً في استمرار المذهب إلا أنه لا يكفي وحده لاستمراره أو دوامه، فإذا بحثنا في تاريخ الحركات المذهبية قديماً وحديثاً قد نرى بعض المذاهب يكتب لها الدوام بالرغم من قلة عدد منتسبيها، لأنها قد تمكنت من أن ترابط بين منتسبيها وتؤلف بينهم اجتماعياً، وعلى العكس تندثر مذاهب أخرى وتتلاشى مع كثرة منتسبيها في وقت من الأوقات لأنها اكتفت بنقل المعارف التنظيرية الدينية من روايات وأفكار ولم تستطع أن تحجز لنفسها مقعداً داخل الحياة الاجتماعية للأفراد، فبهذا الطرح يمكن أن نعلل بقاء المذهب الشيعي حتى يومنا هذا؛ لأنه تداخل واندمج في الحياة الاجتماعية حتى أصبح جزءاً منها على طول العصور.

لا شك أن من أهم وسائل جعل الدين أو المذهب مؤثراً في الحياة الاجتماعية هي الأوقات الرمزية المقدسة في جميع الأديان، ونستطيع القول إن هذا المفهوم مشترك بين جميع الأديان على اختلاف بسيط، ويمكننا أن نرى التأكيد عليه في أديان الحضارات القديمة؛ ففي مصر الفرعونية هناك أيام مختلفة صُيّرت مقدسة بعد أن كانت عادية لارتباطها بالآلهة^(١)، وفي الهند القديمة نرى الاهتمام بتواريخ ميلاد شخصيات دينية كبيرة مثل: «راما» و«كريشنا» مستمرا إلى يومنا هذا^(٢)، وهذه العادة كأنها أصبحت عرفاً متبعاً في الأديان التي تلت هذه الحقبة القديمة.

فقضية ميل الأديان إلى تقديس بعض الأوقات المعينة مرتبطة ارتباطاً قوياً بكيفية إدراك مفهوم الزمن نفسه. إن الزمن بمفهوم بعض الفلاسفة المتأثرين بتصورات العهد القديم ممتد امتداداً أفقياً في خط مستقيم، أما بالمفهوم الإسلامي فهو ذو طبيعة دورية تكرارية^(٣) أي أن الوقت المقدس تعود إليه قدسيته كل سنة من جديد لدوران الأرض^(٤) فيتمكن المتدينون من ذوق اللحظة الأولى بمرارتها أو بسرورها، والهدف من ذلك تخليد تلك اللحظة المقدسة وترسيخها^(٥) إن احتفالات رأس السنة التي تهتم بها الأديان اهتماماً بالغاً ما هي إلا احتفال

(١) Mustafa Ünal, Dinlerde Kutsal Zamanlar, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayınları, 2008, s. 25

(٢) Ünal, Dinlerde Kutsal Zamanlar, s. 28

(٣) Mircea Eliade, Kutsal ve Dindışı, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, Gece Yayınları, 1991, s. 48

(٤) Eliade, Kutsal ve Dindışı, s. 55

(٥) Ünal, Dinlerde Kutsal Zamanlar, s. 18

بإعادة خلق العالم كل عام^(٦). فالأعياد والمناسبات الدينية تشبه ذلك، يذكر «إلياده» Eliade أن الغرض من إقامة الأعياد ليس الاحتفال بحدث أسطوري حدث فيما مضى بل الغرض منها هو إعادة إخراج ذلك الحدث الأسطوري مجدداً^(٧) فيصبح من شارك في العيد كمن شارك في الحدث الأسطوري وينعدم الزمان الفاصل بينها في لحظة معينة^(٨).

وكما في جميع الأديان والحركات الدينية الأخرى نرى في الإسلام أيضاً أوقاتاً مهمة يعتنى بها اعتناء خاصاً؛ كأيام عيد الفطر والأضحى وليلة القدر ورأس شهر رمضان المبارك، فيمكننا أن نستدل على قدسية تلك الأوقات من القرآن والسنة بلا صعوبة. أما احتفالات مولد النبي (ص) والتي تقام باسم الـ«مولد» فهي احتفالات قديمة تقام بأشكال متعددة في العالم الإسلامي.

مفهوم الزمن المقدس لدى الشيعة:

عندما نتحدث عن ظاهرة تقديس الزمان أو المكان لدى المذاهب الإسلامية تبرز الشيعة الإمامية الاثنا عشرية في هذا كنموذج أكثر وضوحاً من غيره^(٩). إن منتسبي الإمامية الذين يزعمون أن علياً وأولاده الأحد عشر قد عُينوا بعد الرسول ﷺ أئمةً مهديين بطريق النص الظاهر، أو الباطن ليديروا أمور المسلمين الدينية والدينية يشكلون اليوم نسبة ١٢٪ تقريباً من مسلمي العالم. ولقد مرت الإمامية في تاريخها بعدة مراحل؛ ففي مرحلة أولى كانت السلطة السياسية تناصر مذهبهم، فكانت أفكار المذهب منغلقة على الأتباع، مكتفية بالحماية السياسية التي تحققها لهم السلطة، وفي مرحلة أخرى خفتت تلك المناصرة السياسية، فرأت الإمامية أنه من الواجب الانفتاح الدعوي للمذهب بين المخالفين لضمان عدم الاندثار والتلاشي، ولقد نجحوا في إنشاء هوية مذهبية استطاع بها النفوذ والتسلل إلى جزئيات المجتمع وفي إنجاز ذلك استخدموا منهج الالتصاق والتقرب الشديد من الأحداث التاريخية ذات الدلالة المعنوية فبذلك تمكنوا من تحقيق عملية إنشاء التاريخ الإيديولوجي في الأذهان، بطريق استحضار الماضي بمعانيه. ونظرة إلى الأدعية التي اهتم بها الشيعة منذ قديم تنبئ عن مدى اهتمام المذهب بالأوقات المقدسة، فألفوا مؤلفات كثيرة العدد فيها أدعية سنوية وشهرية وأسبوعية ويومية خاصة حتى لساعات معينة في اليوم^(١٠). إضافة إلى ذلك فقد ألفوا مؤلفات تشبه التقويم السنوي تذكر فيها الأيام

(٦) Eliade, Kutsal ve Dindışı, s. 85

(٧) Eliade, Kutsal ve Dindışı, s. 61

(٨) Eliade, Kutsal ve Dindışı, s. 67

(٩) سوف نستعمل مصطلح الشيعة، أو التشيع في مقالنا هذا استعمالاً ضيقاً بحيث يعني الشيعة الإمامية فقط.

(١٠) للاطلاع على دراسة للأدب حول صلاة التقاليد الشيعية، انظر: Resul Ca'feriyan, "Şîa'da Dua Edebiyatı", çev.

الفاضلة كل على حدة منها التقويمات السنوية للشيخ «المفيد» المتوفى سنة: (١٣/٤١٣هـ/١٠٣٢م) وللشيخ «البهائي» المتوفى سنة (١٠٣٠هـ/١٦٢١م) حيث إنها نشرت من قبل «محمد علي يُوقراً» وسدت مسدا مهماً في ذلك الموضوع^(١١). وفي هذا السياق حاولنا في بحثنا أن نعرض الموضوع مستندين إلى المصادر الأكثر أهمية في الأدعية مثل: مصباح المتهجد للشيخ «الطوسي» المتوفى سنة: (٤٦٠هـ/١٠٦٧م)^(١٢) وإقبال الأعمال «لابن طاوس» المتوفى سنة: (٦٦٤هـ/١٢٦٦م)^(١٣) وزاد المعاد للعلامة «المجلسي» المتوفى سنة: (١١١٠هـ/١٦٩٨م)^(١٤) ومفتاح الجنان للشيخ «عباس القمي»^(١٥).

إن الشيعة كانوا في كيان مغلق غير منفتح على الخارج عاجزين عن إظهار أي أمارات تدل على أبعاد المذهب وجوانبه الاجتماعية بسبب الضغط السياسي حتى عصر الدولة البويهية (٩٣٢هـ/١٠٦٢م) حيث تمكنوا في ذلك العصر من إقامة الاحتفالات والمراسم والطقوس المختلفة، فمراسم «غدير خُم» و«مراسم عاشوراء» ما كانت لتقام بشكل رسمي إلا بدعم البويهيين في بغداد، وإن كانت تقام بشكل غير رسمي قبل البويهيين، فلقد مثل البويهيون نقطة فاصلة في تاريخ انتشار التشيع حيث أتاحوا له فرصة الانتشار في أقاليم واسعة، فوجد المذهب سبيلاً لإظهار جوانبه الشكلية والتطبيقية في المجتمع فاستطاع بذلك أن ينتشر في مدة قصيرة. لقد لعبت تلك المناسبات والاحتفالات الشيعية دوراً في التمييز بين الشيعة والسنة من جانب، وفي جانب آخر كانت تعكس تمكن سلطانهم السياسي وقوة نفوذهم في تلك المناطق^(١٦). وعندما كثرت تلك الاحتفالات الشيعية وجدت رد فعل سني مستنكر، غير أن هذا الإنكار لم يغير كثيراً من السياسة البويهية المشجعة لها^(١٧).

إن التذكير في نصوص الأدعية الأولى للمذهب الشيعي كانت تشمل كل الأوقات الفاضلة من قبل

(١١) تم نشر اثنين من أهم هذه الآثار: (Mehmet Ali Büyükkara, İmâmiyye Şîas'na Göre Önemli Tarih, Gün) bk. Mehmet Ali Büyükkara, İmâmiyye Şîas'na Göre Önemli Tarih, Gün) (ve Geceler (Şeyh Müfid ve Şeyh Bahâi'nin Takvimleri), Çanakkale, 1999

(١٢) أبو جعفر محمد بن الحسن الطوسي (٤٦٠/١٠٦٧ ت.)، مصباح المجتهد، بيروت، مؤسسة فقه الشيعة، ١٩٩٠/١٤١١.

(١٣) علي بن موسى بن طاوس المتوفى سنة: (٦٦٤هـ/١٢٦٦م) الإقبال بالأعمال الحسنة فيما يعمل مرة في السنة، تحقيق: جواد قيومي الأصفهاني، قم، مكتب الإعلام الإسلامي، سنة ١٤١٤هـ.

(١٤) محمد الباقر بن محمد التقي المجلسي المتوفى سنة: (١١١٠هـ/١٦٩٨م)، زاد المعاد، تحقيق: علاء الدين أعلامي، بيروت، مؤسسة الأعلامي للمطبوعات، ١٤٢٣هـ.

(١٥) الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، قم، عاين دانش، ١٣٨٦هـ/٢٠٠٧م.

(١٦) Ahmet Güner, "Büveyhiler Dönemi ve Çok Sesslilik", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Dergisi, XII, 1999, s. 56-57

.Güner, "Büveyhiler Dönemi ve Çok Sesslilik", s. 56 (17)

المسلمين جميعاً في الأغلب^(١٨). ثم شيئاً فشيئاً أخذ التشيع يخصص أوقاتاً معينة مثل: أيام عاشوراء والغدير والمباهلة، وبالتالي بدأ يرى تميز الشيعة واختلافهم عن الفئات الأخرى في المجتمع. ومن جانب آخر بدأ التشيع يتشرب ثقافات الأمم التي اعتنقته لاسيما «الهنود» الذين يعتنون بإقامة الاحتفالات الدينية والمناسبات المقدسة مثل: ذكرى ماتم الأولياء التي تسمى باسم «أرس» واحتفالات عديدة أخرى تقام وتحيا بها ذكريات كبار رجال الدين^(١٩) عندهم أكثر من غيرهم. لقد قويت العلاقة الإيرانية بالأقاليم الهندية خاصة بعدما تولى «الصفويون» الحكم مما انعكس على الاحتفالات الدينية فأصبحت تقام لكل إمام من الأئمة الاثني عشر احتفالاً لمولده ومآتما لوفاته بعد أن كانت الاحتفالات عامة قبل ذلك^(٢٠). ويؤكد «علي شريعتي» بتأثير النصرانية العميق في هذا الجانب^(٢١)، ورغم هذا التأكيد فإننا نرى تأثير الملل الهندية الباطنية أكثر عمقا في هذه المسألة، فهو الذي يعزى إليه انتشار التشيع بين طبقات العامة.

الأيام والليالي الفاضلة في إيران الحالية:

إن الاحتفالات والمراسم التي بدأ انتشارها في طبقات المجتمع المختلفة عهد الصفويين بدعم السلطة السياسية مازالت مستمرة وفي ازدياد في إيران المعاصرة، فإثبات وتثبيت تواريخ المولد والوفاة للأئمة الاثني

(١٨) من بين هذه الفترات الزمنية شهور مهمة مثل: رجب وشعبان ورمضان وذو الحجة، وفيها عبادات تذكّر مثل الصلاة والحج والصيام والصدقة.

(١٩) Annemarie, Schimmel, Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri, İstanbul, Kabalcı Yay., 2004, s. 105

(٢٠) Schimmel, Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri, s. 106

(٢١) يقر «علي شريعتي» ما يأتي: «وإلى ذلك الوقت كان الشيعة في إيران أقلية مضطهدة، ثم لم تتبلور لها في يوم من الأيام هوية اجتماعية مستقلة، ولم يرق لهم نظام حكم وسلطان إلا في مقاطعات محدودة ومتفرقة مثل حكومة آل بويه والسريدارية. ولم يكن يتاح للشخصية الشيعية ممارسة طقوسها المذهبية بحرية، وكان الشيعة لايزاولون هذه النشاطات إلا خلف حجاب التقية. وليس لديهم تجربة في العمل السياسي الجماعي وتنظيم المظاهر الاجتماعية العلنية، أما الآن فإن النظام الصفوي يحتاج إلى مثل هذه الأمور ولا بد من عمل شيء ليسهم في تحقيقه وما أسهل ذلك، فلقد استحدث منصب وزاري جديد باسم وزير الشعائر الحسينية، الذي ذهب إلى أوروبا الشرقية التي كانت تربطها بالدولة الصفوية روابط حميمة يكتنفها الغموض، وأجرى هناك تحقيقات ودراسات واسعة حول المراسم الدينية والطقوس المذهبية والمحافل الاجتماعية المسيحية وأساليب إحياء ذكرى شهداء المسيحية والوسائل المتبعة في ذلك حتى أنماط الديكورات التي كانت تزين بها الكنائس في تلك المناسبات. واقتبس تلك المراسم والطقوس وجاء بها إلى إيران حيث استعان ببعض الملالي لإجراء بعض التعديلات عليها لكي تصبح صالحة لاستخدامها في المناسبات الشيعية وبما ينسجم مع الأعراف والتقاليد الوطنية والمذهبية في إيران ما أدى بالتالي إلى ظهور موجة جديدة من الطقوس والماراسم المذهبية لم يعهد لها سابقة في الفلكلور الشعبي الإيراني ولا في الشعائر الدينية الإسلامية؛ ومن بين تلك المراسم: "النعش الرمزي" و"الضرب بالجنائز والأقفال" و"التطير" واستخدام الآلات الموسيقية، وأطوار جديدة في قراءة المجالس الحسينية جماعة وفرداً. وهي مظاهر مستوردة من المسيحية بحيث بوسع كل إنسان مطلع على تلك المراسم أن يشخص إن هذه ليست سوى نسخة من تلك!» (Ali Şeriatî, Ali Şîası Safevî Şîası, çev. Hicabi Kırılancı, Ankara, Fecr Yay., 2011, s. 161-162)M

عشر، وإقامة موالد ومآتم لهم توفر مناخاً شيعياً مذهبياً متصلاً عبر العام وفي كل شهر من شهور السنة، فالشيعية بهذه الصورة يجدون أنفسهم منغمسين في التشيع الاجتماعي طول الوقت.

ومن المعلوم أيضاً أن السنة بكاملها وبجميع أيامها تقريباً في المذهب الشيعي لها أهمية خاصة وإن كانت تختلف نوعيتها. فهذه الأوقات الهامة تذكر في نتائج سنوية شتى مجهزة ومرتبطة لتلك الغاية المذهبية. بيد أننا سنحاول أن نتحدث عن الواقع الموجود في إيران في وضعه الحالي، حيث حمل عليها المجتمع معنى خاصاً، لا البقايا المنثرة بين السطور التي تذكر على صفحات التقويم السنوي فقط، فهذا السياق يبين لنا كيف يحيا مذهب ما وينتشر من خلال تنميط العقل الجمعي لأتباعه.

إن جمهورية إيران الإسلامية بعد ثورتها سنة ١٩٧٩م والتي تقبل الإمامية / الاثنا عشرية مذهباً رسمياً في يومنا هذا بدأت تهتم بداية من مقام المرشد الأعلى شخصياً وانتهاء بأصغر موظف في الدولة بإحياء ذكرى الأيام والليالي الدينية التي كانت محل احتفال قديم، ومن أجل ذلك أسست دائرة رسمية جديدة خصصت لتنسيق إقامة تلك الأنشطة على الصعيد الوطني وحده لتمكين إحيائها المستمر في المجتمع.

المحرم:

هو الشهر الأول من التقويم الهجري وله أهمية دينية خاصة عند المسلمين عموماً والشيعية على وجه الخصوص، فتقام فيه مآتم كربلاء في فترة قد تستغرق خمسين يوماً في المجموع تبدأ بأول المحرم وتدوم إلى العشرين من صفر وهي فترة معظمة ذات جلال وهيبة حيث تضم مآتم الحسين وشهداء كربلاء من آل البيت. إن إقامة مراسم عاشوراء وإن كانت قديمة، إلا أنها اتخذت الطابع الرسمي بتولي البويهيين كما ذكرنا وذلك سنة: (٣٥٢هـ / ٩٦٣م)^(٢٢). فحادثة كربلاء بالنسبة للشيعية ليست حادثة تاريخية كحوادث أخرى وقعت في فترة معينة من الزمن، بل هي حادثة استعظمت وقُحِّم مضمونها بإضافة الروايات والقصص المختلفة طوال مسيرتها التاريخية حتى جعلت في مركز الوقائع التاريخية شهرة، فأحداثها لا تبدأ بكربلاء في القرن الهجري الأول، بل تبدأ قبل ذلك بألاف السنين من آدم عليه السلام^(٢٣). فبمرور السنين تحولت القصة التاريخية الواقعية إلى واقع أسطوري متجدد كل عام^(٢٤) ويمكننا مشاهدة أمارات ذلك التحول ونحسها في إيران اليوم كثيراً^(٢٥).

Ahmet Güner, "Büveyhiler Döneminde Bağdat'ta Kerbelâ/Aşure, Gadir Hum ve Benzeri Şiî (٢٢)

.Uygulamaları", Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Tarih Bilimleri I), Sivas, 2010, s. 325

.Schimmel, Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri, s. 106 (٢٣)

.Hasan Onat, "Kerbelâyı Doğru Okumak", Akademik Orta Doğu, 2/1, 2007, s. 3-4 (٢٤)

Mehmet Ali Büyükkara, "Çağdaş Şîa Düşüncesinde: انظر: حادثة كربلاء، انظر: (٢٥)

Kerbelâ'nın Problemleri Mirası: İmam Hüseyin Kazanmak İçin mi Yoksa Canını Feda İçin mi

Ayaklandı?", Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Tarih Bilimleri I), Sivas, 2010, s. 383-408; Metin Bozan, "Şiî-

İmami Kaynaklarda Kerbelâ'nun Menkâbevi Anlatımı, Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Tarih Bilimleri I),

.Sivas 2010, s. 477-492

١ من المحرم^(٢٦): بداية شهر المأتم (Mâh-ı Mâtem) وبعبارة أخرى «أيام الحسين»^(٢٧) فيتم تجهيز الأعلام السوداء والسناجق والإعلانات والدعايات والرايات في جميع المساجد والمجالس الحسينية^(٢٨) والتكايا وفي جميع أرجاء إيران قبل بداية الشهر، فتعلق على أهم الأماكن في المدينة ومدخل البيوت، ويتبدأ بذكر المراثي وقراءتها إما في المجالس التي يجتمع فيها الناس، وإما في الشوارع حيث تحيا بها الذكريات ويجعل بها المأتم حياً يعيش في الأذهان.

٩ من المحرم: يوم يذكر باسم «تاسوعاء الحسين»^(٢٩). لتذكر اليوم الذي جعل فيه الحسين ومن معه تحت الحصار في كربلاء^(٣٠). أن أكبر مراسم المأتم إجلالاً وعظمة قد تقام في ذلك اليوم. يذكر المداحون^(٣١) فيها مراثي في حق سيدنا ابن علي والعباس أبو الفضل^(٣٢) ومغازيهم وشجاعتهم وقد استشهدا معا في كربلاء. وبعض

(٢٦) يبدو أن الشيخ الطوسي لم يرغب أن يذكر أي أدعية يدعا بها في أول تسعة أيام من شهر المحرم في مؤلفه الذي جمع فيه الأدعية المخصصة لكل يوم وشهر من السنة، مع أنه يذكر أن في اليوم الأول من شهر المحرم قبل الله صلاة "زكريا" وفي اليوم الثالث نجا "يوسف" من البئر وفي اليوم الخامس عبور "موسى" البحر وفي اليوم السابع تكلم الله مع "موسى" على جبل الطور وفي اليوم التاسع انتبذ "يونس" بالعراب، وإذا تم أخذ هذه المعلومات بعين الاعتبار يبدو أن مفهوم المأتم في العرف الشيعي يختلف عمّا في يومنا. (انظر. الشيخ الطوسي، مصباح المتهدج، ٢ / ٧٧١) فكذا أن نفس النهج يظهر في أثر ابن طاوس (انظر. ابن طاوس، إقبال الأعمال، ٣ / ٢٠-٦٣).

(٢٧) مكان تأسس منسوب إلى الحسين، تؤثر فيه بطراز التكايا الإيرانية في العصر الصفوي، وهي مكان مهم أنشئ في أول الأمر لممارسة المأتم الموجود في شهر المحرم فقط فأما اليوم تحول إلى أماكن مهمة تمارس فيها جميع الطقوس الدينية وتم بناؤها من قبل الشعب في جميع الأحياء تقريباً. إن المساجد كانت تعتبر مراكز للعبادة الدينية فقط في حين أن الحسنات اعتبرت أداة اجتماعية وسياسية تعكس بشكل مباشر على الحياة الاجتماعية. (bk. Mesud Nârî Kummî, "Olğûhâ-yı Kâlbedi-yi". Hüner ve Mimarî, IX, 1395/2016, s. 26-28).

(٢٨) عبد الحسين النيسابوري، تقويم الشيعة، قم، انتشارات الدليل، ١٣٩١هـ/٢٠١٢م، ص. ١٥.

(٢٩) الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص. ٥٠٠.

(٣٠) وفي الأدب الشيعي من الأحاديث المتعلقة باليوم رواية نقلها عن جعفر الصادق تفيد "أن الحسين وأتباعه تم حصارهم يوم تاسوعاء"، (انظر. أبو جعفر محمد بن يعقوب الكليني، ت. ٩٣٩/٣٢٨) أصول الكافي، تحقيق: علي أكبر الغفاري، طهران، دار الكتب الإسلامية، ١٤٠٧/١٩٨٦، I، V، ٤٧.

(٣١) المداح: هو الاسم الذي يطلق على الأشخاص الذين يرثون في الأيام والليالي الدينية في إيران ويجعلون الناس يبكون. إن ممارسة المداحين بهذه المهمة قد جعلتهم أكثر شعبية في جميع أنحاء إيران فأصبحوا أفراداً مؤثرين في الحياة الدينية والاجتماعية وحتى السياسية للبلاد.

(٣٢) وهو واحد من أربعة أبناء علي من زوجته أم البنين. وفي خلال أحداث معركة كربلاء حمل رؤية الحسين واشتهر بشجاعته حتى لقب بلقب "بدر بني هاشم". كما لقب بلقب "السقا" لسقايته الحسين ومن معه أثناء معركة كربلاء. (انظر. علي بن الحسين أبو الفرج الأصفهاني ت. ٣٥٦هـ/٩٦٦م) مقاتل الطالبين، بيروت، دار المرتضى، ١٤٣٠/٢٠٠٩، ص. ٦٠-٦١؛ أبو نصر سهل بن عبد الله البخاري ت. (عصر ٤ / ١٠)، سر السلسلة العلوية في أنساب السعادة العلوية، تحقيق: سيد مهدي رجائي، قم، ١٣٨٩/٢٠١١، ص. ١٣١؛ نجم الدين أبو الحسن علي بن محمد بن علي بن محمد العلوي العمري ت. (٤٦٦هـ/١٠٧٣م)، المجدي في أنساب الطالبين، تحقيق: أحمد المهدي الدامغاني، قم، مكتبة آية الله المرعشي النجفي، ١٣٨٠هـ/٢٠٠١م، ص. ١٩٣-١٩٦؛ أبو الحسن علي بن أبي القاسم بن زيد بن فندق ت. (٥٦٥هـ/١١٦٩م)، لباب الأنساب والألقاب والأعقاب، تحقيق: سيد مهدي الرجائي، قم، مكتبة آية الله المرعشي النجفي، ١٣٨٥/٢٠٠٧، ص. ٣٣٧-٣٣٨؛ أبو طالب إسماعيل بن الحسين المروزي ت. (٦١٤/١٢١٧)، الفخر في أنساب الطالبين، تحقيق: سيد مهدي الرجائي، قم، مكتبة آية الله المرعشي النجفي، ١٣٨٥/٢٠٠٧، ص. ١٦٩.

المداحين والوعاظ قد يخبون ٩ من المحرم ليوم استشهاد «أبي الفضل العباس» ليجعلوا الشيعة أكثر عاطفية واليوم أكثر معنى وأهمية، على الرغم من أن أبا الفضل قد استشهد في العاشر من المحرم كما هو معلوم ومذكور في المصادر التاريخية المعتمدة في إيران^(٣٣).

١٠ من المحرم ٦١هـ: يوم عاشوراء: وهو يوم مقتل واستشهاد سيدنا الحسين واثني وسبعين شخصاً ممن معه بأيدي الأمويين واتخاذ أهله أسرى، وهنا تبلغ مراسم المآتم ذروتها وعنفوانها، فالشيعة في هذا اليوم يجتنبون تناول الطعام والشراب إلى العصر حزناً عليه إلا الماء، فإن كان ولا بد فلا يرجح من الطعام ما تشتهيه الأنفس، ويفيد «البهائي» أحد شيوخ الشيعة باستحباب صوم ذلك اليوم، إلا أنه ليس صوماً حقيقياً بل هو صوم إمساك عن المفطرات حزناً وتقرباً إلى الله وإفطاره يكون بعد العصر^(٣٤). ويضاف لذلك أن الإيرانيين قد يصنعون نوعاً من الحلوى يكرمونها بها الضيوف ذلك اليوم وقت العصر^(٣٥).

١٢ من المحرم ٩٤: استشهاد الإمام السجّاد (ع): يوم توفي فيه الإمام الرابع من أئمة الشيعة «زين العابدين علي بن الحسين»^(٣٦)، وعلى رواية أخرى توفي في ٢٤ أو ٢٥ من المحرم^(٣٧) مع أن التاريخين تلقيا بالقبول

(٣٣) <http://www.hawzah.net/fa/occation/view/48956>/استشهاد سيدنا أبي الفضل العباس (Erişim tarihi: 21 Eylül 2017).

(٣٤) (34) Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, s. 49-50. المجلسي، زاد المعاد، ص. ٢٣٣-٢٣٤. أن ابن طاوس وهو من المؤلفين المتقدمين لم يذكر شيئاً من هذا النوع المختلف من الصيام في اليوم العاشر من المحرم، بل يقدم معلومات عن الصوم النافلة الذي أوصى به النبي في ٩ و ١٠ من المحرم وفقاً لافتراضات العامة. (ابن طاوس، إقبال الأعمال، III، ٥٠-٥٥) إن صوم ١٢ يوماً من المحرم الذي يصومه العلويون البكتاشيون في بلدنا ليس له مقابل في إيران.

(٣٥) على الرغم من أن أكل نوع من الحلويات المسماة بحلوى عاشوراء يعد من قبل الشيعة عدم احترام لمصاب للحسين وآلامه من قبل المجتمع السني، غير أنه من العجيب أن نواجه مثل هذا الإكرام بالحلوى في إيران.

(٣٦) الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص. ٥٠٨؛ أن علياً ابن الحسين قد توفي في ٥٧ من عمره في المدينة سنة ٩٤ هـ. قد يؤكد على أنه قتل على عكس المعلوم من أنه توفي بشكل طبيعي. إن في الأدب الشيعي قد يعد الأئمة كلهم شهداء. على الرغم من حقيقة أن بعض الأئمة لم يكونوا شهداء في مصادر الفترة المبكرة، وكانت هناك سجلات خطيرة لوفياتهم بشكل طبيعي، إلا أن التأكيد على استشهاداتهم في إيران مستمر بقوة. للحصول على دراسة مفصلة للموضوع انظر. Mehmet Ali Büyükkara, "Kerbelâdan İnkılabı: İmami-Şîî Şehadet Düşüncesi ve Problemleri", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XLIII/II, 2002, s. 211-247.

(٣٧) تذكر التواريخ ١٨ و ١٩ من المحرم و ١ من صفر أيضاً غير التواريخ المذكورة أعلاه (انظر. النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٤٢). إن وفاة علي بن الحسين في تقويم الشيخ المفيد مذكورة في تاريخ ٢٥ من المحرم ٩٤. (انظر. Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, s. 30). لكن الشيخ البهائي يقبل تاريخ ١٢ من المحرم.

إلا أن التاريخ الأول ١٢ من المحرم أكثر رواجاً^(٣٨). غير أن احتفالات ذكرى ذلك اليوم تمضي بلا أي أثر يذكر له غير التنبيه عليه مرة أو مرتين على المنابر بسبب استمرار تأثير احتفالات معركة كربلاء.

صفر^(٣٩):

٥ من صفر ٦١: استشهاد السيدة رقية (ص.ع.ع.): يوم يعتقد أنه توفيت فيه «رقية» بنت سيدنا الحسين^(٤٠). كما جاء في الروايات أنها قد كانت مع أبيها في كربلاء فاستبيت فأخذت مع بقية السبايا إلى الكوفة أولاً، ثم إلى أرض الشام فتوفيت هناك.

٧ من صفر ١٢٧/١٢٨: مولد الإمام موسى الكاظم (ع.): يوم يحتفل فيه بمولد «موسى بن جعفر الكاظم» الإمام السابع من أئمة الشيعة^(٤١).

٢٠ من صفر: أربعينية الإمام الحسين^(٤٢): وهي اسم خاص لليوم الأربعين لاستشهاد الحسين، وفي ذلك اليوم تنتهي مراسم المأتم، وقبل عشرة أيام تقريباً يودع حشد كبير من إيران لقضاء الأربعينية في كربلاء العراق بمراسم مهيبه، حيث تقام مراسم التوديع العديدة باشتراك جمع كبير من الناس، كما يحصل في مراسم الحج الأكبر فيوضع أمام بيوت من زار كربلاء بعد زيارتهم ملصقة تدل على أن صاحب البيت قد زار كربلاء. فتتخذ تلك البيوت مزاراً فتزار بشكل مكثف كبيت أدى صاحبه فريضة الحج. كما أن عدم زيارة بيت من زار كربلاء

(٣٨) الشيخ عباس القمي، منتهى الأعمال، تصحيح. موسوي الدماغاني، طهران، Intiṣārât-ı Peyâm-ı Âzâdî, 1390/2011, II, 69.

(٣٩) أن الشيخ الطوسي لا ينقل في شهر صفر إلا صلاة خاصة لهذا اليوم المعروف باسم «الأربعين» فقط، انظر: (الشيخ الطوسي، مصباح المنهج، II، ٧٨٧-٧٩٠).

(٤٠) أن في المصادر الشيعية للعهد الأول توجد شكوك حول ادعاء أن للحسين بنتا اسمها رقية. علي بن عيسى بن أبي الفتح الإربلي (ت. ٦٩٣/١٢٩٣) كشف الغمة في معرفة الأئمة، بيروت، دار الأدواء، ١٤٠٥/١٩٨٥، II، ٢١٦؛ إن ابن فندق لم يذكر أن له بنت بهذا الاسم. (لباب الأنساب، I، 350).

(٤١) الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ٥٠٩ هـ؛ يروى كذلك أن تاريخ مولد الإمام الكاظم في اليوم الأخير من ذى الحجة. (النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٦٠).

(٤٢) على قدر ما أثبتنا يمكننا أن نقول، أن أول انعكاس لليوم الأربعين في الأدب الشيعي ابتداءً مع الشيخ الطوسي واستمر مع ابن طاوس. يبدو أن الأربعين ليس له معنى خاص إلى وقته. وأن ذكر ابن طاوس ذلك المسألة أثر على من يأتون بعده، فدخلت فضيلة الذكرى الخاصة لهذا اليوم في الأدب. (bk. ابن طاوس، إقبال الأعمال، ٣/ ٩٨-١٠٤؛ المجلسي، زاد المعاد، ص ٢٤٨؛ الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص ٥٠٩). روى أن الحسن العسكري قال: علامة المؤمن خمسة، صلاة ٥١ ركعة يومياً، زيارة الأربعين، التختم باليمن، وضع الجبهة على الصعيد وأن يقول بسم الله الرحمن الرحيم بصوت مرتفع (الشيخ الطوسي، مصباح المنهج، ٢/ ٧٨٨؛ محمد بن الحسن الحرّ العاملي (O. 1104/1692)، وسائل الشيعة، تحقيق. مؤسسة آل البيت عليهم السلام، قم ١٤٠٩/١٩٨٨، XIV، ٤٧٨).

وعدم الأخذ مما يقدمونه إكراماً وردّه يُعدُّ من المعايب الاجتماعية، كما أن هذا اليوم إجازة رسمية. بالإضافة إلى ذلك يذكر في التقويمات السنوية الشيعية أن في ذلك اليوم زار «جابر بن عبد الله» الأنصاري من الصحابة (رضي الله عنهم)^(٤٣) قبر سيدنا «الحسين» كما يذكر أيضاً يوم أن وصل آل البيت إلى كربلاء من المدينة من طريق الشام^(٤٤) فينبه على كلتا الزيارتين كثيرا في مرثيات ترثى.

٢٨ من صفر ١١: رحلة الرسول ﷺ^(٤٥) واستشهاد الإمام «الحسن المجتبي» عليه السلام (٥٥٠هـ)^(٤٦): بالسم كجده المصطفى بيد زوجته «جعدة» على ما يعتقده الشيعة وبتوجيه من «معاوية» الذي له مكانة خاصة في التاريخ الشيعي المكتوب مما يتيح لهم فرصة استخدام اليوم كوسيلة اللوم والثناء عليه. فكذا يعتنى بواقعة تسميم الإمام «الحسن المجتبي» أكثر من اهتمامهم بوفاة الرسول ﷺ، حيث إن المادحين يعظون ويتحدثون كثيرا في تلك الواقعة بلسان بين، وأدب ساحر حتى صُوِّر معاوية في بعض المسرحيات بصورة خليفة قبيح سيء الوجه ممثل للشيطان في صورة إنسان، مما يترك أثراً سيئاً مقصوداً لدى المشاهدين فيجعلون يلعنونه كلما نطق بكلمة، أو تفوه بحديث، فهذا يرينا بجلاء كم يعيش الشيعة في التاريخ، وكم يستحضرونه عند الحاجة!^(٤٧)

٣٠ من صفر ٢٠٣: استشهاد الإمام الرضا^(٤٨): يوم سمّ فيه «علي بن موسى الرضا» الإمام الثامن من

(٤٣) من الصحابة الذين أكثروا رواية الأحاديث عن النبي ﷺ. إنه يعتبر مرجع ديني هام ينقل العديد من الروايات الهامة على اعتقاد الشيعة كممثل وصية علي، وسلطة علي على المؤمنين، وأن علياً هو الصراط المستقيم، ومكانة الأئمة الاثنا عشر في الدين. (M. Câbir b. Abdullah", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, TDV Yaşar Kandemir, (Yayınları, 1992, VI, 531).

(٤٤) والشيخ الطوسي يقبل تاريخ ٢٠ من صفر. (انظر. الشيخ الطوسي، مصباح المتجهّد، II، ٧٨٧، Önemli (Büyükkara, Tarih, Gün ve Geceler, s. 54). يسجل الشيخ المفيد اليوم ٢٠ من صفر والشيخ البهائي من ١٩ صفر.

(٤٥) المجلسي، زاد المعاد، ص. ٢٧٩؛ الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص. ٥٠٩. أن في بعض مصادر الشيعة روايات تفيد أن النبي (ص) استشهد بالسم أيضاً. (انظر. النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٧٦).

(٤٦) أن هناك رواية ثانية حول تاريخ وفاة السيد الحسن فهي ٧ من صفر. إلا أن ٢٨ من صفر هي الأشهر. وفي تقويم الشيخ المفيد مسجل بتاريخ ٢٧ أو ٢٨ من صفر. (bk. Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, s. 32). أن النيسابوري يقرر تاريخ وفاته بـ ٧ من صفر ومع ذلك يذكر أن تاريخ ٢٧ من صفر هو أقرب إلى الصواب على رأي جمهور العلماء. (انظر. النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٦٠).

(٤٧) في تمثيل مسرحي خاص لهذا اليوم شاهدناه في مدينة قُم في عام ٢٠١٣ لاحظت شخصياً أن كيف يعيش الناس الفاجعة بصورة حية، وكيف يتأثرون وينفعلون لها.

(٤٨) أن الشيخ المفيد وإن كان يذكر ذلك اليوم هو ٢٣ من ذي القعدة إلا أنه يذكر في كتابه الآخر المسمى بـ «الإرشاد» أن وفاة الإمام كان في شهر صفر. ووفقاً لسجلات مصادر موثوقة أن الإمام قد توفي في شهر صفر. (bk. Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, 20). فالمجلسي يقرر ذلك التاريخ بـ ١٧ من صفر. (محمد الباقر بن محمد التاقي المجلسي (ت. ١١١٠/١٦٩٨)، بحار الأنوار، تحقيق، اللجنة، بيروت، دار إحياء التراث العربي، ١٤٠٣/١٩٨٢، XLIX، ٢٢٣. وأن النيسابوري يقرر ذلك التاريخ بـ ١٧ من صفر أيضاً. (انظر. النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٦٧).

أئمة الشيعة من قبل «المأمون» العباسي على اعتقادهم^(٤٩). وهو يوم عطلة رسمية في إيران، وهو الإمام الوحيد الذي عاش في إيران وإن كان لمدة قصيرة وتوفي بها في مدينة «مشهد» التي تعتبر مزاراً في المرتبة الثانية بعد «كربلاء» من حيث كثرة الزوار الشيعة، حيث يأتون من أنحاء العالم كله، وقد حظي الإمام «الرضا» ومشهده بأهمية اعتقادية خاصة عند الشيعة في إيران.

ربيع الأول:

٨ من ربيع الأول ٢٦٠: استشهاد الإمام «الحسن العسكري»^(٥٠): ذكرى وفاة الإمام الحسن بن علي العسكري الإمام الحادي عشر لدى الشيعة.

٩ من ربيع الأول ٢٦٠: «R’uz-ı Nasb-ı İmam Mehdi Be İmamet» يوم عيّن فيه الإمام المهدي إماماً^(٥١): فعلى ما يعتقد الشيعة إن اليوم الذي توفي فيه الإمام الحادي عشر هو اليوم نفسه الذي تولى فيه الإمام الثاني عشر الإمامة، إلا أن احتفالات هذا اليوم تقام في يومين منفصلين بحيث لا يجتمع الضدان: الحزن والسرور في يوم واحد، وهناك أهمية خاصة لتولي الإمام الثاني عشر دون غيره من الأئمة لدى إيران، فيكون فيه الحث على: الاغتسال والتطيب والإنفاق وحسن الملبس والهيئة، ويرى في مدينة «قم» في هذا اليوم ملصقات من مثل: «العيد الأكبر، عيد السرور والفرح لشيعة (علي) عليه السلام أمير المؤمنين ولمحببيه». وكذلك توجد أسماء أخرى مختلفة سمي بها ذلك اليوم في مصادر الشيعة فمنها: عيد الله الأكبر، الغدير الثاني، عيد الفطر الدووم، يوم فرح الشيعة، عيد أهل البيت عليهم السلام، يوم قبول الأعمال ووو..... Rûzi Pîrûziyi Mazlûm, Rûzi Dustûyi Mûminîn, Rûzi Perhiz ez Kebâir, Rûzi Nabudiyi
Dalalet ve Gomrahi Rûzi Şükürgozari^(٥٢).

١٢ من ربيع الأول: مولد النبي ﷺ: يوم ولد فيه النبي عليه الصلاة والسلام. لمولد النبي ﷺ. يومان في

(٤٩) حول معلومات حادثة تسميم علي الرضا انظر: Metin Bozan, “Ali er-Rıza'nın Veliiahtlığı Meselesi: (٤٩) (İmâmiyye'nin İmamet Nazariyesine Teori-Pratik Açısından Eleştiril Bir Yaklaşım)”, Dinî Araştırmalar 2004, VII, 159-171.

(٥٠) إن الشيخ المفيد يذكر ذلك اليوم في تقويمه هو ٤ من ربيع الأول إلا أنه في كتابه «الإرشاد» ومعه الشيخ الكليني يذكر أن التاريخ الصحيح له هو: ٨ من ربيع الأول. (Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, s. 33). فأما الشيخ البهائي يذكر أنه ١ من ربيع الأول. (Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, s. 54). فكذا الشيخ الطوسي يذكر أنه ١ من ربيع الأول (الشيخ الطوسي، مصباح المنهج، ٢: ٧٩١). الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص. ٥١١.

(٥١) يلاحظ أن أول المعلومات حول تعظيم ذلك اليوم مذكورة في ابن طائوس وإن كانت قليلة. ابن طائوس، إقبال الأعمال، ٣: ١١٤؛ والشيخ عباس القمي يؤكد على أن ذلك اليوم عيد كبير للشيعة. الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص. ٥١١.

(٥٢) النشابوري، تقويم الشيعة ص. ١٠١.

إيران أولهما ١٢ من ربيع الأول كما هو مطابق لروايات أهل السنة، وثانيهما ١٧ من ربيع الأول فهو أكثر قبولاً من طرف أغلبية الشيعة. بيد أن احتفالات مولد النبي تبدأ في اليوم ١٢ من ربيع الأول وتستمر خلال أسبوع بسبب قبول «الكليني» من كبار علماء الشيعة ذلك التاريخ مولداً للنبي ﷺ. تلك الأيام التي تشمل ما بين ١٧: ١٢ من ربيع الأول يؤكد فيها على الوحدة والاتفاق حول الأخوة بين السنة والشيعة ويسمى باسم «أسبوع الوحدة» خاصة، وفيه تزين المدن جميعاً فتحفل كاحتفال العيد على نطاق الدولة. فتتعقد المؤتمرات في جميع المدن وقد يحضر فيها من يمثل أهل السنة من العلماء، إلا أنه في الآونة الأخيرة قد اعترض على هذه اللقاءات على اعتبار أنها تتم بصورة شكلية فقط، ولا تمس جوهر الخلافات الكبيرة.

١٧ من ربيع الأول: مولد النبي ﷺ: يوم مولد النبي عليه الصلاة والسلام على رأي جمهور الشيعة^(٥٧)، فكذا يوم مولد «جعفر بن محمد الصادق» الإمام السادس من أئمة الشيعة عام ٨٣ هـ.^(٥٨) فاليوم أيضاً إجازة رسمية.

ربيع الآخر:

٨ من ربيع الآخر ٢٣٢-: مولد الإمام الحسن العسكري^(٥٩): يوم مولد الحسن العسكري الإمام الحادي عشر من أئمة الإمامية.

١٠ من ربيع الآخر ٢٣٢ هـ: استشهاد السيدة «فاطمة» المعصومة (ص.ع.): إنها هو اسم سمي به احتفالاً استشهاد السيدة «فاطمة» المعصومة بنت «موسى الكاظم» من أئمة الشيعة وأخت «علي» الرضا حيث توفيت أثناء رحلتها إلى «خرسان» قرب مدينة «قم» فمدينة قم تتدثر بالسواد ذلك اليوم، فتقام بعض الاحتفالات المأتمية حول مزارها لكونها تعني أهمية ذات طابع خاص لإيران عموماً ولمدينة «قم» خصوصاً.

جمادى الأولى:

٥ من جمادى الأولى: ولادة السيدة زينب (ص.ع.): يوم مولد السيدة «زينب بنت علي»^(٦٠). فزينب

(٥٣) (Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, s. 34, 56); الشيخ الطوسي، مصباح المتجهد، ٢: ٧٩١. ابن طابوس، إقبال الأعمال، ٣/ ١١٩؛ المجلسي، زاد المعاد، ص. ٢٦٠؛ الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص. ٥١١.

(٥٤) الشيخ عباس القمي، منتهى الأعمال، ٢: ١٩١.

(٥٥) أنه مذكور في تقويم الشيخ المفيد بـ ١٠ من ربيع الأخير. (Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, s. 35).

النشابوري، تقويم الشيعة ص. ١٣١. والشيخ الطوسي يذكره ١٠ من ربيع الأخير. الشيخ الطوسي، مصباح المتجهد، ٢/ ٧٩٢؛ الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص. ٥١٢.

(٥٦) بنت علي من زوجته فاطمة. تكنى بأم المصائب وأم النوائب، العمري المجدي، ص ١٩٩؛ ابن فندق، لباب الأنساب، ١/ ٣٣٧.

شخصية نسائية كاريزمية للشيعة لها حضور طاع على ألسنة القصاص والوعاظ بعد الأئمة، فاسمها مكتوب في اللوح المحفوظ وقد أوحى إلى النبي به بوحى مخصوص بدون ملك، وهي تحمل من صفات أمها «فاطمة الزهراء» وجدتها «خديجة الكبرى»^(٥٧) إن حديثها الذي تحدثت به في قصر «يزيد» بالشام بعد مقتلة كربلاء يدار على الألسنة دوما لتكون مثلاً يحتذى به في الشجاعة للنساء خاصة، كما كان أخواها وآباؤها أمثلة الشجاعة للرجال.

١٣ من جمادى الأولى ١١: استشهاد فاطمة الزهراء (ص.ع.).^(٥٨) يوم يعتقد فيه باستشهاد السيدة «فاطمة الزهراء» ولتلك الحادثة تاريخاً يذكران في المرويات: أولها بعد ٧٥ يوماً من وفاة النبي (ص.) وثانيها بعد ٩٥ يوماً، وعلى الرغم من ذلك فإن اليومين مقبولان لدى الشيعة^(٥٩) إلا أن التاريخ المعتمد في إيران لهذه الواقعة هو ٣ من جمادى الآخرة.

جمادى الآخرة:

٣ من جمادى الآخرة ١١: استشهاد فاطمة الزهراء (ص.ع.): يوم يعتقد فيه باستشهاد السيدة «فاطمة الزهراء» المذكورة عند الشيعة بـ«سيدة النساء»^(٦٠) فالיום إجازة رسمية. وفي هذا اليوم تقام احتفالات الذكرى بشكل واسع يلي عاشوراء في الأهمية. فقضية كيفية وفاة السيدة «فاطمة الزهراء» مسألة طال الاختلاف والنقاش فيها بين الشيعة والسنة منذ مئات السنين. وهناك عشرون يوماً بين ١٣ من جمادى الأولى وبين ذلك اليوم تسمى بالأيام الفاطمية، حيث يستهدف بها أن يكون الناس في مأتم دائم. فبرئاسة الزعيم المرشد الأعلى لإيران تقام محافل الذكريات المختلفة طوال عشرين يوماً. إن فترات الاحتفال تستغرق ١٠ أيام وتسمى بـ«دها» إلا أنه قد أضيف لها «دها» أخرى فأصبحت عشرين يوماً تامة. والفترة الأولى منها ما بين ١٠-٢٠ من جمادى الأولى تسمى «Dehe-i Fatmiyye-yi Evvel» والفترة الثانية ما بين ١-١٠ من جمادى الآخرة تسمى «Dehe-i Fatmiyye-yi Dovvom»^(٦١) وفي كل من الفترتين تقام ثلاثة أيام على حدة تبلغ فيها البكائيات ذروتها.

(٥٧) النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ١٤٨.

(٥٨) إنه المذكور في تقويم الشيخ المفيد ٣ من جمادى الآخرة ١١. 36. 11. Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, أنه أول مرة يتحدث المجلسي عن مفهوم مراسم المأتم كما أنه يوصي تلعين فاطمة وأعدائه جميعاً وفي رأسهم أبو بكر وعمر. المجلسي، زاد المعاد، ص. ٢٨١. انظر الروايات مختلفة لتاريخ وفاة فاطمة، النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ١٦٥-١٦٥.

(٥٩) النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ١٣٥.

(٦٠) الشيخ الطوسي، مصباح المتعجب، ٧٩٣/٢.

(٦١) <http://www.beytoote.com/art/decorum/start3-decade2-fatemiye.html> (زيارة بتاريخ: ٢٨.٠٩.٢٠١٧).

٣ من جمادى الآخرة: يوم تكريم الأمهات وزوجات الشهداء: وهو يوم ذكرى وفاة «أم البنين» زوجة «علي» رضي الله عنه وأم «أبي الفضل العباس» ومع ذلك لا يوجد في مصادر العهد الأول أي معلومات تخبر عن هذا اليوم^(٦٢).

٢٠ من جمادى الآخرة: مولدة السيدة الزهراء^(٦٣): "Rûz-ı Zen" يوم النساء (اليوم العالمي للمرأة بإيران^(٦٤))، وهو إجازة رسمية في أنحاء إيران بدلا من ٢٥ من آزر / ١٦ من ديسمبر في فترة نظام الشاه قبل الثورة الذي عدّ من التأثيرات الغربية، فاستبدل به ذلك اليوم وأصبح يوم مولد السيدة فاطمة الزهراء. ^(٦٥) التي تغص حكاية مولدها بعشرات المعجزات والكرامات، وفي ذلك اليوم يُحث الأزواج على إهداء زوجاتهم، والأولاد يهدون أمهاتهم. إن إحداث علاقة بين السيدة «فاطمة» وبين ذلك اليوم الذي ظهر في العصر الحديث يدل دلالة واضحة على محاولات تحديث الفكر الشيعي لخطابه ولكن من خلال جذوره القديمة.

٢٠ من جمادى الآخرة ١٣٢٠ / ١٩٤١: يوم ولادة آية الله «الخميني» زعيم الثورة الإيرانية: فإنه كان ينبغي الاحتفال بذلك اليوم مطابقاً للتقويم الهجري الشمسي إلا أنه بسبب حمله صفة الزعامة الروحية فقد احتفل بمولده طبقاً للتقويم الهجري القمري.

رجب:

١ من رجب ٥٧هـ: مولد الإمام محمد الباقر (عليه السلام)^(٦٦): يوم ولد فيه «محمد الباقر» الإمام الخامس من أئمة الشيعة.

٣ من رجب ٢٥٤هـ: استشهاد الإمام علي الهادي^(٦٧): يوم استشهد فيه علي الهادي الإمام العاشر من أئمة الشيعة.

١٠ من رجب ١٩٥هـ: مولد الإمام محمد الجواد (ع): يوم ولد فيه محمد بن علي الجواد الإمام التاسع من أئمة الشيعة^(٦٨).

(٦٢) الشيخ الطوسي، مصباح المتهجد، ٢ / ٧٩٣-٧٩٥.

(٦٣) الشيخ الطوسي، مصباح المتهجد، II، ٧٩٣؛ ابن طاوس، إقبال الأعمال، III، ١٦٢؛ المجلسي، زاد المعاد، ص. ٢٨١.

(٦٤) الشيخ عباس القمي، منتهى الأعمال، ١، ٢١٣.

(٦٥) <https://mamasite.ir/fa/news/304374/1395>. (روز مادر تاریخچه-روز-زن-و-مادر زیارة بتاريخ 9 Eylül 2017).

(٦٦) وفي تقويم الشيخ المفيد مقبول نفس التاريخ، النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ١٨٥؛ (Büyükkara, Önemli Tarih, Gün)؛ ve Geceler, s. 37(.

(٦٧) وفي تقويم الشيخ المفيد مقبول نفس التاريخ، النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ١٨٦-١٨٧؛ (Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, s. 37).

(٦٨) الشيخ المفيد يسجل تاريخ ولادة محمد بن علي بـ ١٥ من رمضان نفس السنة. ((Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, s. 18؛ الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص. ٢٦٠؛ النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ١٨٩.)).

١٣ من رجب: مولد أمير المؤمنين (ع). يوم ولادة علي بن أبي طالب^(٧٩): وهو يوم إجازة رسمية في إيران يحظى بأهمية خاصة ويسمى بـ Rûz-i Merd (أي: عيد الرجال/ عيد الآباء) بحيث تُحْتَفَلُ بالزواج فيه على إهداء أزواجهن، والأولاد يهدون آباءهم.

١٣-١٤-١٥ من رجب^(٨٠): أيام الاعتكاف: وهي من الأيام المهمة للمجتمع الإيراني في حياتهم الدينية، لأن فريقاً من المتدينين الإيرانيين يذهبون إلى المساجد للصوم والعبادة فيبيتون في تلك الأيام هناك، ولذلك فإن الدولة والمنظمات المدنية الاجتماعية معا يعبئون مواردهم لتجهيز المساجد للمعتكفين، فتشاهد الرغبة الجارفة من الشعب المتدين في المساجد في تلك الأيام وفي مدينة قم ذات الطابع الديني الخاص.

١٥ من رجب ٦٢هـ: وفاة السيدة زينب (ع).^(٨١) ذكرى وفاة السيدة «زينب بنت علي» رضي الله عنها، وتذكر خصائصها المميزة عن غيرها في ذكرى وفاتها كما تذكر في مولدها ويؤكد على الجانب النموذجي في حياتها للنساء خاصة.

٢٥ من رجب ١٨٣هـ: استشهاد الإمام موسى الكاظم (ع).^(٨٢) هو تاريخ وفاة «موسى بن جعفر الكاظم» الإمام السابع من أئمة الشيعة في سجن «هارون» الرشيد خليفة العباسيين. إن من لوازم اهتمام الشيعة بالأحداث التاريخية ذكر يوم المظالم هذا، وفيه يتم التأكيد على تشويه صورة الخصم المتمثل في «هارون» الرشيد هنا، ومحاولة الربط بينه وبين خصوم إيران السياسيين والمذهبيين في العصر الحديث^(٨٣).

٢٧ من رجب: «Iyd-i Meb'as» عيد المبعث/ عيد الرسالة^(٨٤): إنه يومٌ تلقى فيه النبي شرف الرسالة المحمدية، وهو إجازة رسمية، لكن لا يشاهد فيه أي احتفالات أو نشاطات كما تقام في الأعياد الأخرى ما عدا أنه إجازة رسمية. وفي الحقيقة إن ذلك اليوم يحتفل به عند الشيعة من قديم الزمن حيث يؤكد «الطوسي» أن ٢٧

(٦٩) مع أن الشيخ يقبل ذلك التاريخ إلا أن الشيخ المفيد يسجل التاريخ بـ ٢٣ من رجب. (Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, s. 64; المجلسي، زاد المعاد، ص. ٢٤؛ ٢٦٠؛ النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ١٩٥-٢٠٦).

(٧٠) يؤكد الشيخ الطوسي على استحباب صلاة خاصة ١٢ ركعة في يوم ١٥ من رجب. (الشيخ الطوسي، مصباح المتهجد، ٢/ ٨٠٦). من المعتقد أن التأكيد الأول على أهمية تلك الأيام ابتداءً بالمجلسي. (المجلسي، زاد المعاد، ص. ٢٤-٢٥؛ الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص. ٢٦٠-٢٦١).

(٧١) النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٢٠٧.

(٧٢) الشيخ المفيد يقبل نفس التاريخ (Büyükkara, Önemli Gün ve Geceler, s.38; المجلسي، زاد المعاد، ص. ٣٤؛ الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص. ٢٧٠؛ النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٢١٦).

(٧٣) على سبيل المثال فقد سمعنا في الإذاعة الإيرانية برنامجاً بعنوان: "ذكريات" سنة ٢٠١٣م عقد فيها المذيع علاقة بين ما فعله "هارون الرشيد" من مظالم وما يفعله "أوباما" رئيس أمريكا، بربط عجيب بين الماضي والحاضر.

(٧٤) الشيخ المفيد يقبل نفس التاريخ (Büyükkara, Önemli Gün ve Geceler, s.39؛ ابن طائوس يقرر التاريخ بـ ٢٥ من رجب؛ ابن طائوس إقبال الأعمال، ٢٦٢، ٣؛ المجلسي، زاد المعاد، ص. ٣٥؛ الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص. ٢٧٠-٢٧٥؛ النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٢٢١-٢٢٣).

من رجب ليلة المبعث ويصل في هذه الليلة ١٢ ركعة خاصة، ويستحب فيها الاغتسال والصوم في نهارها^(٧٥). وعلى ما نقله «ابن بطوطة» من أن هذه الليلة ٢٧ من رجب تسمى بـ«ليلة المحيا» حيث إن الشيعة يذهبون إلى النجف عند قبر علي رضي الله عنه، ويأتون بـ ٣٠ أو ٤٠ نفرًا من المعوقين من أهل العراقيين وخراسان وفارس والأناضول فيجلسونهم على المقبرة بعد العشاء وينتظرون حتى يقوموا، وفي الوقت نفسه ينشغلون بالدعاء والذكر عند المقبرة^(٧٦). أما أهل السنة فيحتفلون برحلة المعراج في تلك الليلة.

شعبان:

٣ من شعبان سنة ٤هـ: مولد الإمام الحسين (ع).^(٧٧): فكذا يسمى اليوم بـ«Rûz-1 Pâsdâr» يوم المحافظ^(٧٨) فيتحدث فيه عن ولادته وحياته بإضافة المعجزات والكرامات التي تزين الاحتفال.

٤ من شعبان ٢٦هـ: مولد العباس: يوم ولد فيه «أبو الفضل العباس بن علي بن أبي طالب» ويطلق على هذا اليوم اسم «Rûz-1 Cânâz/ يوم الغزاة» حفاظاً على ذكرى أبي الفضل. وأبو الفضل له مكانة خاصة يتميز بها لدى الشيعة، فله ألقاب مثل «القمر المنير لبني هاشم»، و«باب الحوائج»^(٧٩) وغير ذلك. وهو شخصية رمزية للشجاعة والقوة يذكر في جميع المناسبات، ويعتقدون في تحقق مئات المعجزات حول اسمه حيث يصل إلى الدرجة الأسطورية. فكثيراً ما تختلط شخصيته الحقيقية بشخصيته المحكية، لقد استطاع أن ينفذ إلى الحياة اليومية الإيرانية إلى حد أنهم حينما يتدثون عملاً يحتاج إلى البطش والقوة ينادون يا «أبا الفضل» فهو البطل المغوار الخارق للعادات، إذ جعل من حمله لواء الحسين يوم كربلاء شخصية بارزة من أبرز شخصيات أيام المأتم. إن مجاهداته في معركة كربلاء تروى عاطفياً وحامساً لدرجة أن الراوي ومن معه كأنهم يعيشون المصيبة الآن. فإنه فقد يده الأولى أو لا ثم يده الأخرى فوهب الله له جناحين لطير بهما في الجنة مع الملائكة، وإن مكانته بين الشهداء مكانة مستثناة عن بقية الشهداء جميعاً^(٨٠).

(٧٥) الشيخ الطوسي، مصباح المتجهد، ٨١٣٢-٨١٧. فكذلك أن ابن طاموس يتحدث عن كثير من عبادات النوافل الخاصة بهذا اليوم. ابن طاموس، إقبال الأعمال، ٢٦٤٣-٢٧٦.

(٧٦) Ebû Abdullah Muhammed İbn Battuta Tancî, İbn Battuta Seyahatnamesi I, çev. A.Sait Aykut, (٧٦) .Yapı Kredi Yay., 2004, s. 252 İstanbul,

(٧٧) Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, s. 39 (٧٧) ابن طاموس، إقبال الأعمال، ٣: ٣٠٣؛ المجلسي، زاد المعاد، ص. ٥١؛ الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص. ٢٩٢؛ النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٢٣٣.

(٧٨) <http://www.hawzah.net/fa/Magazine/View/3872/6270/68414> (روز-ياسدارتاريخ الزيارة: ١٧ Kasim 2017).

(٧٩) إن استعمال هذا العنوان الذي يأتي بمعنى الباب الذي يسد الحوائج للشخص الذي لا يعتقد أنه معصوم يبين مدى أهمية أبي الفضل من حيث الثقافة الإيرانية. إن ذكر أبي الفضل بهذا العنوان أكثر انتشاراً بين الأتراك الآزريين.

(٨٠) النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٢٣٨.

٥ من شعبان ٣٨هـ: مولد الإمام زين العابدين (ع).^(٨١) يوم يحتفل فيه بولادة علي بن الحسين الإمام الرابع من أئمة الشيعة.

١١ من شعبان ٣٣هـ: مولد علي الأكبر (ع): يوم احتفال بولادة علي الأكبر بن الحسين. يروى أنه أكثر من يشبه النبي (ص). من حيث سبياه (ص).^(٨٢) فكذا يرى تسمية ذلك اليوم باسم «Rûz-1 Cevân» يوم الشباب» في السنوات الأخيرة^(٨٣).

١٥ من شعبان سنة ٢٥٥هـ: والذي اشتهر بيوم «Nîmei Şaban» منتصف شعبان: فهو يوم احتفال بمولد «محمد المهدي» الإمام الثاني عشر من أئمة الشيعة حيث إنه في الغيبة الكبرى الآن على ما يعتقد الشيعة. وهو يوم يشاهد فيه إقامة أكبر المحافل إجلالاً بعد احتفالات غدیر خُم ولا سيما يقام بفعاليات كبيرة في مسجد جَمَّكَرَان في مدينة قم على اعتبار أنه عيد. كما يعتقد لدى الشيعة أنه مسجد قد تم عمراناه بأمر وتوجيه أتى من المهدي خاصة وهو يوم إجازة رسمية. ويقص مولده مصاحباً بأنواع من المعجزات معتقداً فيها بأن ولادته رحمة للعالم جميعاً. بحيث إنه يروى أن ماء زمزم قد ازداد وغزر يوم ولادته إلى درجة رؤيته بالعين^(٨٤). فكذا على ما يقال إن كثيراً من الناس قد يأخذون وثيقة براءتهم من نار جهنم في ذلك اليوم تبركاً لولادته وتشريفاً له فلذا سميت ليلة ولادته بليلة البراءة كذلك^(٨٥). إن ليلة البراءة التي يحتفل بها أهل السنة في نفس التاريخ قد غير في مضمونها بإضافة وسيلة البراءة هنا، ولا تزال باقية حتى اليوم عند الطرفين مع الفارق.

(٨١) أن الشيخ المفيد يقبل تاريخ ١٥ من جمادى الأولى. فأما الشيخ البهائي يوافق هذا التاريخ. (Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, s. 66). أما الشيخ الطوسي وابن طاوس يسجلان ١٥ من جمادى الأولى كذلك ويذكران استحباب الصيام في ذلك اليوم. الشيخ الطوسي، مصباح المهجد، ٧٩٢٢؛ ابن طاوس، إقبال الأعمال، ٣: ١٥٦.

(٨٢) النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٢٤٠-٢٤١.

(٨٣) <http://setare.com/fa/news/11090> (روز-جوان-چه-روزی-است. تاريخ الیازة: ١٧ Kasım 2017).

(٨٤) للأحداث المعجزة التي يعتقد أنها حدثت حول ولادته، انظر. أبو جعفر محمد بن الحسن الشيخ الطوسي، (ت. ١٠٦٧/٤٦٠)، الغيبة للحجة، قم، دار المعارف الإسلامية، ١٤١١/١٩٩٠ ص. ٢٢٩-٢٥٢.

(٨٥) النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٢٤١؛ إن الشيخ الطوسي، لغرض إحياء هذا اليوم ووفقاً لتصور المذهب السني قد يسرد مجموعة من الروايات التي تكونت من الصلاة والصيام والأدعية المتعلقة بذلك اليوم ويذكر في النهاية شيئاً قليلاً من ولادة المهدي. إنها هذا هو وضع الشيعة في عصره فظاهر أنهم يعتبرون هذا اليوم كما اعترف بها جميع المسلمين وسيلة لخلاصهم من الخطايا. فبتلك المناسبة أن كانوا يذكرون عن المهدي قليلاً، أما في العصور المتأخرة أخرجت المفاهيم والمعاني ليوم وقدم المهدي حيث تم تأويل الروايات الأخرى المتعلقة باللية مواز بتصور المهدي. (انظر. الشيخ الطوسي، مصباح المهجد، ٨٢٩٢-٨٤٤). يمكن رؤية نفس النهج عند ابن طاوس. (ابن طاوس، إقبال الأعمال، ٣١٢٣-٣٥٥). أن التأكيد القوي الأول الذي يجعل ١٥ من شعبان مرتبطاً بالمهدي قد بدأ بالمجلسي فيستمر ذلك في يومنا بالكتاب "مفاتيح الجنان" من بين أكثر الكتب قراءة. (المجلسي، زاد المعاد، ص. ٥٥-٥٦؛ الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص. ٢٩٥).

رمضان^(٨٦):

١٠ من رمضان قبل الهجرة بثلاثة أعوام: وفاة السيدة خديجة (ص.ع.): ذكرى وفاة السيدة خديجة الكبرى. إن السيدة خديجة لكونها أم السيدة فاطمة لها مكانة خاصة عند الشيعة الإمامية من بين زوجات النبي (ص.ع.) الأخرى^(٨٧).

١٥ من رمضان سنة ٣هـ: مولد الإمام الحسن المجتبي (ع.): يوم يحتفل فيه بمولد الإمام «الحسن المجتبي» الإمام الثاني من أئمة الشيعة^(٨٨). وكذلك يسمى هذا اليوم بـ«Rûz-ı ikrâm يوم الإكرام»^(٨٩).

١٧ من رمضان: معراج الرسول (ص.) يوم عرج فيه الرسول (ص.) وعلى اعتقاد الشيعة إن الرسول قد عرج به بالجسم يقظته، وأن جملة ما يدور على ألسنة أهل السنة من لقاءات النبي بالأنبياء في السماوات كلها يثبتها الشيعة ويقبلونها كما هي^(٩٠).

١٩ من رمضان سنة ٤٠هـ: «Rûz-ı Zerbet» يوم الضربة: الذي تلقى فيه الإمام علي ضربة السيف التي تسببت في وفاته^(٩١).

١٨-٢٠-٢٢ من رمضان: وليالي تلك الأيام هي ليلة القدر لدى الشيعة: وهي تذكر أيضاً باسم ليلة الإحياء خاصة^(٩٢).

٢١ من رمضان سنة ٤٠هـ^(٩٣): استشهاد الإمام علي (ع.): ذلك يوم استشهد فيه سيدنا علي (ع.) وهو إجازة رسمية.

الجمعة الأخيرة من شهر رمضان: «Rûz-ı Cihânî-yi Kuds يوم القدس العالمي»: كما أن مسألة فلسطين قضية دينية عند مسلمي العالم جميعاً فكذلك تتلقى بالقبول من قبل الشيعة الإيرانيين بنفس العاطفة

(٨٦) أن الشيخ الطوسي فتح باباً طويلاً خاصاً لما في رمضان وسرد ما فيه من صلاة وصيام والنوافل وأيام الاعتكاف والدعوات التي تدعوا بها في هذه الأيام بشكل واسع. ومع ذلك لا يذكر أي يوم آخر له معنى خاص. الشيخ الطوسي، مصباح المتهدج، ٢٠٣٩-٦٤٨.

(٨٧) فذلك الشيخ المفيد يسجل ذلك التاريخ في تقويمه. فكذا ابن سعد موافق لهذا التاريخ. (Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, 17, 7 nolu dipnot).

(٨٨) النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٢٧٦.

(٨٩) <http://www.ettelaat.com/etiran/?p=131258> (تاريخ الزيارة: ١٧ Kasım 2017).

(٩٠) النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٢٧٨-٧٩.

(٩١) وفي تقويم الشيخ المفيد مسجل نفس التاريخ فكذا ابن سعد والطبري موافقان لهذا التاريخ. انظر. النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٢٨٦؛ 18 s. Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler.

(٩٢) ويلاحظ الشيخ المفيد أنه من المتوقع أن يكون ٢٣ من رمضان ليلة القدر. (Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, s.19. المجلسي، زاد المعاد، ص. ١٢٢-١٢٨؛ الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص. ٣٩٨).

(٩٣) وفي تقويم الشيخ المفيد والشيخ البهائي مسجل نفس التاريخ. والكليني يذكر التاريخ بـ ٩ من رمضان. فأما الطبري يسجل شهر ربيع الآخر مع ١٧ و ١٩ من رمضان. 69, 19 s. Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler.

والحماسة. فيحاولون في ذلك اليوم المحافظة على حيوية التوتر السياسي بين إيران وإسرائيل فتدعم قضية فلسطين بمظاهرات جماعية في جميع أنحاء إيران وتلعب إسرائيل، وتكون طهران هي مركز المظاهرات الغاضبة، ففيها تقام مسيرات طويلة باشتراك أئمة المساجد وأكابر الدولة وأركانها يتقدمون المظاهرات والمسيرات لترغيب عموم الشعب في المشاركة والحشد.

شوال:

١ من شوال: «Iyd-ı Saîd-i Fitr عيد الفطر»: وله يوماً إجازة رسمية فقط على عكس ما في بلدنا تركيا^(٩٥). ويستحب أن يؤكل شيء من صعيد سيدنا الحسين تبركاً قبل صلاة العيد^(٩٦).

٢٥ من شوال سنة ١٤٨ هـ: استشهاد الإمام جعفر الصادق (ع).^(٩٧): فاليوم إجازة رسمية، فقبول يوم وفاة جعفر الصادق من بين الأئمة الآخرين غير علي (ع). مرتبط بتكريمه وتفضيله في تطور الفكر التشيعي.

ذو القعدة:

١ من ذى القعدة سنة ١٧٣ هـ: مولد السيدة المعصومة (ع). يوم ولادة «فاطمة المعصومة» بنت موسى الكاظم (ع). إنه يحتفل به تحت اسم «Rûz-ı Dohter يوم البنات» خاصة، وتصبح مدينة قم في ذلك اليوم مسرحاً لأنواع من الاستعراضات ما لم تكن في وقت آخر، حيث إن شوارع المدينة التي يغلب عليها اللون الأسود في كل شيء من اللبس إلى التزين في الأوقات الأخرى من السنة قد تزين وتحلى بإعلانات وملصقات ورايات ملونة بجميع الألوان في ذلك اليوم.

٥ من ذى القعدة: «Rûz-i Tecîl-i İmamzâdegân ve Bekâ-ı Müteberrika» يوم الأئمة وتعظيم أضرحتهم: وهو يوم يؤكد فيه على قيمة الأئمة وأهمية قبورهم، حيث إن قبورهم لها مكانة خاصة في الحياة الاجتماعية والثقافية لإيران، وفي يومنا حالياً تقام أنشطة كثيرة تساعد على رفع شأن قبورهم في نظر الشعب في أنحاء إيران كلها، حيث يؤكد على أنهم وقود «الحرب الباردة» الدائرة رحاها على الوهابية^(٩٨).

١١ من ذى القعدة سنة ١٤٨ هـ: مولد الإمام الرضا (ع).^(٩٩): يوم يقام فيه باحتفال مولد علي الرضا الإمام الثامن من أئمة الشيعة.

(٩٤) يؤكد الشيخ المفيد على أهمية هذا اليوم لأنه يوم هلاك عمرو بن العاص. (Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, s.19).

(٩٥) النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٣٠١.

(٩٦) الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص. ٤٣٣؛ النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٣٢٠.

(٩٧) <http://www.hawzah.net/fa/goharenab/View/43749> (تجليل - از - امام زادگان وبقاع متبركه پنجم - ذى القعدة تاريخ الزيارة: ١٧ 2017 Kasim).

(٩٨) الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص. ٤٣٤؛ النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٣٢٩.

١-١١ من ذى القعدة: «Dehe-i Kerâmet أيام كرامات دها»: الأيام العشرة التي تبدأ بيوم ولادة السيدة «فاطمة المعصومة» وتنتهي بيوم ولادة أخيها الكبير «علي الرضا» تسمى بـ«كرامات دها». فإن وجود ضريح فاطمة في قم وضريح «علي الرضا» في مشهد جعلهما يظهران أكثر من غيرهما في التشيع الإيراني، فإن إيران تسعى لتقوية التشيع في نفوس الشعب داخل إيران، وكذلك في نفوس أتباع المذهب خارجها.

٣٠ من ذى القعدة سنة ٢٢٠هـ: استشهاد الإمام الجواد (ع): يوم ذكرى وفاة «محمد بن علي الجواد» الإمام التاسع من أئمة الشيعة^(٩٩).

ذو الحجة:

١ من ذى الحجة سنة ٢هـ: ذكرى زواج الإمام علي بفاطمة الزهراء^(١٠٠): ولإحياء ذلك اليوم في نفوس الشيعة فقد استحدثت بعض الفعاليات والأنشطة التي تقام تحت اسم «أسبوع النكاح والأسرة» بعد سنة ٢٠١٣م. واحتراماً لذلك اليوم لا تسجل وقائع الطلاق الواقعة فيه في السجلات الرسمية بل تؤجل إجراءات من وقع الطلاق منه طلاقاً قطعياً إلى يوم بعده^(١٠١). مما يوحي بتدخل التشيع في أعماق الحياة الاجتماعية وتجذره وتشعبه.

٦ من ذى الحجة سنة ١٤٠٧هـ: «Rûz-i Hunûn-i Hacc» ذاك يومٌ قتل فيه الحجاج من طرف سلالة آل سعود: ومن المثير للاهتمام تناول الإيرانيين تلك الحادثة على حسب التقويم الهجري مع أنهم يؤرخون الأحداث التي حدثت في الفترات الأخيرة على حسب التقويم الشمسي الميلادي في الغالب، فذلك يحتفل أن يكون محاولة منهم لتقديم الحادثة ببعدها الديني أكثر ولجعل الربط بين الحج وتلك الحادثة ارتباطاً قوياً، ويمثل هذا اليوم فرصة مناسبة لإظهار العداوة للسعودية وللقائمين عليها واستحضار مشاعر الحقد المعدة سلفاً.

٧ من ذى الحجة سنة ١١٤هـ: شهادة الإمام محمد الباقر (ع)^(١٠٢): ذكرى وفاة محمد الباقر الإمام الخامس من أئمة الشيعة.

(٩٩) الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص. ٤٣٨؛ النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٣٣٥.

(١٠٠) الشيخ المفيد يقبل نفس التاريخ. فكذا الشيخ الطوسي يقبل التاريخ نفسه ومع ذلك يذكر وفقاً لبعض الروايات فإنه يقبل أيضاً السادس من ذى الحجة أيضاً. بالإضافة إلى ذلك يؤكد على استحباب قيام صلاة في هذا اليوم باسم "صلاة فاطمة" أربع ركعات فيها أنواع من الصلوات والتسبيحات. (الشيخ الطوسي، مصباح المتهجد، ٢/ ٦٧١؛ المجلسي، زاد المعاد، ص. ١٦٢). يسجل المجلسي ب٦ من ذى الحجة. ومع ذلك يؤخذ أساساً في إيران تاريخ ١ من ذى الحجة. (النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٣٤٦-٣٥٦).

(١٠١) <http://markazi.msy.gov.ir/news/1120672> أخبارhtmlعناوين-برنامجهاي-هفته-ازدواج-تعالي-خانواده-

اعلام-شد - (تاريخ الزيارة: ١٧ 2017 Kasim).

(١٠٢) الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص. ٤٤٢؛ النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٣٥٧.

٩ من ذى الحجة سنة ٦١هـ: «Rûz-i Niyâiṣ»^(١٠٣). إنما هو اسمٌ علمٌ ليوم وقفة عيد الأضحى: ويستخدم في إيران خاصة. فيدعا فيه في عموم إيران بدعوات دعا بها الإمام الحسين يوم عرفة في الحج. إن في مصادر الشيعة روايات تبين أن من زار مقبرة الإمام الحسين يوم عرفة فله ثواب ألف حجة وألف عمرة وألف غزوة مع رسول الله^(ص). وإلى جانب تلك الروايات من الممكن أن نلتقي أيضاً بالروايات التي تفيد أن من لم ينل المغفرة في رمضان فله أن يغفر إذا دعا يوم عرفة عيد الأضحى بموضع لا ظل له تحت الشمس^(١٠٤). بيد أنه على الرغم من تناول تلك الروايات على الألسنة باستمرار ليس لها أي أثر يرى في نظر الشعب على ما يشاهد حيث إن الناس يقومون بالدعاء في مواضع لها ظل كتحت المظلات أو تحت الأشجار أو غير ذلك. إن اليوم نفسه يذكر أيضاً باستشهاد «مسلم بن عقيل» وذلك أنه كان ابن عم الإمام الحسين ورسولاً أرسله إلى الكوفة وقد استشهد على يد جيش الأمويين في ذلك اليوم^(١٠٥).

١٠ من ذى الحجة: «Iyd-i Saîd-i Kurban» عيد الأضحى المبارك: فالإجازة الرسمية فيه يومان. ويمر هذا اليوم في إيران بهدوء مقارنة بغيره من الأيام الأخرى، بحيث لا ترى فيه المناظر والمشاهد التي اعتدنا رؤيتها في تركيا، إضافة إلى قلة عدد المضحكين مقارنة ببلدنا تركيا، إلا أن تلك النسبة قد بدأت تتزايد في السنوات المعدودة الأخيرة. وقد سميت فترة ما بين ١٠ و ١٨ من ذى الحجة بـ«Dehe-i İmâmet ve Velâyet» أيام الإمامة والولاية» في السنوات الأخيرة، وفي تلك الأيام تتم الاستعدادات لاحتفالات «غدیر حُجْم» بإقامة أنواع من النشاطات الاجتماعية والثقافية إلى جانب فعاليات التبليغ التي تؤكد على أهمية الولاية ويوم الغدير وولاية الفقيه ويتم كل ذلك بأوامر وتعليمات تأتي من الزعيم المرشد الأعلى وتحت رعايته شخصياً^(١٠٦).

١٥ من ذى الحجة سنة ٢١٢هـ: ولادة الإمام المهدي (ع).: يوم مولد علي الهادي الإمام العاشر من أئمة الشيعة^(١٠٧).

(١٠٣) لا الشيخ المفيد ولا الشيخ البهائي يتحدثان في تقويمهما عن أي ارتباط لذلك اليوم بسيدنا الحسين. ومن بين الأحداث المتعلقة بذلك اليوم التي سجلها الشيخ المفيد هي يوم أن عفا الله عن آدم (ع)، ويوم ولادة إبراهيم (ع)، واليوم الذي تم فيه قبول توبة داود (ع)، ويوم ولادة عيسى بن مريم (ع)، واليوم الذي استشهد فيه مسلم بن عقيل. (Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, s. 22).

(١٠٤) جعفر بن محمد القمي ابن خلويه (ت. ٩٧٨/٣٦٨) كامل الزيارات، تحقيق، جواد القيومي، قم، نشر الفقهاء، ١٤٢٩/٢٠٠٩، ص. ١٦٩-١٧٣.

(١٠٥) الشيخ الطوسي، مصباح المتجهد، ٧١٤٢-٧١٧؛ المجلسي، زاد المعاد، ص. ١٧٠-١٧٢.

(١٠٦) النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٣٦١.

(١٠٧) <http://www.598.ir/fa/news/173632> (شعار-دهه-امامت-و-ولاية-مشخص-تاريخ-الزيارة: ٢٨ Eylül 2017).

(١٠٨) أنه مسجل في تقويم الشيخ المفيد ٢٧ من ذى الحجة. إلا في مؤلف آخر "الإرشاد" للشيخ المفيد وفي الكليني وتقويم الشيخ البهائي مسجل ١٥ من ذى الحجة (Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, s. 28, 76).

١٨ من ذى الحجة سنة ١٠ هـ: عيد غدِير حُجْم^(١٠٩): فهو أحد الأعياد العظيمة احتفالاً بإيران ويقال عنه إنه العيد الأكبر لآل محمد، فيومه إجازة رسمية. وهو يوم من الأيام النادرة التي تشهد فيها البهجة والبشاشة على وجوه الشعب الإيراني على عكس السنة بطولها حيث يغلب عليها الجو المأتمّي ويرى أثر المآتم على الشوارع. ففيه يتم انتشار الخبر الذي أخذ شكلاً تقليدياً وهو العفو العام للمحكوم عليهم من قبل المرشد الأعلى كافتتاح رمزي خاص لذلك اليوم قبل العيد، خاصة ذوا الأحكام البسيطة أو المخالفات، وبالمناسبة فقد تم إعلان الخبر عن العفو الذي شمل ١٢٤١ من المعتقلين المحكوم عليهم سنة ٢٠١٣ م، وقد شمل صاحب هذه السطور ذلك العفو.

٢٤ من ذى الحجة سنة ٩ هـ: «Rûz-i Mubâhele يوم المباهلة»^(١١٠): وهو ذكرى حادثة الملاعة التي تعرف باسم المباهلة في التاريخ الإسلامي حيث إنها وقعت بين النبي (ص.) وبين وفد أتى إلى المدينة ممثلاً لنصارى نجران^(١١١). وفي تلك الحادثة دليل شيعي على تحديد النبي (ص.) لآل البيت وإقراره لهم، وكيفية ترتيب التفاضل بينهم كما هي في حد ذاتها تعد دليلاً من أدلة الإمامة. ولذلك يهتم بهذا اليوم اهتماماً خاصاً ويقام فيه احتفالات كأنه عيد^(١١٢). فيؤكد دائماً على أن فكرة التشيع قد تم تسجيلها في القرآن الكريم بتلك الحادثة كما أن للشيعية مكانة خاصة تميزهم عن غيرهم من المعارضين لهم. بحيث يرددون مراراً على كراسي الوعظ والمنابر أنه ليس لأهل السنة أي كلام يقولونه بعد هذه الآية، بحيث تضرب بها وجوههم في الحجاج والمناظرات والمناقشات.

(١٠٩) إنه من التواريخ التي اتفقت عليه المصادر. بالإضافة إلى ذلك يقبل الشيخ المفيد ذلك اليوم يوماً اغتيل فيه عثمان وبويع مع علي. (Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, 25) وابن طائوس يؤكد على استحباب قيام صلاة خاصة لهذا اليوم اثنتي عشرة ركعة. (ابن طائوس، إقبال الأعمال، ٢: ٢٣٧؛ الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص. ٤٨٢).

(١١٠) والشيخ المفيد يسجل نفس التاريخ. (Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, 27) أما الشيخ الطوسي يسجل تاريخ ٢٥ من ذى الحجة مع قبوله ٢٤ من ذى الحجة أيضاً. إن ذكر الشيخ الطوسي بمثل تلك الحادثة التي تطورت حول حدث سياسي وذكره أيضاً متناً لدعاء خاص لهذا اليوم يمثل مثلاً في غاية الأهمية لبيان مدى تداخل الدين والسياسة في المذهب الشيعي. وهذا المذهب الذي ابتدأ به استمر بعده. (الشيخ الطوسي، مصباح المتهجد، ١٢: ٧٥٩-٧٦٠؛ ابن طائوس، إقبال الأعمال، ٢: ٣٥٤-٣٦٨؛ المجلسي، زاد المعاد، ص. ٢١٨-٢٢٧، الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، ص. ٤٩٦. النيسابوري، تقويم الشيعة، ص. ٣٨٨).

(١١١) إن وفداً من نصارى نجران حينما دعاهم الرسول إلى الإسلام زعموا أنهم كانوا مسلمين من قبل منذ فترة طويلة وأن عيسى يجب أن يكون لها بناء على ما ذكر في القرآن أنه ولد من غير أب. وعلى هذا تحداهم الرسول بدعوتهم إلى أن يجتمعوا فيبتهلوا فيجعلوا لعنة الله على من افترى على الله كذباً من الفتنتين. وفي اليوم المحدد ذهب الرسول (ص.ع.) ومعه علي بن أبي طالب والحسن والحسين وفاطمة ليبتهل مع نصارى نجران إلا أنهم لم يتقربوا من المباهلة وانصرفوا ورفضوا إن يدفعوا الجزية. فنزلت هذه الآية ٦١ من سورة آل عمران كما هي معروفة بآية المباهلة بسبب تلك الحادثة. فإن المصادر الشيعية بسبب أهمية الأفراد الذين أخذهم الرسول (ص.) معه إلى المباهلة قد اهتموا بتلك الحادثة اهتماماً آخر. وعلى ذلك فالرسول (ص.) حينما ذهب إلى المباهلة ذهب بالحسن والحسين وفقاً لكلمة "أبنائنا" المذكورة في الآية، وبالسيدة "فاطمة" وفقاً لكلمة "ونسائنا" و"علي" وفقاً لكلمة "وأفئسنا". وللمعلومات مفصلة حول الموضوع انظر. Mustafa Fayda, "Mübâhele", Türkiye Diyanet Vakfı. İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, XXXI, 425; Büyükkara, Önemli Tarih, Gün ve Geceler, s. 27, 50 nolu dipnot.

(١١٢) إن ابن طائوس ينصح أن يبدأ ذلك اليوم بال غسل والصيام وارتداء الملابس الجميلة وزيارة مقبرة أحد الأولياء إن أمكن. ابن طائوس، إقبال الأعمال، ٢: ٣٥٤.

النتيجة:

من المعلوم أن لجميع الأديان والحركات الدينية التي نشأت عبر التاريخ طقوساً خاصة مختلفة وذلك لتقوية التوحد والتجمع وروح المعية بين معتنقيها وتجميعهم حول الأفكار والمشاعر المشتركة بينهم، فبوسيلة تلك الطقوس تجعل المشاعر الإنسانية قوية لذلك الدين أو هذا المذهب، كما أنه يستهدف بها نقل مشاعر معينة مستوحاة من لحظات تاريخية تخدم أفكار المذهب في سيرورته إلى الأجيال التي تأتي من بعد.

إن أي دين أو نظام عقائدي لا يجد من ينتسب إليه ويعتقه ويحييه من الأجيال الآتية إلا بقدر نفوذه إلى الفرد والمجتمع، فمن المعلوم أن جميع الأديان أو النظم الاعتقادية تستخدم كثيراً وباستمرار التأكيد على الأوقات المقدسة في سبيل تحقيق ذلك. والإسلام ليس بدياً في ذلك، حيث يؤكد القرآن والسنة النبوية دوماً على أن كثيراً من الفترات الزمانية لها أهمية خاصة كليلالي رمضان وعيدي الفطر والأضحى وليلة القدر وغير ذلك، لكن قضية التأكيد على الأوقات المقدسة تشهد بكثرة ملفتة في المذهب الإمامي الاثني عشري من بين المذاهب الإسلامية الأخرى، إن التشيع قَسَمَ ووزع كثيراً من الأحداث التاريخية ذات الدلالة المذهبية على أيام السنة، فبذلك ضمن لنفسه البقاء والاستمرار في نفوس الأتباع طوال مئات السنين، كما تم تجديد المذهب وطقوسه باستمرار في مسيرته التاريخية حتى يصل إلى يومنا هذا بشكل مؤثر حاضر في الأذهان والمخيلات على الدوام.

إن التشيع في بادئ عهده قد اهتم كسائر المذاهب الأخرى بالأيام المقدسة ولقد ألفت في ذلك كتب كمؤلفات «الطوسي» و«ابن طاوس» لكنها كانت تتطابق كثيراً مع الأزمنة المعظمة عند أهل السنة، ولكن منذ البداية بدأ الانفصال بالتركيز على «غدير خم» و«عاشوراء» و«يوم المباهلة» حصراً، أما بعد أن دخل التشيع تحت سيطرة الحكومات في العصور المتتالية فقد زيد عدد الأيام والليالي المهمة بالنسبة للمذهب بشكل ملحوظ.

فعلى سبيل المثال: قد توجد فروق واختلافات كثيرة فيما بين تقويم الشيخ «المفيد» الذي عاش في عهد تشكّل فيه المذهب، وبين تقويم الشيخ «البهائي» من الشخصيات الهامة في العهد الصفوي. ومن جانب آخر نرى اتجاه الثورة الإيرانية قد بدأ في عملية تجديد المذهب وتحديثه لموافقة مستجدات العصر فيشاهد تجديد أسماء الأيام الكبيرة كيوم: «علي» ويوم «فاطمة» قد غير وبدل بأسماء جديدة حديثة مثل «يوم الأمهات» و«يوم الأباء» و«يوم الحرمة» وغير ذلك من الأسماء مع بقاء المعنى الرمزي الأيقوني.

ومع ذلك فقد استمرت الزيادة في عدد الأيام المعظمة باستحداث أيام جديدة مثل: ذكرى وفاة «الخميني» و«روز حنوني» و«أيام الإمامة» و«يوم الولاية» في العصر الحديث، بحيث يكاد لا يوجد يوم غير مهم على مدار السنة في إيران سواء أكان يوماً دينياً أم وطنياً.

ومن القضايا الهامة في احتفال ذكرى الأيام والليالي في التشيع إنما هي التأكيدات الخاصة على الشخصيات النسائية كالسيدة «خديجة» والسيدة «فاطمة» والسيدة «فاطمة المعصومة» والسيدة «زينب بنت علي» والسيدة «رقية بنت الحسين» والسيدة «أم البنين». وعندما تشاهد النساء يتحملن واجبات خاصة ويشتركن في الأنشطة والفعاليات يظهر أن الغاية المستهدفة من هذه الأيام قد تحققت.

إن الاهتمام الخاص بذكرى مولد «علي الرضا» وأخته «فاطمة» وذكرى وفاتها حيث إنها شخصيتان من الأهمية بمكان خاصة لإيران قد يعطى لنا فكرة رفع شأن التشيع الإيراني وإعلانه إلى مركز الصدارة في المحافل العالمية، بأن يجعل المذهب أكثر بروزاً، إضافة لما يمثله من تقوية للوعي الداخلي لدى الإيرانيين أنفسهم، ومن ناحية أخرى إن استحداث التشيع أياماً جديدة كأيام حنون الحج إنما هو عبارة عن جلب وتحويل مناحط إيران السياسية إلى الحلبة الدينية، فبذلك يظهر ظهوراً لا خفاء فيه امتزاج الدين بالسياسة في المجتمع الإيراني.

وهنا شيء آخر يستحق لفت النظر أيضاً وهو التأكيد على الذكرى السنوية لوفاة الأئمة وكبار المذهب ترى أكثر بروزاً في مقابل ذكرى مواليدهم، وذلك له ارتباط قوي بإبراز الجانب المأتمني بدءاً من عهد الصفويين، حيث إنه يرجع لهم الفضل في إكساب الأيام المعظمة طقوسها وشكلها منذ أن استلموا السلطة إلى الآن، بحيث نرى الجوانب العاطفية للأيام والليالي ومراسمها أكثر بروزاً وظهوراً في تاريخ التشيع كله. إن العرف الشيعي باهتمامه بتواريخ الوفايات وكأنه يتشوق إلى اشتيام النفس المأتمني طوال الوقت، على عكس العرف السني الذي يهتم بتواريخ المولد أكثر كليلة مولد النبي (ص). فلا غرو أن ينظر إلى المذهب الشيعي باعتباره مذهباً مأتمياً حزيناً بامتياز.

المراجع العربية:

- أبو الحسن علي بن أبي القاسم بن زيد بن فندق (ت. ٥٦٥/١١٦٩)، لباب الأنساب والألقاب والأعقاب، تحقيق. سيد مهدي الرجائي، قم، مكتبة آية الله المرعشي النجفي، ١٣٨٥/٢٠٠٧.
- أبو جعفر محمد بن الحسن الشيخ الطوسي (٤٦٠/١٠٦٧ ت.)، مصباح المتجهد، بيروت، مؤسسة فقه الشيعة، ١٤١١/١٩٩٠.
- أبو جعفر محمد بن الحسن الشيخ الطوسي، (ت. ٤٦٠/١٠٦٧)، الغيبة للحجة، قم، دار المعارف الإسلامية، ١٤١١/١٩٩٠.
- أبو جعفر محمد بن يعقوب الكليني، (ت. ٣٢٨/٩٣٩) أصول الكافي، تحقيق. علي أكبر الغفاري، طهران، دار الكتب الإسلامية، ١٤٠٧/١٩٨٦.
- أبو طالب إسماعيل بن الحسين الحسين المروزي (ت. ٦١٤/١٢١٧)، الفخر في أنساب الطالبين، تحقيق. سيد مهدي الرجائي، قم، مكتبة آية الله المرعشي النجفي، ١٣٨٥/٢٠٠٧.
- أبو نصر سهل بن عبد الله البخاري (ت. عصر ٤/١٠)، سر السلسلة العلوية في أنساب السعادة العلوية، تحقيق. سيد مهدي رجائي، قم، ١٣٨٩/٢٠١١.
- جعفر بن محمد الكومي ابن كولويه (ت: ٣٦٨/٩٧٨)، كامل الزيارات، تحقيق، جواد القيومي، قم، نشر الفقهاء، ١٤٢٩/٢٠٠٩.
- الشيخ عباس القمّي، مفاتيح الجنان، كوم، عاين دانش، ١٣٨٦/٢٠٠٧.
- الشيخ عباس القمّي، منتهى الأعمال، تصحيح. موسوي دامغاني، طهران، İntişârât-ı Peyâm-ı Âzâdî، 1390/2011.
- عبد الحسين النشابوري، تقويم الشيعة، قم، انتشارات الدليل ما، ١٣٩١/٢٠١٢.

- علي بن الحسين أبو الفرج الأصفهاني (ت. ٣٥٦/٩٦٦) مقاتل الطالبين، بيروت، دار المرتضى، ٢٠٠٩/١٤٣٠.
- علي بن عيسى بن أبي الفتح الإربلي (ت. ٦٩٣/١٢٩٣) كشف الغمة في معرفة الأئمة، بيروت، دار الأدواء، ١٩٨٥/١٤٠٥.
- علي بن موسى بن طاووس، (ت. ٦٦٤/١٢٦٦ ت.)، الإقبال بالأعمال الحسنة فيما يعمل مرة في السنة، تحقيق. جواد قيومي الإصفهاني، قم، مكتب الأعلام الإسلامي، ١٤١٤.
- محمد الباقر بن محمد التاقي المجلسي (ت. ١١١٠/١٦٩٨)، بحار الأنوار، تحقيق، اللجنة، بيروت، دار إحياء التراث العربي، ١٩٨٢/١٤٠٣.
- محمد الباقر بن محمد التاقي المجلسي، (١١١٠/١٦٩٨ ت.)، زاد المعاد، تحقيق. علاء الدين أعلامي، بيروت، مؤسسة الأعلامي للمطبوعات، ١٤٢٣.
- محمد بن الحسن الشيخ الحرّ العاملي (ت. ١١٠٤/١٦٩٢)، وسائل الشيعة، تحقيق. مؤسسة آل البيت عليه السلام، قم ١٩٨٨/١٤٠٩.
- نجم الدين أبو الحسن علي بن محمد بن علي بن محمد العلوي العمري (ت. ٤٦٦/١٠٧٣)، المجدي في أنساب الطالبين، تحقيق. أحمد المهدي الدامغاني، قم، مكتبة أية الله المرعشي النجفي، ٢٠٠١/١٣٨٠.

المراجع الأجنبية:

- Ahmet Güner, "Büveyhiler Dönemi ve Çok Seslilik", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII, 1999.
- Ahmet Güner, "Büveyhiler Döneminde Bağdat'ta Kerbelâ/Aşure, Gadir Hum ve Benzeri Şif Uygulamaları", Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Tarih Bilimleri I), Sivas, 2010..
- Ali Şeriati, Ali Şiâsi Safevi Şiâsi, çev. Hicabi Kırangaç, Ankara, Fecr Yay., 2011.
- Annemarie, Schimmel, Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri, İstanbul, Kabcacı Yay., 2004.
- Ebû Abdullah Muhammed İbn Battuta Tancî, İbn Battuta Seyahatnamesi I, çev. A.Sait Aykut, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2004.
- Hasan Onat, "Kerbelâyı Doğru Okumak", Akademik Orta Doğu, 2/1, 2007.
- M. Yaşar Kandemir, "Câbir b. Abdullah", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, TDV Yayınları, 1992, VI.
- Mehmet Ali Büyükkara, "Çağdaş Şîa Düşüncesinde Kerbelâ'nın Problemleri: İmam Hüseyin Kazanmak İçin mi Yoksa Canını Feda İçin mi Ayaklandı?", Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Tarih Bilimleri I), Sivas, 2010.
- Mehmet Ali Büyükkara, "Kerbelâdan İnkılab: İmami-Şîi Şehadet Düşüncesi ve Problemleri", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XLIII/II, 2002.
- Mehmet Ali Büyükkara, İmâmiyye Şiâsi'na Göre Önemli Tarih, Gün ve Geceler (Şeyh Müfid ve Şeyh Bahâî'nin Takvimleri), Çanakkale, 1999
- Mesud Nârî Kummî, "Olgûhâ-yı Kâlbedi-yi Hüseyiniyehâ: Rişehâ ve Tehavvulât", Hüner ve Mimarî, IX, 1395/2016.
- Metin Bozan, "Ali er-Rıza'nın Velihtlığı Meselesi (İmâmiyye'nin İmamet Nazariyesine Teori-Pratik Açısından Eleştirel Bir Yaklaşım)", Dinî Araştırmalar 2004, VII.
- Metin Bozan, "Şîi-İmami Kaynaklarda Kerbelâ'nın Menkâbevi Anlatımı, Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Tarih Bilimleri I), Sivas 2010.
- Mircea Eliade, Kutsal ve Dindışı, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, Gece Yayınları, 1991.
- Mustafa Fayda, "Mübâhele", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, XXXI.
- Mustafa Ünal, Dinlerde Kutsal Zamanlar, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayınları, 2008.
- Resul Ca'feriyan, "Şîa'da Dua Edebiyatı", çev. Habip Demir, Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2015.